

ISSN 1309-7016

SAHİBİ

İBB adına;
Kadir Topbaş
İstanbul Büyükşehir
Belediye Başkanı

YÖNETİM

Genel Yayın
Yönetmeni (Sorumlu)
Y. Mimar
M. Şimşek Deniz
KUDEB Müdürü

Yazı İşleri Müdürü
İhsan İlze

YAYIN

Yayın Editörü
Nimet Alkan
Esra Kudde

Görsel Tasarım
Aynur Karagöl

Fotoğraf Editörü
Dilruba Kocaişık

Molla Hüsrev
Mahallesi
Kayserili Ahmet
Paşa Sokak No: 16
Fatih İstanbul
Posta Kodu: 34134

Kapak Fotoğrafı
Dilruba Kocaişık
"Dara Antik Kenti"

Dergimizin
tüm sayılarına
www.ibb.gov.tr/kudeb
adresinden
ulaşabilirsiniz.

Tel: [212] 455 37 53
Tel: [212] 527 45 02
Faks: [212] 527 44 99

BASKI-ÇİLT

FSF Matbaacılık LTD. ŞTİ.
Firuzköy Caddesi No: 44
Avcılar/İstanbul
Tel: [212] 690 89 89

41

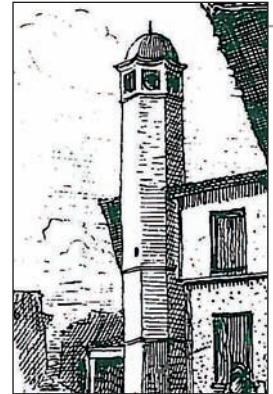

31

47

35

21

03

İÇİNDEKİLER

Tarihi Mirasın Korunmasında Endirekt-Önleyici Koruma ve Önleyici Bakım

Dolmabahçe Sarayı'nda
Endirekt-Önleyici Koruma|03|

"Bu fakir'ül hakir'in mescidi" Mimar Sinan Mescidi

.....|20|

TARİHİ AYDOS KALESİ

Yapı Taşları, Harç ve Sivalarının
Petrografisi ve Kaynak Alanları|30|

Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanları
İçinde Modern Yapılaşma ve Koruma
Sorunları Üzerine Yaklaşımlar;
MİLAS ÖRNEĞİ|37|

Değerli Dostlar;|46|

ICOMOS Arkeolojik Mirasın
Korunması ve Yönetimi Tüzüğü|48|

Restorasyon Konservasyon Testi|51|

Kılavuz|52|

Merhaba...

Öncelikle giderek artan ilginiz için teşekkür ediyoruz. Bu destekleriniz doğru yolda olduğumuzu gösteriyor. Özellikle üniversitelerimizin, çeşitli disiplinlerdeki akademisyenleri ve öğrencileriyle yoğun ilgisi bizim için çok anlamlı. Bu ilgi; İl Özel İdareleri, Belediyeler, Kültür Bakanlığı ve Vakıflar Bölge Müdürlükleri gibi kurumların ilgili bölümlerinin katılımları ile daha sevindirici duruma gelmiş vaziyette.

Şu anda Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün ilgili birimiyle, restorasyon çalışmalarında, çimento esashi harçların yerine kullanılacak malzemeler ve birim fiyatları açısından önemli bir çalışma içindeyiz. Detaylı bilgileri gelecek sayılarda sizlere ulaştırabileceğimizi tahmin ediyoruz.

Batı mimari üsluplarının bir karışımı olarak 1843-1855 yıllarında Balyan ailesi tarafından inşa edilen, Boğaziçi'nin en göze batan yapılarından Dolmabahçe Sarayı'nın, bir kültürel miras olarak, çevre koşullarının meydana getirdiği hasarlardan korunması hususundaki, Sayın Prof.Dr. Ahmet Ersen ve Sayın Y.Mimar Jale Beşkonaklı'nın çalışmasında, söz konusu eser üzerinden, kültür varlıklarımızın maruz kaldığı çevre koşullarından kaynaklanan riskleri ve bu risklerin aktif hale gelmesini engelleme amaçlı Endirekt (Dolaylı)-Önleyici Korumanın tarihi gelişimini, kapsamını, metodolojisi, prensipleri ve koruma yöntemle-

rini ilgiyle okuyabilirsiniz.

Sanat Tarihçi Sayın Sema Doğan'ın, Mimar Sinan dehamızın İstanbul'daki tek hayratı olan ve kendi adı ile anılan ve de döneminde başka bir örneğine rastlanmayan şerefesiz minare ve son cemaat yeri uygulamaları ile geçirdiği büyük yangından sonra bakımsızlıktan, ilgisizlikten bir ara temel kazıları ve bir tek minaresinden başka hiçbir şeyi kalmayarak kültürel mirasımızdan silinmek üzere olan mescid yapısının, Sayın Prof. Dr. Semavi Eyice hocamızın büyük gayretleri sayesinde arazisi ile birlikte kurtarılıp bugünkü duruma gelişini ibretle okuyabilirsiniz.

Sıbyan Mektebi ve çeşmesi ile küçük bir topluluk olan bu mekana, zamanın Mimarlar Odası İstanbul Şubesi'nin başka bir yapı oturtmak için açtığı bir proje yarışmasının olduğunu öğrenmek de işin en acı tarafı hiç şüphesiz.

Geçmişte uzun bir süre gerek Asya'ya Avrupa'ya bağlayan ana ulaşım yolu olması gerek de Bizans ve Osmanlı ordularının savaş önceleri toplanıp konaklamaları gibi askeri ve sivil stratejik öneme sahip İstanbul, Sultanbeyli İlçesi sınırlarındaki Tarihi Aydos Kalesi'nin yapı taşları, harç ve sıvalarının petrografisi ve kaynak alanları ile ilgili bu titiz çalışma Müdürlüğümüz Konservasyon Laboratuvarı ile İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Jeoloji Mühendisliği

Bölümü işbirliği ile gerçekleşti.

Kurumlar arası örnek olması gereken bu birlikteliğe değerli katkılarından dolayı adı geçen bölüm hocalarımızdan Sayın Prof.Dr. Sinan Öngen'e ve Sayın Yrd.Doç.Dr. Namık Aysal' a bu tür çalışmaların devamını dileyerek teşekkür ediyoruz.

Günümüzün en çetrefilli sorunlardan biri de kültür varlıklarının zenginliğiyle öne çıkmış ve dolayısıyla fiziksel ve kültürel katmanlaşmaya sahip şehirlerin yaşanan gelişim ve mimari yapılaşma karşısında varlıklarını koruma ve sürdürülebilirlik sorunudur herhalde. Bu çerçevede size Milas kentinde yapılan bir proje çalışması sonucunda Muğla Üniversitesi öğretim üyelerinden Şehir Plancı/Y.Mimar Dr. Mona Paşapur Hanım ve ekibinin hazırladığı bir makaleyi sunuyoruz. Makalesinin sonuç bölümünde "Açık kent müzeleri kent sokaklarıyla kucaklaşırken, üst kotlarda bu müzeye seyir terası oluşturan aktif kullanım mekanlarının oluşması da sağlanmış olacaktır." gibi dikkat çekici bir noktaya götürüyor bizi Mona Hanım.

Bilindiği gibi Müdürlüğümüz bünyesindeki Taş Eğitim Atölyesi, her yıl Meslek Yüksek Okulu mezunlarına sertifikalı "Taş Koruma ve Onarım" eğitim programı düzenlemektedir. Konu ile ilgilenenler için ilerleyen sayfalarımızda gerekli bilgiler mevcuttur.

Saygılarımızla

Nimet Alkan

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Zeynep Ahunbay
Prof. Dr. Erol Gürdal
Prof. Dr. Ahmet Ersen
Prof. Dr. Nur Akın
Prof. Dr. Hasan Böke
Prof. Dr. Mustafa Erdoğan
Prof. Dr. Ö. Bülent Seçkin

Doç. Dr. Yegan Kahya
Doç. Dr. Ahmet Güleç
Doç. Dr. Y. Çağatay Seçkin
Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli
Yrd. Doç. Dr. A. Vefa Çobanoğlu
Yrd. Doç. Dr. F. Ahmet Yüksel
Yrd. Doç. Dr. Namık Aysal

Y. Mimar M. Şimşek Deniz
Y. Mimar (Rest.) Burçin Altınsay
Kimya Müh. Güven Gökçe
Kimya Müh. Nimet Alkan
Uzm. Rest. Konservatör
Gülseren Dikilitaş

IMPORTANCE OF PREVENTIVE-INDIRECT CONSERVATION AND PREVENTIVE MAINTENANCE IN THE PRESERVATION OF CULTURAL HERITAGE

INDIRECT-PREVENTIVE CONSERVATION OF THE DOLMABAHCÉ PALACE

ABSTRACT

Indirect conservation or preventive conservation aims the preservation of the cultural heritage by controlling the environmental factors related to the deterioration of building materials. Indirect conservation of an historic building or museum basically includes the research on the building and its collection, risk analysis, monitoring, periodic control, preventive conservation and preventive maintenance. Research on the effects of environmental conditions on museum objects and historic buildings gained importance especially after 1970s and the importance of preventive conservation and maintenance emphasized in the international preservation documents together with the increasing emphasis on authenticity and minimum intervention. After 1990s preservation problems of museums in historic buildings started to be discussed independently from the museums in modern buildings and research focused on the joint preservation of the historic buildings and the collections.

Preventive-indirect conservation of an historic building or a museum composed of research on the building and the collection, analysis of the risks, monitoring, periodic control, preventive conservation and preventive maintenance. Visual analysis at the beginning of the research in Dolmabahçe Palace pointed out preservation problems related to environmental factors. The research on the environmental factors includes microclimate, moisture content of the building materials, soluble salts, and problems related to unsuitable light, indoor pollution and biodeterioration.

The major risks that are found can be summarized as; The risk of deterioration due to rot fungi and wood borers as a result of high relative humidity in the basement and wooden elements in contact with the damp masonry. Airborne mould species discovered are known to be harmful to paper, wood and textiles. There is risk of crystallization of sodium chloride on the first floor walls and of calcium sulphate in the basement. There is also risk of deterioration due to high temperature and illumination level, visible light and ultraviolet radiation for the objects made of organic materials located near to the windows in the rooms of southern and western exposure. High temperatures measured in summer create deterioration risk for book collection, paper objects and photographs. Indirect conservation methods suggested include preventive measures, monitoring, periodical control and maintenance program proposed within the concept of the indirect-preventive conservation.

FOTOĞRAF: DİLUBA KOCAŞIK

Tarihi Mirasın Korunmasında Endirekt - Önleyici Koruma ve Önleyici Bakım

Dolmabahçe Sarayı'nda Endirekt - Önleyici Koruma

JALE BEŞKONAKLI
AHMET ERSEN

1. Giriş

Endirekt-önleyici koruma ve önleyici bakım; özgünlük, kültürel önemin korunması, en az müdahale ve sürdürülebilirlik prensiplerinin tarihi mirasın korunmasında yakın dönemde giderek daha çok vurgulanmasına paralel olarak önem kazanmıştır. Özellikle geçtiğimiz yirmi yılda önleyici korumaya yönelik araştırmalarda önemli bir artış olmuş, koruma enstitüleri ve belli başlı birçok müze önleyici koruma planlarını uygulamaya başlamıştır. Müzeler ve anıtlar dışındaki diğer tarihi yapıların korunmasında düzenli bakımın önemi de paralel bir biçimde giderek önem kazanmaktadır.

Endirekt (dolaylı) Koruma - 'Indirect Conservation' Bernard Feilden'in Conservation of Historic Buildings adlı kitabında 'Bozulmanın Önlenmesi - Prevention of Deterioration' kavramının eşanlamlısı olarak şu şekilde tanımlanmaktadır: "Prevention (önleme, koruma, engelleme) kültürel mirasın çevresel koşulların kontrolü, dolayısıyla hasar ve ayrışmaya yol açan etkenlerin aktif hale gelmesini engelleyerek korunmasıdır. Bu nedenle iç bağıl nem, sıcaklık ve ışığın kontrolünün yanında hırsızlık, vandalizm, kundaklama ve yangına yönelik tedbirleri, uygun temizlik ve bakımı içerir. Bozulmanın önlenmesinin temel kültürel mirasın düzenli kontrolüdür... Bu denetlemeler önleyici bakım (preventive maintenance) ve onarımın ilk aşamasıdır." (Feilden 1982).

ICOM -CC tarafından Önleyici Koruma 'Preventive Conservation'; 'gelecekteki bozulma ve kayıpları azaltmak ve önlemek için uygulanacak bütünü önlem ve müdahaleler' olarak tanımlanmıştır (ICOM-CC 2008). Önleyici Koruma terimi başlangıçta müze koleksiyonlarının korunmasına ilişkin belgelerde yer alsa da son yıllarda yapısal miras için de Endirekt (dolaylı) Koruma tanımını kapsayacak şekilde kullanılmıştır.

Genel anlamda Önleyici Koruma ya da Endirekt (dolaylı) Koruma: kültürel mirasın bozulmasını en aza indirmek, dolayısıyla restorasyon müdahalelerini azaltmak ve yapı veya objelerin özgün malzeme ve bütünlüğünü en uzun süre koruyabilmek için uygulanacak yöntemler bütünü olarak tanımlanabilir.

2. Endirekt - Önleyici Koruma Kavramlarının Tarihi Gelişimi

Sanat eserlerinin bozulmasını engellemeye yönelik önlemler hiç kuşkusuz yüzyıllardır uygulanmaktadır. 17. yüzyılda İtalya ve Almanya'da fresklerin ve müze objelerinin bozulmasını engellemeye yönelik çalışmalar yapılmış, İngiltere'de ise bugünkü anlamda ev yönetiminin başlangıcı olan kılavuzlar hazırlanmıştır (Lambert, 2010).

Ruskin ve Morris'in İngiltere'de 19. yüzyılda tarihi yapıları koruma yaklaşımı günümüzdeki anlamıyla koruma ve önleyici korumanın da başlangıcı sayılabilir. John Ruskin (1819-1900) önderliğindeki restorasyon karşıtı hareket, restorasyon mimarlarını yapıların tarihi özgünlüğünü tahrip ettikleri için eleştirerek tarihi yapıların uygun bakım- la restorasyona gerek duyulmadan korunabileceğini savunmuştur.

Ruskin 1849 tarihli kitabı The

Seven Lamps of Architecture'da ; 'Binalarınıza iyi bakın ki onları restore etmeye gerek kalmassın... Eski bir yapıyı endişeli bir dikkatle takip edin; elinizden gelen en iyi şekilde, ne pahasına olursa olsun harabiyetten koruyun. Taşlarını bir tacın mücevherlerini sayar gibi sayın; kuşatılmış bir şehrin kapılarını gözetler gibi gözetleyin; geşemişse demirle birbirine bağlayın, eğildiyse ahşapla destekleyin; görüntünün çirkinliğine aldırmayın, koltuk değneği bacağı kaybetmekten daha iyidir' demektedir (Ruskin, 1849).

William Morris (1834-1896), restorasyon yerine koruma ilkelerine bağlı ve yalnız bu konuyu amaç edinecek Tarihi Yapıları Koruma Derneği'nin 'Society for the Protection of Ancient Buildings' (SPAB) kurulmasını sağlamıştır (Erder, 1975). SPAB'in önde gelen prensibi koruyucu onarım ve günlük bakım-

la bozulmanın önlenmesidir (Jokilehto 2001). SPAB'in koruma ilkeleleri National Trust'un kurulması sonrasında daha da yaygın biçimde uygulama olanağı bulmuş ve görüşleri diğer Avrupa ülkelerindeki uygulamaları da etkilemiştir.

Tarihi mirasın korunmasında bakımın önemine Carta Del Restauuro (1931) ve Venedik Tüzüğü'nde (1964) değinilmiştir. 1970'lerden itibaren konunun çok daha önem kazanması ile bu yıllardan itibaren yayınlanan birçok belgede vurgulanmıştır. Sürekli bakıma, 1975 Avrupa Mimarlık Mirası yılı Amsterdam Kongresi sonuç bildirgesinde 'Mimarlık mirasının sürekli bakımının yapılması, uzun vadede masraflı iyileştirme işlemlerini önleyecektir' maddesiyle yer verilmiştir (Ahunbay, 1999).

1999 yılında yayınlanan iki ICO-

MOS belgesinde tarihi mirasın korunmasında bakım, izleme ve teşhisin önemi vurgulanmıştır. Burra Tüzüğü'nde bakım ve onarım şu şekilde tanımlanmıştır: *'Bakım bir yerin dokusunun ve içeriğinin sürekli koruyucu bakım ve onarımdan farklı tutulmalıdır. Onarım, restorasyon ve yeniden yapımı içerir. Eğer korunacak doku kültürel öneme sahip ise korumanın temeli bakımdır ve kültürel önemin sürekliliği için şarttır'* (ICOMOS, 1999).

ICOMOS Uluslararası Ahşap Komitesi'nin 1999 yılında yayınlanan 'Tarihi Ahşap Yapıların Korunması İçin Prensipler' adlı tüzüğünde teşhis, izleme ve bakıma ilişkin şu maddeler yer almıştır:

■ *Müdahale öncesinde ahşap yapının durumu, bozulma sebepleri ve yapısal sorunları eksiksiz ve hassas bir biçimde teşhis edilmelidir. Teşhis, belgeye, fiziksel inceleme ve analize, eğer gerekiyorsa fiziksel koşulların ölçümü ve tahribatsız analizlere dayanmalıdır. Bu durum zaruri küçük müdahaleleri ve acil tedbirleri etkilememelidir.*

■ *Tarihi ahşap yapıların ve kültürel öneminin korunmasında tutarlı bir düzenli izleme ve bakım stratejisi hayati önem taşımaktadır* (ICOMOS, 1999).

2003 yılında yayınlanan ICOMOS Tüzüğü, Mimari Mirasın Analiz, Koruma ve Strüktürel Restorasyonu için Prensiplerin 'İyileştirici Önlemler ve Kontrol' başlığında *'tedavinin semptomlardan çok temeldeki nedenlere yönelik olması gerekliliği ve en iyi tedavinin önleyici bakım olduğu'* kaydedilmiştir (ICOMOS, 2003).

2.1. Önleyici Koruma Araştırmalarının Gelişimi

Önleyici koruma konusundaki araştırma ve düzenlemeler koruma konusunda olduğu gibi 1957 yılında ICCROM'un kurulması ile yoğunlaşmıştır. ICCROM, Getty Konservasyon Enstitüsü ve Kanada Konservasyon Enstitüsü başta olmak üzere koruma merkezleri ve büyük müzeler tarafından gerçekleştirilen bilimsel araştırmalar ve yayınlar paralel bir biçimde gelişmiştir.

ICCROM'un ilk başkanı olan

Dr. Harold Plenderleith'in 1956 yılında yayınlanan 'Conservation of Antiquities and Works of Art' isimli kitabında eserlere müdahaleden önce önleyici korumaya ağırlık verilmiş, bu kitap uzun süre bu alandaki temel referans olarak geçerliliğini sürdürmüştür (De Guichen ve Antomarchi, 2009). Garry Thomson'un 1978 yılında yayınlanan 'The Museum Environment' ve Bernard Feilden'in 1982 yılında yayınlanan 'Conservation of Historic Buildings' isimli kitapları da bu alandaki önemli kilit taşları olarak kabul edilmektedir.

İngiltere'de 2. Dünya Savaşı süresince British Museum ve Victoria and Albert Museum koleksiyonlarının kararlı çevre koşullarına sahip madenlerde oluşturulan depolarda saklanması ve bu süreçte yapılan gözlemler koleksiyonların korunması için uygun çevre koşullarının belirlenmesini sağlamıştır (Brown ve Rose, 1996). Büyük müzelerde yapılan önleyici koruma araştırmaları için British Museum iyi bir örnek oluşturmaktadır. Koleksiyonun çeşitliliği yanı sıra müzenin tarihi bir yapıda olması ve bu nedenle mekanik iklimlendirme sistemlerinin yapılmasının zorluğu 1970'lerden başlayarak önleyici koruma konusunda araştırmaların yapılmasına yol açmıştır (Bradley, 2005).

Yapılan çalışmalarda en önemli yeri kuşkusuz ICCROM, tarafından yapılan araştırma, düzenleme ve eğitim faaliyetleri almaktadır. ICCROM, 1975 yılında, daha sonra Önleyici Koruma adı altında devam edecek olan Müzelerde Güvenlik, Çevre ve Aydınlatma Kursu'nu başlatmıştır. 1981 yılında Prof. Dr. Cevat Erder'in başkanlığı döneminde UNESCO'nun desteğiyle Afrika ülkelerinde taşınabilir mirasın korunması için araştırma, eğitim ve teknik yardımlaşmayı hedefleyen Afrika Müzeleri İçin Önleyici Koruma 'Preventive Conservation for Museums in Africa' (Prema), programı başlatılmıştır. Bu program daha sonra Okyanusya ülkelerinde de devam etmiştir (Bouchenaki ve Jokilehto, 2009).

1994 yılında ICCROM 'Önleyici

Koruma İçin Ekip Çalışması' isimli projeyi başlatmıştır (ICCROM, Teamwork for Preventive Conservation). Bu projeye katılan Avrupa müzeleri arasında bir bağlantı oluşturularak önleyici koruma çalışmalarını desteklemek amaçlanmıştır. 1998 yılında ICCROM Önleyici Koruma Göstergeleri hazırlanmıştır. (ICCROM, 2002).

Bir diğer ICCROM projesi Avrupa Önleyici Koruma Stratejisi ile özel kurumlar dışında kültür bakanlıkları, müzeler ve konservasyon kuruluşları da çalışmaya dahil edilmiştir (Towards an European Preventive Conservation Strategy, 2000). 24 Avrupa ülkesinden katılımcıların olduğu projenin sonuç belgesinde önleyici koruma 'kültürel mirasın kaybını azaltmak için ve halk yararına çok disiplinli yönetim' olarak tanımlanmakta ve Avrupa koruma politikalarının mihenk taşı olduğu belirtilmektedir.

ICCROM önleyici koruma programının UNESCO ile ortak çalışmaları, Avrupa müzeleri ile yapılan çalışmalar ve gelişmekte olan ülkelerdeki müzelerle yönelik çalışmaları devam etmektedir. (UNESCO-ICCROM, 2007-2010). 1990'lardan itibaren önleyici koruma araştırmaları ve müze ve tarihi binalarda uygulanması yaygınlaşmıştır. Birçok ülkede müzeler, kendi geliştirdikleri önleyici koruma planlarını yürürlüğe koymuş veya araştırma kuruluşları tarafından geliştirilen planları benimsemişlerdir.

Önleyici koruma standartlarının oluşturulmasına yönelik ilk çalışmalar arasında 1984 yılında UKIC (United Kingdom Institute of Conservation) tarafından hazırlanan arkeolojik alanlardan çıkarılan eserlerin kalıcı depolanması için çevresel standartlar, aynı yıllarda İngiliz Standartları tarafından yayınlanan 'Arşiv Dokümanlarının Depolanması ve Sergilenmesi İçin Tavsiyeler' (BS 5454) sıralanabilir (ICCROM, 2002). Daha sonraki yıllarda ABD ve Avrupa ülkeleri dışında diğer ülkelerde de müze koleksiyonlarının sergilenmesi, depolanması, taşınması ve belgelenmesinde temel alınacak esasların oluşturu-

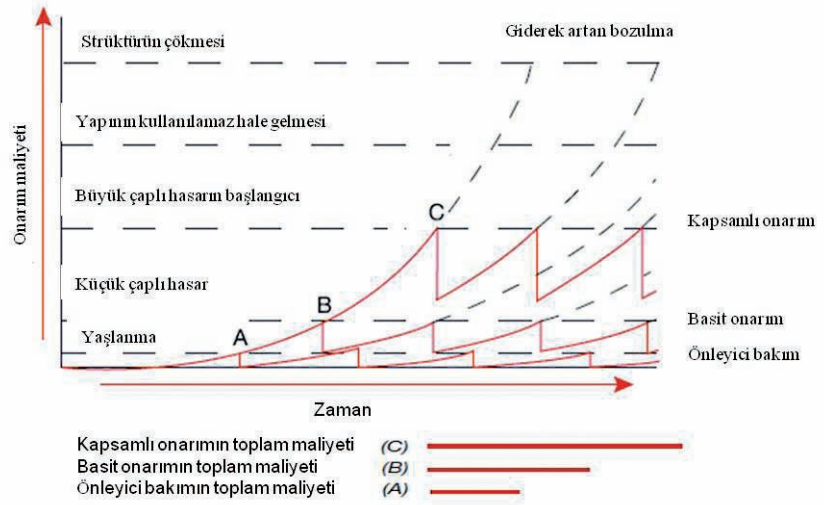
rulmasına veya kabulüne gerek duyulmuştur. Günümüzde tarihi yapılar ve müze koleksiyonlarını oluşturan çok çeşitli türde objeler için uzmanlaşmış kuruluşlar tarafından hazırlanmış birçok kılavuz bulunmaktadır.

2.1.1. Eşyaları İle Birlikte Korunan ve Sergilenen Tarihi Yapılarda Önleyici Korumaya İlişkin Prensipler

Tarihi yapı ile içinde sergilenen eşyaların bir arada korunması ve getirdiği sorunlara ilişkin tartışmalar 1980'lerden başlayarak gündeme gelmiş ve 1991 yılında AIC (*American Institute for the Conservation of Historic and Artistic Works*) ve APT (*Association for Preservation Technology*) tarafından New Orleans Tüzüğü yayınlanmıştır.

New Orleans Tüzüğü'nde, birçok tarihi yapının eşyaları ile bulunduğu, yapı ve eşyaların eşit bir dikkatle korunması ve koruma standartlarının aynı biçimde yüksek olması gerekliliği kabul edilmiştir. Tarihi yapı ve eşyaların gereksinimlerinin birbirine karşıt olmasının şart olmadığı her ikisine de uygun olacak teknik çözümlerin bulunabileceği, sabit standartlar yerine tarihi yapı ve eşyaların yararına esnek ve geçerli prensiplere dayalı koruma yaklaşımlarının önemi vurgulanmaktadır. Hedef, yapı ve eşyaların özgün karakterini korumak, disiplinler arası işbirliği ile gereken bakım seviyesini sağlamak olmalıdır. Yapı ve objelerin koruma gereksinimleri yeterli araştırma sonucunda tanımlanmalı ve birinden birine zararlı olacak uygulamalar yapılmamalıdır (The New Orleans Charter, 1996).

İngiltere'de National Trust'a bağlı yapılar, Milli Saraylar ile yapı ve koleksiyon benzerlikleri nedeniyle koruma uygulamaları açısından iyi bir örnek oluşturmaktadır. Kurum geleneksel bakım ve temizlik yöntemleriyle bilimsel koruma yöntemlerinden oluşan bir önleyici koruma politikası sürdürmektedir. 1996 tarihli National Trust koruma politikaları belgesinde önleyici koruma şu şekilde tanımlanmıştır:

Şekil 1. Önleyici bakım ve onarım maliyetlerinin karşılaştırılması (NSW Heritage Office, 2004).

‘Önleyici koruma Vakfın koleksiyonunun bozulma oranının azaltılması ve hasardan korunması için tasarlanan bütün önlemleri içerir. Bunlar arasında çevresel kontrolün çeşitli yönleri, biyolojik bozulmanın önlenmesi ve mekanik zararlardan korunma yer alır (The National Trust, 1996). National Trust’un önleyici koruma politikası: bakım ve temizlik (housekeeping); personelin eğitilmesi, çevresel kontrol; bağıl nem, sıcaklık, ışık ve çevresel koşulların izlenmesi, biyolojik zararlıların kontrolü, ziyaret saatlerinin düzenlenmesi, ziyaretçi sayısı ve gezilebilen kısımların düzenlenmesi, paketlenme, depolama ve taşıma ile yapısal çalışmalar başlıklarından oluşmaktadır (Sandwith ve Stainton, 1991).

Vakfa bağlı bütün yapılarda geçerli olan ve koruma uygulamalarının her yapıda aynı düzeyde gerçekleşmesine yardımcı olan bir bakım ve temizlik kılavuzu bulunmaktadır. ‘The National Trust Housekeeping Manual’ tarihi evler ve koleksiyonunda bulunan farklı türde objeler için uygun bağıl nem, sıcaklık ve ışık seviyeleri, objelerin temizleme ve taşıma yöntemleri gibi bakım bilgilerini içermektedir (Sandwith ve Stainton, 1991).

2.1.2. Tarihi Yapıların Önleyici Bakımına Yönelik Oluşumlar

Önleyici bakım tarihi mirasın korunmasında özgünlük, kültürel önemin korunması ve en az müdahale prensiplerinin ve sürdürü-

lebilirliğin yakın dönemde giderek daha çok vurgulanmasına paralel olarak önem kazanmaktadır. Bunlara ilave olarak düzenli bakımın restorasyon maliyetini önemli miktarda azalttığı yönündeki tespitler de bakıma önem verilmesine neden olmuştur (Şekil 1).

1970’lerden itibaren Avrupa ülkelerinde ve Amerika’da oluşturulan kurumlar tarihi binaların özellikle özel mülkiyetteki tarihi evlerin periyodik kontrolü ve bakımı üzerine çalışmalar yapmıştır. Restorasyon maliyetinin giderek artması ve büyük restorasyonların aslında binalardaki basit sorunların zamanında giderilmemesi, yapıların bakımının yeterince ve uygun biçimde yapılmamasından kaynaklandığının bilincine varılması ile tarihi yapılarda restorasyonun yerine önleyici bakımın tercih edilmesi gibi önemli bir aşama gerçekleştirilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya ve Avrupa ülkelerinde tarihi yapı sahiplerini yapıların koruyucu bakımı konusunda bilgilendirmek amacıyla kılavuzlar yayınlanmıştır.

Hollanda’da 1973 yılında kurulan “The Monumentenwacht Nederland”ın kuruluş amacı, sahiplerine binalarını nasıl iyi durumda tutacaklarını öğretmek ve önleyici koruma ile tarihi binalardaki bozulmaları önlemektir. Monumentenwacht yapıların durumlarını inceleyip raporlayan ve gerektiğinde düşmüş birkaç kiremidin yerine yerleştirilmesi gibi çok küçük ona-

rımlar yapan ekiplerle çalışmaktadır (Weaver, 1986). Hollanda'dan sonra Monumentenwacht benzeri organizasyonlar diğer Avrupa ülkelerinde de yaygınlaşmıştır. Belçika'da 1991 yılında kurulan Monument Watch Flanders, Danimarka'da 2000 ve Macaristan'da 2005 yılında oluşturulan organizasyonlar, Hollanda'dakine benzer bir yapıya sahiptir (Lipovec, 2008; Foster ve Kayan, 2009). İngiltere de 1999 yılında kurulan Maintain Our Heritage, 2002-2003 yıllarında kısıtlı bir bölgede bir deneme yapmıştır. Araalarında farklılıklar olmakla birlikte finansmanın büyük kısmı kamu kaynaklarından kalanı ise mülk sahiplerinden karşılanmaktadır. Hollanda'da yapıların inceleme periyodu 12-24 aydır. İzlenen yapılar arasında tarihi evlerin yanı sıra kamu yapıları ve kiliseler de bulunmaktadır (Foster ve Kayan, 2009).

Japonya'da benzer bir denetleme sistemi, tescil edilmiş tarihi yapılar için bölgesel yönetim bünyesindeki koruma birimleri tarafından uygulanmaktadır. Bu çalışmada görevli sayısı kısıtlı olduğu için zaman zaman gönüllülerden de yardım alınmaktadır. Bölgesel ekipler yapıları dolaşarak durumunu saptamakta ve üst kurula rapor etmektedir. Üst kurulun incelemesinde ise ayrıntılı hasar tespiti yapılmakta, önleyici koruma önlemleri veya gerekiyorsa onarıma karar verilmektedir.

2.2. Endirekt-Önleyici Korumanın Kapsamı ve Metodoloji

2.2.1. Kapsam

Müze, tarihi yapı veya tarihi evler ve müze-saraylar gibi eşyalarıyla korunan tarihi yapılarda endirekt - önleyici koruma ancak kapsamlı ve sürekli bir koruma stratejisi olarak kabul edilip uygulandığında başarıya ulaşılabilir. Önleyici koruma tarihi yapı ve koleksiyonun korunması ile görevli müzeciler, konservatörler, mimarlar, teknisyenler gibi farklı meslekten çalışanları bir araya getiren bir ekip çalışmasıdır. Bu çalışma içerisinde yapı, koleksiyon ve çevresel koşullara ilişkin planlamaların yapılması gerekmektedir.

Öncelikle tarihi yapı veya müzenin endirekt - önleyici koruma açısından durumu tespit edilmelidir. ICCROM tarafından hazırlanmış olan 'Önleyici Koruma Göstergeleri' bir müzenin önleyici koruma durumunun tespiti için kullanılacak bir kendi kendini değerlendirme aracıdır.

- Müzenin yapısal çerçevesi,
- Finans ve planlama,
- Personel ve eğitim,
- Koleksiyon,
- Bina,
- Çevre ve
- Halkın katılımı olmak üzere 7 ana başlıktan oluşmaktadır (ICCROM, 2002).

Müze ya da tarihi yapının yönetiminin bu çalışmadaki görevleri önleyici korumaya yönelik hedeflerin belirlenmesi, önleyici koruma planlamasını ve uygulanmasının sağlanmasıdır. Önleyici korumaya yönelik bütçe planlaması da yapılmalıdır. Önleyici konservasyon çalışmalarını yapacak disiplinler arası bir ekip oluşturulmalı ve görev tanımları yapılmalıdır. Personelin önleyici koruma planını uygulamak için yeterli eğitimi olmalıdır. Müzenin afet zararlarını önlemek ve acil müdahale etmek için resmi planları ve bu konuda eğitilmiş personeli olmalıdır. Yangın, deprem, su baskını gibi afetler ve hırsızlık, vandalizm durumunda yapılacak müdahaleler ayrı ayrı planlanmalıdır.

2.2.2. Endirekt-Önleyici Koruma Metodolojisi

Tarihi yapılar ve müzelerde endirekt-önleyici koruma:

- *Yapı ve koleksiyona ilişkin araştırmalar,*
- *Bozulmaya yol açan risklerin analizi,*
- *İzleme,*
- *Periyodik kontrol,*
- *Önleyici koruma ve*
- *Önleyici bakım* aşamalarından oluşmaktadır.

İlk aşamada, yapı ve koleksiyon sorunlarının tespiti için kontrol edilmelidir. Bu inceleme;

- 1 Yapı elemanlarının ve tesisatın korunmuşluğunun ve işlevselliğinin kontrolü
- 2 Çevresel koşulların izlenmesi

olarak ikiye ayrılabilir.

İkinci aşamada ölçüm ve deneysel çalışma ile sorunların tam tanımı yapılmalı ve yaygınlığı tespit edilmelidir.

Üçüncü aşamada, sorunun endirekt koruma yöntemleri ile çözümlenmesi olasılığı araştırılmalıdır. Sorunun endirekt yöntemlerle çözülemediği durumlarda doğrudan müdahale yapılmalıdır. Müdahale öncelikle özgün tarihi dokunun korunmasını hedeflemelidir.

- **Yapı elemanı ya da objenin seçilen müdahaleye dayanıp dayanmayacağına karar verilmelidir.**
- **En uygun müdahale yöntemi ve en uygun zaman belirlenmelidir.**
- **Müdahale sonrasında devamlılığı sağlayacak periyodik bakım planlanmalıdır.**

2.2.2.1. Yapı ve Koleksiyona İlişkin Araştırmalar

Yapı ve koleksiyona ilişkin araştırmalar yapı malzemelerinin risklere karşı hassasiyetini belirlemek amacıyla yapılmalıdır. Yapının mimari özellikleri, yapı elemanları, bölümleri ve tesisatın özellikleri, yapı malzemeleri ve yapım teknikleri, daha önce yapılan onarımlar ve korunmuşluk durumu bu incelemelerde tespit edilmelidir.

Koleksiyonla ilgili çalışmalar objelerin detaylı bir biçimde analiz edilmesi ve belgelenmesini içermelidir. Bu amaçla bütün objeleri konum ve detaylı bilgileriyle içeren müze envanteri oluşturulmalıdır. Envanterde koleksiyondaki objelerin korunmuşluk durumu, geçirdiği onarımlar da kaydedilmelidir. Koleksiyondaki eserlerin kıymetlendirmesi, önemlerine göre değerlendirilmesi ve sıralaması ile konservasyon önceliğine göre değerlendirilmesi ve sıralaması yapılmalıdır. Koleksiyondaki eserlerin konservasyon önceliğine veya önemine göre özel koruma işlemleri ya da ortam koşulları gerektirenler belirlenmelidir.

2.2.2.2. Tarihi Yapı ve Koleksiyon İçin Risk Oluşturan Etkenler ve Tespiti

Endirekt - önleyici koruma tarihi yapı ve koleksiyonlar için risk oluşturan etkenlerin önlenmesi ile ko-

runmasını hedeflemektedir. Yapı ve koleksiyonun önleyici korumaya yönelik değerlendirilmesi yapılarak olası riskler tespit edilmelidir. Risk değerlendirmesi, dört aşamadan oluşmaktadır. Bunlar; yapı veya objenin tanımı, tehlike oluşturan etkenlerin tanımlanması, risklerin tanımlanması ve koruyucu önlemlerin tanımlanmasıdır.

Tarihi yapı ve koleksiyon için risk oluşturan etkenler; afetler, insanlar ve çevresel koşullardan kaynaklanmaktadır. Deprem, tsunami, sel, karsırga ve yangın gibi afetler kültürel mirasa hızlı ve yıkıcı zarar vermektedir. İnsanlardan ve kullanımdan dolayı oluşan zararlar; yapıya ve objeye yanlış müdahale, hırsızlık, vandalizm dışında yoğun kullanım nedeniyle oluşan bozulmalardan da kaynaklanmaktadır. Uygun olmayan çevresel koşullar; sıcaklık, nem, kirlilik ve ışık ile bu koşullara bağlantılı biyolojik bozulma ve çözünabilir tuzlardan kaynaklanan sorunlar ise zaman içerisinde kültürel mirasa özgünlük değerini kaybettirecek ölçüde önemli zararlar vermektedir.

Kanada Konservasyon Enstitüsü (CCI) tarafından yapılan araştırmalarda kültürel mirasa en çok zarar veren on etkenin;

- *Fiziksel etkenler (darbe, deprem etkisi, vibrasyon),*
 - *Hırsızlık ve tahribat (vandalizm),*
 - *Bilgi kaybı (yanlış etiketleme, etiketin düşmesi gibi nedenlerle kültürel mirasın kaybı veya zarar görmesi),*
 - *Yangın,*
 - *Su (yağmur, fırtına, sel, tsunami),*
 - *Zararlılar (küf, mantar, ahşap zararlıları, kemirgenler, kuşlar),*
 - *Kirleticiler (iç ve dış hava kirliliği),*
 - *Işık (aydınlık seviyesi, görünür ışık, morötesi ve kızılötesi ışınım),*
 - *Uygun olmayan sıcaklık,*
 - *Uygun olmayan bağıl nem*
- olduğu tespit edilmiştir (CCI, Ten Agents of Deterioration 2009).

2.2.2.3. İzleme

Çevre koşullarının denetimi, önleyici korumanın en önemli unsurlarından birisidir. Bağıl nem, sıcaklık, ışık, hava kirliliği ve biyolojik zararlılar izlenmeli ve kontrolü ve koşul-

ların iyileştirilmesi için gereken çalışmalar yapılmalıdır. Bu nedenle dış ve iç bağıl nem ve sıcaklığı izlemek için bir sistem oluşturulmalıdır.

İzleme; temel, orta ve ileri seviye olmak üzere üç farklı kapsamda ele alınabilir. Temel seviyede müze veya tarihi yapının kendi personeli ve temel ölçüm cihazları ile yapılabilecek ölçümler yapılmalıdır. Bu amaçla bağıl nem ve sıcaklık ölçer veya data logger, lüxmetre, renk solması göstergeleri gibi baz cihazlar temin edilmeli ve personelin bu konuda yeterli eğitimi olmalıdır. Orta ve ileri seviyede, bu ölçümlere ilave olarak daha ayrıntılı izleme yöntemleri kullanılabilir.

Yapı ve koleksiyon, hasar ve bozulmaları tespit etmek ve erken müdahale etmek, koleksiyonu yapıdaki sorunlardan kaynaklanan risklerden korumak için, periyodik olarak kontrol edilmelidir.

Bağıl nem ve sıcaklık yapı ya da mekân içerisinde farklı değerleri olan bütün kısımlarda ölçülmelidir. Sıcaklık ve bağıl nem termohigrograf, data logger veya düzenli aralıklarla ölçüm yapılarak, bağıl nem ve sıcaklık ölçüm cihazlarıyla ölçülebilir. Data logger - kayıt cihazı kullanımı daha az işgücü gerektirdiğinden ve verilerin bilgisayara aktarımı ve değerlendirilmesini kolaylaştırıldığından en çok tercih edilen yöntemdir. Kayıt cihazının ölçüm sıklığının bağıl nem ve sıcaklık dalgalanmalarını doğru ölçebilecek biçimde ayarlanmasına dikkat edilmelidir. Dış sıcaklık ve bağıl nem değerlerinin en yakındaki meteoroloji istasyonunun kayıtlarından öğrenilmesi mümkünse de iç mekânla birlikte ölçülmesi en doğrusudur. Doğru sonuçlar için ölçüm cihazlarının belirlenmiş olan zaman aralıklarında kalibrasyonunun yapılması gereklidir.

2.2.3. Ölçüm ve Deneysel Çalışma

Görsel analiz ve izleme ile tespit edilen sorunların tam tanımının yapılması ve yapıdaki yaygınlığının tespiti ölçüm ve deneysel çalışmalarla yapılmalıdır. Bu çalışmalar yapı malzemeleri, koleksiyonun türü ve özellikleri ve tespit edilen sorunlara bağlı olarak düzenlenmelidir.

2.2.4. Periyodik Kontrol

Yapı ve koleksiyon, hasar ve bozulmaları tespit etmek, erken müdahale etmek ve koleksiyonu yapıdaki sorunlardan kaynaklanan risklerden korumak için periyodik olarak kontrol edilmelidir. Bu kontrol temeller, duvarlar, çatı örtüsü ve taşıyıcı sistemi, döşemeler, kapı ve pencereler, sıhhi tesisat, ısıtma sistemi, elektrik ve elektronik donanımı içermelidir.

Kontrol, yapı ya da objenin özelliklerine göre günlük, haftalık, aylık, mevsimlik, yıllık ya da daha uzun süreli olabilir. Tespit edilmediği takdirde ciddi koruma sorunlarına yol açabilecek durumlar ve hassasiyeti olan kısımlar günlük ya da haftalık kontrollerle izlenmelidir. Yapıya ilişkin kontroller müze koruma personeli, deneyimli ustalar, teknikerler, konservatörler ile uzman mimar veya mühendisler gibi farklı mesleklerden çalışanlar tarafından yapılabilir. Kontrol sadece görsel inceleme ile yapılabileceği gibi bazı yapı kısımlarının kontrolü basit ölçüm ve muayeneyi gerektirmektedir. Özellikle sıva ve kaplama altında kalan ahşap ve metal kısımların kontrolü sorunun gözle görünür hale gelmesinden önce tahribatsız inceleme yöntemleriyle yapılmalıdır.

2.2.5. Önleyici bakım

Kaynakların bir bölümünde bakım restorasyonu da içermekte; büyük bir kısmında ise minimum müdahale ve tarihi bütünlüğün ve otantikliğin korunması ilkelerine bağlı olarak önleyici ve koruyucu önlemler ile basit ve temel müdahalelerden oluşmaktadır. Burra Tüzüğü'nde bakım 'bir yerin dokusunun ve içeriğinin sürrekli koruyucu bakımı' olarak tanımlanmakta ve restorasyon ve yenileme içeren onarımdan ayrı tutulmak-

tadır. (ICOMOS, 1999). English Heritage tarafından bakım 'bina, anıt veya peyzajın dokusunu muhafaza etmek için gereken rutin çalışmalar' olarak tanımlanmaktadır (English Heritage, 2004). Dünya Miras Listesi Yönetim Kılavuzu'nda bakım 'bina veya alanın kültürel öneminin ve kaynaklarının hasar görmeden sürdürülebilmesi için yapılabilecek bütün pratik ve teknik önlemler' olarak tanımlanmaktadır (Feilden ve Jokilehto, 1993). Bernard Feilden bakımı 'önleyici ve iyileştirici bakım' olarak ikiye ayırmakta ve restorasyondan farklı ele almaktadır (Feilden, 1982).

Koruma ile ilgili organizasyonların yönetmeliklerinde bakım; yapılış amacı, sıklığı, yapılacağı mevsim ve kapsamı ile ilgili farklı sınıflara ayrılmaktadır. Önleyici bakım kapsama göre sınıflandırıldığında, ev yönetimi kapsamındaki rutin temizlik işlemleri, çatı ve derelerin temizliği, pencere ve kapıların işlevselliğinin kontrolü gibi temel temizlik ve kontrol işlemlerinden başlayarak uzmanlık veya yüksek ve geniş cephelere iskele kurulması gibi özel uygulamalar gerektiren daha geniş kapsamlı çalışmalara kadar içermektedir. Bakımı yapan kişiye göre bir sınıflandırma yapıldığında ise yapı veya müzenin kendi personeli ile yapılabilecek basit işler ile dışarıdan hizmet alımı ile yapılabilecek özellikli çalışmalar olarak ikiye ayırmak mümkündür.

English Heritage tarafından bakım; inceleme (durum tespiti ve raporlama), özellikli görevler (örneğin işlevselliğin kontrolü, dere ve olukların temizliği) ve basit onarım (örneğin düşmüş kiremitlerin yerine konması, kırık camların takılması) olarak üç ana kate-

goriye ayrılmaktadır (English Heritage, 2004).

NSW Heritage Office tarafından önleyici bakım, yapıma amacı, yapan kişiler ve yapıma sıklığına göre sınıflandırılmaktadır. İyileştirici bakım; bir binayı belirli bir koruma standardına ya da koruma projesinde istenilen belirli bir düzeye getirebilmek için yapılan müdahaleler, (örneğin yerden yükselen nemi önlemek için yapılan işlemler), periyodik bakım; öngörülebilir tekrarlayan sorunları önlemek için yapılan çalışmalardır (örneğin dere oluk temizliği, boya yapılması). Acil iyileştirici bakım ise müdahale edilmediği takdirde yapının hızlı ve önemli bir biçimde bozulmasına yol açacak durumlara acil olarak müdahale edilmesidir (NSW Heritage Office, 2004).

Öncelik sırasına göre bir sınıflama yapıldığında düşme, devrilme olasılığı olan tehlikeli unsurlar gibi hemen müdahale edilmesi gerekli unsurlar, acil müdahale: yapıda hızlı bozulmaya neden olabilecek unsurlar, örneğin tıkalı giderler, periyodik bakım sürecinde müdahale edilmesi gereken unsurlar ve gözlem altında tutulması gereken unsurlar olarak belirlenmektedir (Feilden, 1989).

Yılın belirli dönemlerinde yapılması gereken bakım görevleri arasında bulunulan iklim bölgesine göre farklılaşan, sonbaharda yaprak temizliği ve dere ve olukların kontrolü ve temizliği, kış mevsiminde teraslar, pencere temizliği gibi kar biriken kısımların temizliği benzeri bakım çalışmaları sıralanabilir.

Bakım ve onarımın kaç yıl arayla yapılması gerektiğinin saptanması için önceki onarımlarının ya-

pılma sıklığı veri olarak kabul edilmektedir (Feilden, 1989). Örneğin tescilli yapıların %90'ını ahşap yapıların oluşturduğu ve korumada sürekliliğe büyük önem verilen Japonya'da, çevresel koşulların tarihi yapılarda neden olduğu tipik sorunlar ve oluşma sıklığı, tarihi yapıların tasarımından kaynaklanan kendine özgü bozulma türleri ile ilgili çalışmalar ve geçmiş onarımların yapıma sıklığı bilindiğinden anıtların bakım-onarım periyodları da belirlidir.

Eşyaları ile birlikte korunan tarihi yapılarda rutin temizlik ve bakım önleyici bakımın ilk aşamasıdır. Bu işlem aynı zamanda objeler ve mekânların durumunun kontrol edilmesini de sağlamaktadır. Günlük veya geziye kapalı günlerde yapılan rutin temizlik dışında yapının konser, davet gibi özel kullanımlarından sonra yapılan temizlik de bu kapsamda ele alınmalıdır. Rutin temizlik ve bakım dışında temel periyodik bakım yapı ve koleksiyonun özelliklerine göre uygulama sıklığına göre sınıflandırılmaktadır. Örneğin:

- Haftalık veya aylık periyodik bakım: rutin temizlikte kullanılan metotlarla temizlenemeyen kısımların temizliği,
- Dört aylık periyodik bakım: çatı, dere ve olukların kontrolü, pencerelerin ve kapıların işlevselliğinin kontrolü,
- Altı aylık periyodik bakım: gider ve dere temizliği,
- Senelik periyodik bakım: iç ve dış dekorasyon elemanlarının kontrolü, küçük çaplı onarımlar, mekanik ve elektronik sistemlerin gözden geçirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Feilden, 1989).

3. Tarihi Yapılarda Çevre Koşullarından Kaynaklanan Riskler

Yapının içinde bulunduğu sıcaklık, bağıl nem, güneş ışınları, rüzgâr, kirlenmeler gibi çevre koşulları, yapı malzemelerinin ayrışmasının temel nedenleridir. Yapıların çevre koşullarından nasıl etkilendiği ve bu etkileşimin miktarı, yapının mimari özellikleri ve malzeme seçimiyle doğrudan ilgilidir.

3.1. Sıcaklık ve Bağıl Nem

Uygun olmayan sıcaklık değerleri tarihi yapı ve müze koleksiyonlarında risk oluşturmaktadır. 30°C'nin üzerindeki yüksek sıcaklık fotoğraf filmi, asitli kâğıt gibi malzemelerin bozulma hızının artmasına ve reçinelerin yumuşamasına yol açmaktadır. Çok düşük sıcaklık plastik ve

akrilik boyaların gevreklesmesine neden olurken; sıcaklık farkları, ısı hareket sonucu malzemelerin kendi içinde farklı genleşmeleri ve bir arada kullanılan malzemelerin farklı genleşme özellikleri nedeniyle oluşan kuvvetler nedeniyle ayrışmaya neden olmaktadır.

Benzer biçimde bağıl nem de-

gerleri de yüksek bağıl nem, düşük bağıl nem ve değişken bağıl nem olmak üzere farklı kategorilerde ele alınmalıdır. **%75'in üzerindeki yüksek bağıl nem** metallerde hızlı korozyona, kumaşların renklerinin solmasına sebep olmakta ve biyolojik zararlılara uygun ortam oluşturmaktadır. **Düşük bağıl nem** organik malzemelerin kırılma hızına neden olmaktadır. **Değişken bağıl nem** ise çözünbilir tuzların kristalleşmesi/çözünmesi nedeniyle yapı malzemelerinin ayrışmasına ve organik malzemelerin higroskopik nem içeriğindeki değişimlerden kaynaklanan geniş daralmalardan dolayı dönme, bükülme, parçaların birbirinden ayrılması gibi hasarlara yol açmaktadır.

3.1.1. Tarihi Yapılar İçin Uygun Sıcaklık Ve Bağıl Nem Değerleri

Tarihi binalarda bağıl nem ve sıcaklığın kontrolü için mekanik sistemlerin kullanılabilirliği, özgün dokuya zarar verilebileceğinden çok kısıtlıdır. Müzeler ve eşyaları ile birlikte korunan tarihi binalar için uygun bağıl nem ve sıcaklık değerlerinin belirlenmesi için birçok araştırma yapılmıştır. Araştırmalarda bütün yapılar için uygulanabilecek ortak değerler yerine yapı ve koleksiyonun özellikleri ve yapının bulunduğu bölgenin iklim koşulları temel alınarak bağıl nem ve sıcaklık araştırmaları yapılmıştır. Araştırmaların sonuçlarına göre eşyaları ile birlikte korunan tarihi binalarda kabul edilebilecek bağıl nem değerleri en az %30 ile en fazla %75 arasında değişmektedir. Örneğin karışık koleksiyonları olan tarihi yapılar için %30 ile %70 arasında, çok değerli tarihi eşyanın bulunması durumunda %50 ile %60 arasında (Brown ve Rose, 1996), Amerika'nın kuzey doğusunda bulunan tarihi evler için kış aylarında %35 yaz aylarında %60 bağıl nem değerleri uygun bulunmuştur (Kerschner, 1991).

Kanada Konservasyon Enstitüsü'nün (CCI) sınıflandırmasında belirli bağıl nem ve sıcaklık değerleri içerisinde hangi tür malzemeler ve koleksiyon objeleri için risk olduğu tanımlanmıştır (Grat-

tan ve Michalsky, 2009). Buna göre: B kontrol seviyesi: %30 - %70 bağıl nem, 5 - 30°C sıcaklık, günlük \pm %10 bağıl nem, \pm 5°C sıcaklık farkı. Bu sınırlar içinde hassas objeler için orta düzeyde, orta hassaslıkta objeler için düşük hasar riski bulunmaktadır. C kontrol seviyesi: Bağıl nem %25-75, sıcaklık genellikle 25°C'den düşük, seyrek olarak 30°C'nin üzerindedir, günlük farklar belirtilmemiştir. Bu değerler arasında küf ve hızlı korozyon riski yoktur. Yüksek hassasiyette objeler için yüksek mekanik hasar riski, diğer objeler için orta veya düşük seviyede düşük risk söz konusudur. D kontrol seviyesinde ise sadece bağıl

Tarihi binalarda
bağıl nem ve sıcaklığın kontrolü için mekanik sistemlerin kullanılabilirliği, özgün dokuya zarar verilebileceğinden çok kısıtlıdır.

nemin %75'in altında tutulması hedeflenmektedir. Bu değerlerin altında hızlı korozyon ve küf oluşumu önlenmektedir. Çoğu obje için ani ya da kümülatif bir zarar söz konusudur. Eğer koleksiyonda bu koşullarda risk taşıyan objeler varsa vitrin, dolap, özel bölgeler veya odalar, depolar oluşturularak iklim kontrolü sağlanması önerilmektedir.

3.2. Çözünbilir tuzlardan kaynaklanan riskler

Çözünbilir tuzlar, hava kirliliği, deniz suyu serpinçisi, buz önleyici tuzlar, toprak ve yanlış restorasyon malzemeleri gibi farklı kaynaklardan dolayı ve zeminden yükselen su veya yağmur suyu ile çözülmüş olarak yapıya girebilmektedir. Değişken bağıl nem nedeniyle çözünbilir tuzların kristalleşmesi/çözünmesi özellikle sıvalı, boyalı yüzeyler ve duvar resimlerinde hasara

neden olmaktadır.

3.3. Biyolojik etkenlerden kaynaklanan riskler

Organik malzemelerin bulunduğu ortamın bağıl nem sıcaklığı ve buna bağlantılı malzeme rutubet miktarı değeri biyolojik etkenlerden kaynaklanan riskleri belirlemektedir. Rutubet miktarı %18'in altında olan ahşap elemanlarda ahşap zararlıları, %18'in üzerinde olan ahşap elemanlarda ise ahşap zararlılarına ilave olarak küf ve çürüklük mantarlarından kaynaklanan zararlar söz konusudur. Zeminden yükselen rutubet, duvardan ıslanma gibi nedenlerle zaman zaman veya sürekli ıslanan ve rutubet miktarı %20'den fazla olan ahşaplarda ise yüksek seviyede çürüklük mantarı hasarı riski bulunmaktadır (BS EN 335-1, Ridout, 2001).

3.4. Kirleticilerden kaynaklanan riskler

Kapalı ortamdaki hava kirliliği kaynağına göre; havalandırma yoluyla dışarıdan yapıya giren ve yapı içerisinde üretilen kirleticiler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kirleticiler havadaki zararlı gazlar, sıvılar ve asılı parçacıklardan oluşmaktadır. Kültürel mirasa zararlı gazlar; asetik asit, hidrojen sülfür, azot dioksit, ozon ve kükürt dioksittir (Tetreault, 2009). Asılı parçacıklar görsel kirlilik oluşturmasının yanında rutubet çeken maddeler de içerebilir. Birikmiş parçacıklar içindeki zararlı maddelerin rutubetli ortamda obje veya yapı elemanları ile teması ile oluşan kimyasal reaksiyonlar malzemelerin bozulmasına yol açmaktadır.

3.5. Uygun Olmayan Işık

Işık nitelik ve miktar olarak kontrol edilmediği takdirde sıcaklık, bağıl nem dalgalanmaları, iklimsel hareketlilik gibi çevresel koşullarla birlikte özellikle organik malzemelerle üretilmiş tarihi yapı elemanları ve müze objelerine fiziksel, mekanik, kimyasal ve biyolojik zararlar verebilmektedir. Işığın organik nesnelere verdiği zarar birikebilen bir zarardır. Dolayısıyla oluşa-

bilecek bozulma, malzemenin ışığa maruz kalma süresi ve aydınlanma seviyesi ile orantılıdır. Görünür ışık (400-750nm) çevreyi görmemi-zi sağlamakla birlikte aynı zamanda fotokimyasal olarak aktif malzemelere zarar da vermekte, özellikle uzun sürede doğal boyaların

solmasına neden olmaktadır. Morötesi ışınım (100-380nm) renklerin solmasına, doku ve bağlayıcıların zayıflayarak çürümesine neden olmaktadır. Kâğıt ve kumaşın sararması ve kırılganlaşması, yapıştırıcıların bozulması gibi zararlar yüksek enerjiye sahip olan mo-

rötesi ışınım nedeniyle oluşmaktadır. Kızılötesi ışınım (750nm'den uzun) ise verdiği enerji ile sıcaklığın artmasına, eserlerin ısınmasına ve nem dengesinin bozulmasına yol açarak çatlama ve dökülmeye gibi geriye dönüşsüz hasarlara sebep olmaktadır.

Şekil 2. A: Birinci kat 164 numaralı oda tavan eteği, B: Birinci kat 32 numaralı salonda onarım öncesi tespit edilen çiçeklenme ve boya dökümleri

Şekil 3. A ve B, Bodrum kat onarımı öncesi çürüklük mantarlarının oluşturduğu hasarlar

4. Dolmabahçe Sarayı'nda Çevre Koşullarından Kaynaklanan Koruma Sorunlarına İlişkin Tespitler

Dolmabahçe Sarayı'nda uygun olmayan çevre koşullarından kaynaklanan sorunların belirlenmesi için görsel tespitler ile çevresel koşulların tespit edilebilmesi için ölçümler ve sorunların tespitine yönelik deney ve analizler yapılmıştır.

4.1. Görsel inceleme

Görsel incelemede bodrum katta diğer katlardan daha yoğun olarak duvarlarda ve zeminde çözünebilir tuzlardan kaynaklanan çiçeklenme ve kabuklanmalar tespit edilmiştir. Özellikle daha önceki yıllarda yapılmış olan onarımlarda kullanılan portland çimentolu sıvaların bulun-

duğu kısımlarda çözünebilir tuzlardan kaynaklanan zarar daha yoğun olarak tespit edilmiştir. Birinci katta duvarlarında da ağırlıklı olarak tavan silmesine yakın yüksekliklerde çiçeklenme ve kalemşi, boyalı yüzeylerde kabarma ve dökümler tespit edilmiştir (Şekil 2).

Ahşap ve boyalı yüzeylerde ve bazı objelerde küf lekeleri ve ahşap zararlılarının açtığı delikler, onarımlarda açığa çıkan ahşap elemanlarda çürüklük mantarları ve ahşap zararlılarından kaynaklanan bozulmalar tespit edilmiştir (Şekil 3). Biyolojik etkenlerden kaynaklanan bozulmalar ağırlıklı ola-

rak bodrum katta tespit edilmekle birlikte diğer katlarda da özellikle taşıyıcı elemanların kâğır kısımların içinde kalan kısımlarında tespit edilmiştir.

4.2. Ölçüm ve Deneysel Çalışma

Dolmabahçe Sarayı'nda çevresel koşullardan kaynaklanan koruma sorunlarının tespiti ve endirekt koruma yöntemiyle azaltılması ve önlenmesine yönelik bir metodoloji oluşturulabilmesi için sıcaklık, bağıl nem, ışık, kirlilik, çözünebilir tuzlar ve biyolojik zararlılara yönelik araştırma, ölçüm ve analizler ya-

pılmıştır. Sorunların tespiti öncelikle ön inceleme ve görsel analizler ile yapılmıştır. Daha sonra tespit edilen sorunlara sebep olan çevresel etkenlerin ve bunların kapsamının belirlenmesi için ölçüm ve laboratuvar analizleri yapılmıştır.

4.2.1. Sıcaklık, Bağlı Nem ve Rutubet Miktarı Ölçümleri

Dolmabahçe Sarayı'nın farklı bölümlerinin iç iklim koşullarının belirlenmesi için 2005-2009 yılları arasında yapılan ortam bağıl nem ve sıcaklık ölçümleri 'Testo 175 H1 ve H2' elektronik sıcaklık ve bağıl nem veri toplama cihazları ile yapılmıştır. Ölçümlerde elde edilen veriden her ay için en yüksek, en düşük ve ortalama sıcaklık ve bağıl nem değerleri ile günlük farklar hesaplanmıştır. Kısa süreli ölçümler ve duvar içlerindeki boşluklarda yapılan ölçümler Testo 635 Nem ve Sıcaklık Ölçer ve standart ve sağlam bağıl nem ve sıcaklık probu kullanılarak yapılmıştır.

Testo 606 Malzeme rutubeti ölçme cihazı ile yüzey ve yüzeyin 2mm altına kadar olan kısımların rutubet miktarı ölçülmüştür. Sıva ve harç örneklerinin rutubet miktarı, etüvde kurutularak ağırlık farkı deneyi ile tespit edilmiştir. Duvar yüzey sıcaklıklarının ölçümü belirlenen mekânlarda iç ve dış duvarlarında farklı yüksekliklerde, döşeme ve tavanda TFA Scantemp 410 kızılötesi termometre ile yapılmıştır. Yoğuşma olup olmadığının tespiti için yüzey sıcaklığı ölçümü ile birlikte ortam bağıl nem ve sıcaklığı da ölçülmüştür. Yoğuşma sıcaklığı Testo 635 Nem ve Sıcaklık Ölçer ve psikrometrik diyagram kullanılarak hesaplanmıştır.

4.2.2. Çözünebilir Tuzlara İlişkin Araştırmalar

Görsel incelemede boya kabarması, çiçeklenme gibi çözünebilir tuzlarla ilintili sorunlar tespit edilen kısımlardan alınan sıva ve harç örneklerin klor, sülfat, karbonat ve nitrat tuzla-

rı ile yağ ve protein içerip içermediğinin tespiti için çözünebilir tuzlar, yağ, protein analizi ve iletkenlik ölçümleri yapılmıştır. Kimyasal analizlerde fazla miktarda tuz ve yüksek iletkenlik değerleri tespit edilen örneklerde çözünebilir tuzların türlerinin belirlenmesi için X Işını Kırınım analizi yapılmıştır (Tablo 1).

4.2.3. Biyolojik Zararlılara İlişkin Araştırmalar

Küf, mantar ve zararlılardan kaynaklanan sorunlar ile ilgili yapıda görülebilir kısımlarda olan ahşaplar ve yapılan onarımlarda açığa çıkarılan sıva ve kaplama altındaki ahşapların görsel incelemesi yapılmıştır.

İç hava örneklerinde bakteri ve mantar ölçümü, Selamlık kısmında sıcaklık ve bağıl nem değerleri takip edilmekte olan mekânlar arasından örnek seçilen bodrum ve zemin katta birer ve birinci katta iki mekânda yapılmıştır. Mekânlardan alınan hava örneklerinden laboratuvarda kültür üretilerek türleri ve yoğunluğu tes-

Tablo1. XRD analizi sonuçları

Örnek No:	Yeri:	Türü:	
17	Birinci K. No: 28/1 kuzey (cephe) duvarı tavan eteği	Sıva	Kalsiyum sülfat (Gypsum -CaSO ₄ •2H ₂ O) Sodyum klorür (Halite - NaCl)
18	Birinci K. No: 28/1 kuzey (cephe) duvarı tavan eteği	Boya tabakası	%65,6 Kalsiyum sülfat (Gypsum - CaSO ₄ •H ₂ O) %34,4 Kalsiyum magnezyum karbonat (Dolomite - CaMg(CO ₃) ₂)
19	Birinci K. No: 28/1 kuzey (cephe) duvarı tavan eteği	Kartonpiyer	%100 Kalsiyum sülfat - Gypsum (CaSO ₄ •2H ₂ O)
14	Birinci K. No: 164 Doğu (iç) duvar tavan eteği	Sıva	%65,5 Kalsiyum sülfat (Gypsum -CaSO ₄ •2H ₂ O) %34,5 Kalsiyum magnezyum karbonat (Dolomite - CaMg(CO ₃) ₂)
15	Birinci K. No: 164 Batı (cephe) duvarı tavan eteği	Sıva	%56,2 Sodyum sülfat (Thenardite Na ₂ SO ₄) %2,9 Sodyum klorür (Halite - NaCl) %1,5 Quartz (Si O ₂) %15,6 Kalsiyum karbonat (Calcite - CaCO ₃) % 23,7Kalsiyum sülfat (Gypsum - CaSO ₄ •2H ₂ O)
23	Selamlık deniz cephesi, çatı seviyesi	Parapet altı taş (küfeki)	%31,2 Kalsiyum sülfat (Gypsum -CaSO ₄ •2H ₂ O) %48,5 Coesite (SiO ₂) %20,3 Kalsiyum karbonat (Calcite CaCO ₃)
30	Bodrum kat 50 numaralı salon zemin kotu	Tuğla duvar (onarım harcı)	%65,2 Kalsiyum sülfat (Gypsum - CaSO ₄ •2H ₂ O) %34,8 Kalsiyum magnezyum karbonat (Dolomite - CaMg(CO ₃) ₂)
35	Bodrum kat 50 numaralı salon zemin +120cm	Tuğla duvar (onarım sıvası -yüzey)	%100 Kalsiyum sülfat (Gypsum -CaSO ₄ •2H ₂ O)
21	Birinci kat 32 numaralı salon tavan eteği	Sıva (yüzey)	%65,9 Kalsiyum sülfat (Gypsum - CaSO ₄ •2H ₂ O) % 34,1Kalsiyum magnezyum karbonat (Dolomite - CaMg(CO ₃) ₂)
43	Zülvecheyn	Sıva (yüzey)	Kalsiyum sülfat (Gypsum -CaSO ₄ •2H ₂ O) Kalsiyum demir oksit (Calcium Iron Oxide Ca Fe ₄ O ₉) Çinko sülfür (Zinc Sulfide Zn S)

pit edilmiştir. Ölçümler, İ.Ü. Tıp Fakültesi Mikrobiyoloji ve Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı Çevre Sağlığı Bilim Dalı laboratuvarında yapılmıştır.

4.2.4. İç ve Dış Kirlilik İle İlgili Araştırmalar

İç ve dış kirlilikten kaynaklanan sorunların tespiti için gözlemler, toz örneğinin içeriğine ilişkin analiz, parçacık sayısı tespiti yapılmış ve dış ortam hava kalitesi verilerinden yararlanılmıştır.

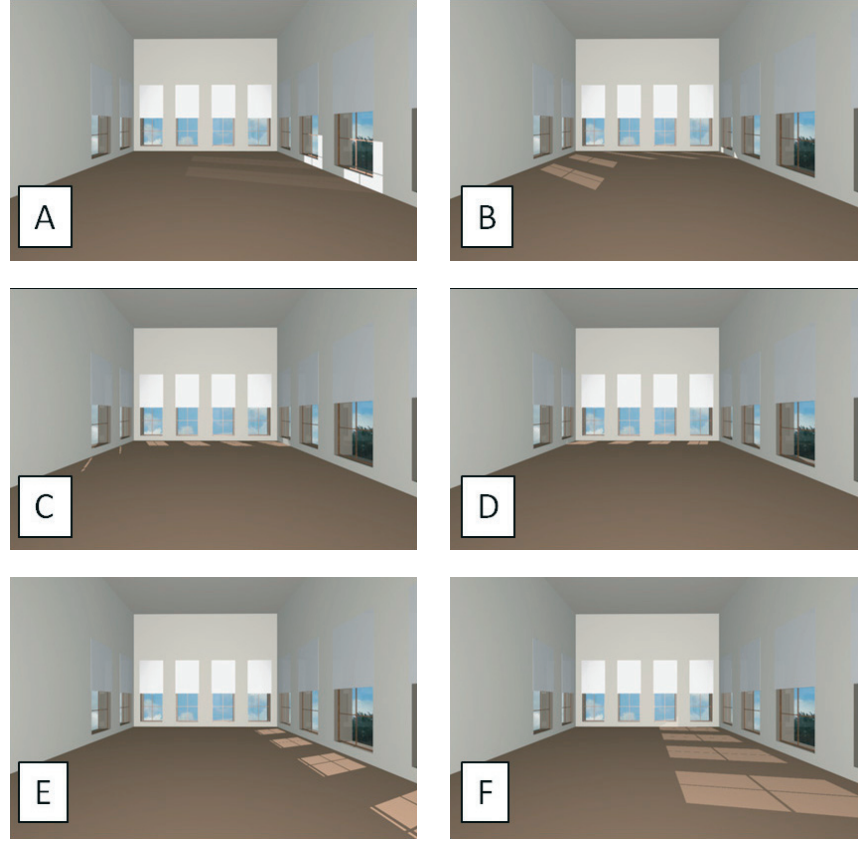
Dolmabahçe Sarayı çevresinin hava kalitesi verileri, Çevre ve Orman Bakanlığı, Türkiye Hava Kalitesi İzleme Ağı'ndan temin edilmiştir.

Yüzeyler üzerinde biriken tozun içeriğinin tespit edilmesi için toz örneğinin klor, sülfat, karbonat ve nitrat ile yağ ve protein ölçümü yapılmış ve örnek mikroskop altında incelenerek içeriği belirlenmiştir. Ayrıca örnek seçilen on mekânda iç ortam havasında parçacık miktarı tespit edilmiştir.

4.2.5. Uygun Olmayan Işıktan Kaynaklanan Zararlara İlişkin Araştırmalar

Uygun olmayan ışıktan kaynaklanan risklerin tespit edilebilmesi için görsel tespitler sonrasında örnek seçilen mekânlarda aydınlık seviyesi ile görünür ışık ve morötesi ışınım ölçümleri yapılmıştır.

Mevsimplere göre güneş ışığının mekânların içine ne kadar girdiği ArchiCAD Mimari Çizim Yazılı-

Şekil 4. Dolmabahçe Sarayı birinci kat 31 numaralı odada günışığı hareketi, 1 Eylül, A: saat 8.00, B: 10.00, C:12.00, D: 14.00, E:16.00, F: 18.00

mla örnek olarak seçilen iki odada mekânların üç boyutlu rölevesi çizilerek hesaplanmıştır.

Morötesi ışık ölçümleri EDTM UV1365E UV Transmission and Power Meter ile görünür ışık ölçümleri EDTM Visible Light Transmission and Power Meter ile yapılmıştır. Pencere açık iken, tek ve çift pencere kanadının, stor perdenin kapa-

lı olduğu durumdaki görünür ışık ve morötesi ışık değerleri ve geçirgenlik yüzdeleri ölçülmüştür. Aydınlık seviyesi ölçümleri Kyoritsu Illuminometer 5200 ile yapılmıştır. Ölçümler gün ışığından en fazla etkilenen güney ve batı cephelerindeki mekânlarda en yoğun olarak geldiği saatlerde yapılmıştır (Şekil 4).

5. Sonuçlar ve Öneriler

5.1. Uygun Olmayan Sıcaklık ve Bağıl Nem

Bağıl nem ve sıcaklık ölçümlerinin değerlendirilmesi ile mekânların bağıl nem ve sıcaklık değerleri arasındaki, mekânın konumu, bulunduğu kat, kullanım, ısıtma ve havalandırma gibi etkenlere bağlı farklar tespit edilmiştir (Şekil 5-6).

Yüksek sıcaklık kâğıt, fotoğraf baskıları ve negatifleri gibi hassasiyeti olan malzemelerin ömrünü azaltmaktadır. Bütün katlarda güneşe ve batıya bakan mekânlarda yaz aylarında 30°C üzerinde sıcak-

lık ölçülmüştür. Özellikle kütüphane yaz aylarında tespit edilen 30°C ve üzerindeki yüksek sıcaklıklar kitap ve fotoğraf koleksiyonu için risk oluşturmaktadır. Isıtma dolayısıyla kış aylarında bodrum katta, cam ve demir üstü yapı nedeniyle Kristal Merdiven Salonu'nda günlük sıcaklık farklarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kristal Merdiven Salonu tonoz seviyesinde gece ve gündüz arasındaki sıcaklık farkının 25°C'ye kadar yükseldiği tespit edilmiştir. Bu fark bağıl nemdeki günlük farkla birlik-

te ahşap oyma üzerine altın varaklı ve kalemşi bezemelerde zeminde ayrılma ve kopmalara neden olmaktadır.

2009 yılında Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan ölçümlerde bağıl nemin bodrum katta kış aylarında en düşük %27 ile yaz aylarında en yüksek %93 arasında değiştiği tespit edilmiştir. İşlev verilmiş olan ve düzenli havalandırılan odalarda ölçülen en yüksek bağıl nem %80, düzenli havalandırılmayan odalarda ise %93'e kadar yükselmektedir. Bodrum katta şu anda

tarihi obje bulunmamakta; ancak yaz aylarında yüksek bağıl nem tespit edilen kısımlarda, yapı elemanları için risk bulunmaktadır.

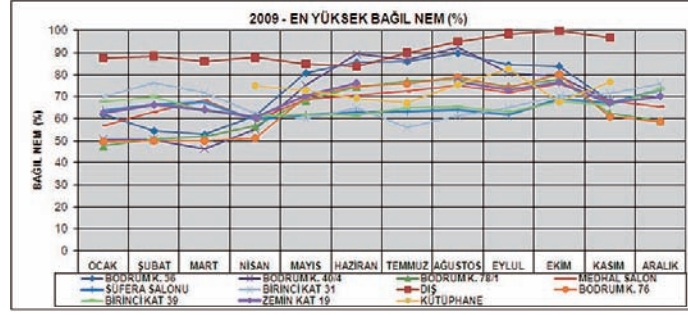
Zemin ve birinci katta seyrek de olsa %75'in üzerinde bağıl nem ölçülmüştür. Zemin katta bağıl nem %33-77 arasında değişmektedir. Aylık ortalama değerler ise %46-64 arasındadır. Birinci katta bağıl nem %37-77 arasında değişmektedir. 2009 yılında aylık ortalama bağıl nem %49-67 arasındadır. Zemin ve birinci katın değerleri CCI tarafından yapılan sınıflandırmada B seviyesine yakındır. Bağıl nemin %75'in üzerinde olduğu veya sıcaklığın 30°C'nin üzerinde olduğu zamanlarda, kontrollü havalandırma ile değerler referans değerlerin altına indirilmiştir. Korunmuşluk durumu veya malzeme-yapısal özellikleri nedeniyle bu koşullarda risk altında olan objeler izlenmelidir.

5.2. Zeminden Yükselen Rutubet ve Yoğuşma

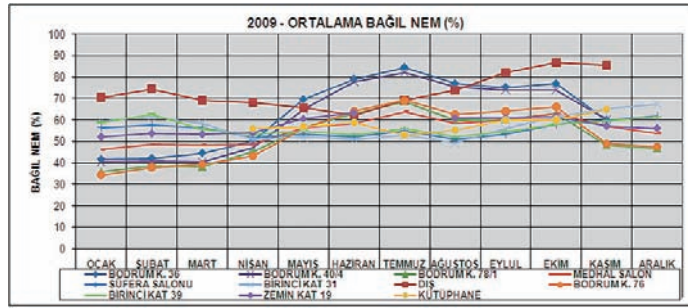
Bodrum kat duvarlarında yapılan ölçümlerde, mekânların cephe duvarlarının ara duvarlarından daha rutubetli olduğu tespit edilmiştir. Zeminden yükselen ve dış zeminden yapıya giren rutubet, iç mekânlardaki bağıl nemi yükseltmektedir. Çevre drenajının kontrolü ve gereken kısımların iyileştirilmesi ve zeminden yükselen rutubeti önlemek için yürütülen çalışmaların etkinliğinin izlenmesi gereklidir. Bodrum katta doğu ve batıya bakan mekânlarda yapılan ölçümlerde ısıtma yapılmayan dönemde zemine yakın seviyelerde yoğuşma olduğu tespit edilmiştir (Şekil 7). Bu kısımlarda ısıtma sisteminin etkin kullanımı, lokal ısıtma veya nem alma gibi yöntemler uygulanarak yoğuşmanın önlenmesi gereklidir.

5.3. Çözünabilir Tuzlardan Kaynaklanan Riskler

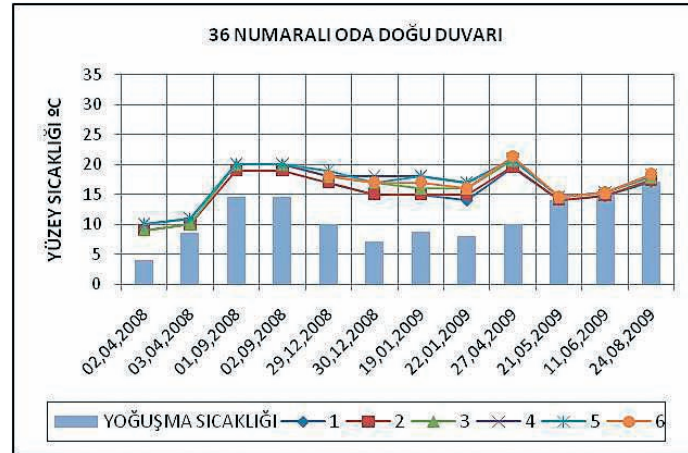
Birinci kat mekânlarında alçı ile imal edilmiş tavan eteği hizasından alınan örneklerde kalsiyum sülfat tespit edilmiştir. Tavana yakın seviyelerde olan bu kısımlar çatı onarımı öncesi ıslanmış olmalıdır. Birinci katta tespit edilen sodyum klorürün

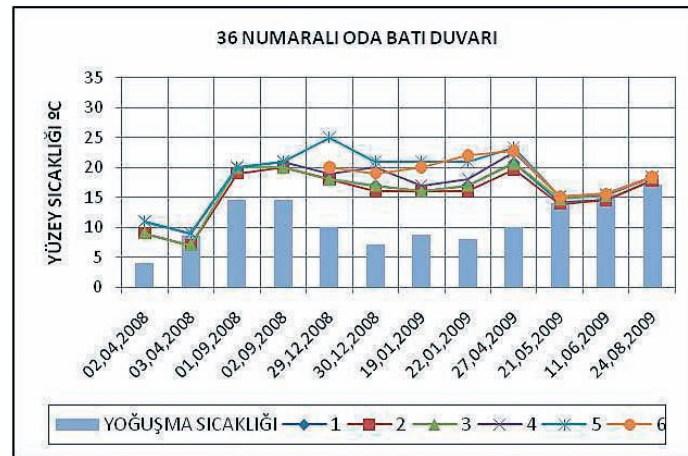
Şekil 5. 2009 yılı ortalama bağıl nem değerleri

Şekil 6. 2009 yılı en yüksek bağıl nem değerleri

Şekil 7. Bodrum kat 36 numaralı odada yüzey sıcaklıkları ve yoğuşma tespit edilen dönemler

kristallenme olasılığı vardır.

Birinci katta hiçbir mekânda %80'in üzerinde bağıl nem tespit edilmemiştir, dolayısıyla bugünkü ortam koşulları devam ettiği sürece sodyum sülfatın kristallenme olasılığı bulunmamaktadır. Kalsiyum sülfatın denge bağıl nem değeri olan %99'a yakın bağıl nem değeri

leri bodrum katta onarım ve ısıtma sisteminin kurulması öncesindeki dönemde tespit edilmiştir. Ayrıca bu örneğinde alındığı zemine yakın seviyelerde ısıtma yapılmayan aylarda yoğuşma olduğu ölçümlerle de tespit edilmiştir. Bu nedenle bodrum katta halen çiçeklenme görülmesi olasıdır (Tablo 2).

Şekil 8. Toz örneğinin mikroskop altında çekilen fotoğrafı, varak parçacığı ve havlar

5.4. Biyolojik Etkenlerden Kaynaklanan Riskler

Bodrum katın ısıtılması dolayısıyla bağl nemin yaz mevsimi dışında yüksek seviyelere çıkmaması, biyolojik etkenlerden kaynaklanan riskleri azaltmıştır. Bodrum katta zemine yakın seviyelerde zeminden yükselen rutubet nedeniyle duvar içerisindeki ahşaplarda çürüklük mantarları, bağl nemin %85'in üzerinde olduğu mekânlarda veya duvar veya çatıdan ıslanması halinde duvar içlerindeki ahşap elamanlarda çürüklük mantarları ve ahşap zararlıları, bağl nemin %75'ten yüksek olduğu dönemlerde küf ve ahşap zararlılarından kaynaklanan riskler bulunmaktadır.

İç hava örneklerinde yapılan ölçümde tespit edilen küf mantarları; *Alternaria* spp., *Aspergillus* spp., *Penicillium* spp., *Cladosporium* spp., *Fusarium* spp., *Mucor*, *Clamidiesporium* spp., ve *Botryis Cinerea*, tarihi yapılarda görülen türlerdir. Bu türlere ait küfler, ahşap, kâğıt, karton, tekstil ve boyaların bozulmasına neden olabilmekte ve insanlar için de allerji ve bundan kaynaklanan hastalıklara neden olmaktadır (Tablo 3).

5.5. Kirleticilerden Kaynaklanan Riskler

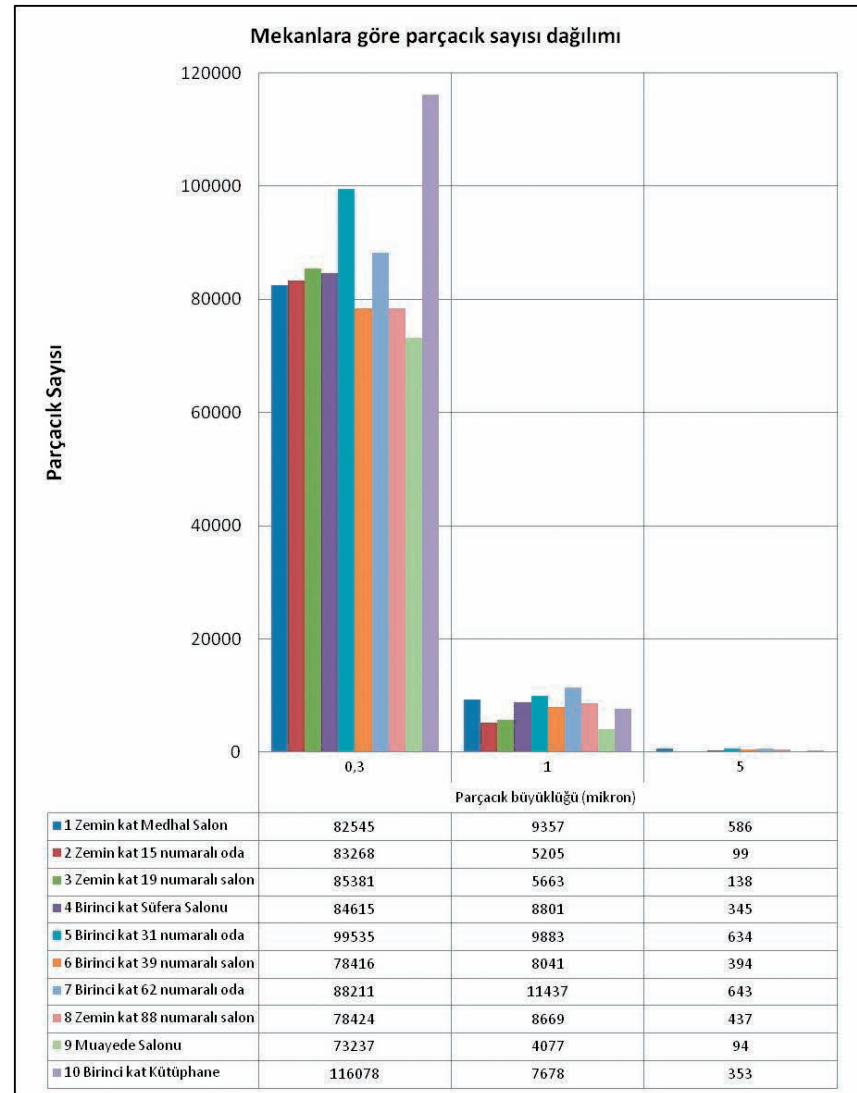
Hava kalitesi izleme açısından elde edilen azot dioksit ve kükürt dioksit değerleri CCI tarafından iç ortam için belirlenen referans değerlerle karşılaştırmasında; kükürt dioksit konsantrasyonunun kış ayları dışında minimum referans değerlere yakın olduğu ve iç mekânda hedeflenen değerden düşük olduğu, Ocak ayında ise bu değerden az da olsa yüksek olduğu görülmektedir. Azot dioksit miktarı ise yıl boyunca

Tablo 2. Tespit edilen çözünebilir tuzların çiçeklenme olasılığı

Çözünebilir tuzlar	Denge bağıl nem	Yeri	Çiçeklenme olasılığı
Kalsiyum sülfat	%99	Birinci kat Bodrum kat	Yok Var
Sodyum klorür	%75	Birinci kat	Var
Sodyum sülfat	%82.8	Birinci kat	Yok

Tablo 3. Dolmabahçe Sarayı'nda iç hava örneklerinde yapılan bakteri ve mantar ölçümü sonuçları

Mekân:	Toplam Bakteri sayısı:	Mantar cinsleri ve sayıları:
Bodrum kat 78/1 numaralı oda (Ofis)	63	5 <i>Alternaria</i> spp., 6 <i>Aspergillus</i> spp.
Zemin Kat Medhal Salon	17	7 <i>Aspergillus</i> spp., 8 <i>Penicillium</i> spp., 6 <i>Cladosporium</i> spp., 2 <i>Fusarium</i> spp., <i>Mucor</i>
Birinci Kat Süfera Salonu	15	11 <i>Penicillium</i> spp., 10 <i>Aspergillus</i> spp., 2 <i>Clamidiesporium</i> spp., 2 <i>Alternaria</i> spp., 1 <i>Botryis Cinerea</i> sp.
Birinci Kat Kütüphane	14	3 <i>Penicillium</i> spp., 2 <i>Alternaria</i> spp., 1 <i>Aspergillus</i> spp.

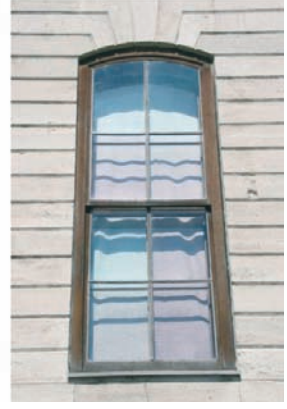

Şekil 9. Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan parçacık sayısı ölçümü sonuçları

hedef değerlerden yüksektir. Tekstil ürünleri ve kireçtaşı, azot dioksitten en fazla zarar gören malzemelerdir. Azot dioksitin yapı elemanları ve müze objeleri üzerindeki etkisi izlenmelidir.

Toz örneğinin mikroskop ile incelenmesinde çok miktarda lif ve toz içerdiği tespit edilmiştir (Şekil 8). Kimyasal analizde çözünebilir tuzlara rastlanmamıştır. Sütun başlıkları, silme, konsol ve ayna üstleri gibi sık ve kolay temizlenemeyen yüksek seviyelerdeki kısımlarda yoğun toz birikimi tespit edilmiştir.

Asılı parçacık miktarı ölçümlerinin sonuçları değerlendirildiğinde mekân büyüklüğü ile birlikte mekânda bulunan objelerin sayısının ve halı, perde, kitaplar gibi temizlenmesi zor objelerin varlığının dağılımında etkili olduğu görülmektedir (Şekil 9). Ölçülen her üç parçacık boyutunda en düşük değerler Muayede Salonu'nda ölçülmüştür. Geniş ve yüksek bir mekân olan Muayede Salonu'nda aydınlatma elemanları, halı ve perdeler dışında tarihi obje bulunmamaktadır. Tarihi halılar ve çok sayıda eşya bulunan mekânlar, çok sayıda kitabın bulunduğu Kütüphane de ise daha

Şekil 10. Dolmabahçe Sarayı batı cephesi pencerelerinde mor ötesi ve görünür ışığı belirli bir oranda engelleyen özgül renkli camlar ve stor perdeler

yüksek değerler ölçülmüştür. Mobilyaların sarayın geziye açık olmayan kısımlarında örtülmesi, geziye açık kısımlarda ise dönüşümlü olarak örtülmesi, uygun ve düzenli temizlik yapılması toz nedeniyle oluşabilecek zararı azaltacak önleyici koruma yöntemlerinden bir kısmıdır.

5.6. Uygun Olmayan Işıktan Kaynaklanan Riskler

Dolmabahçe Sarayı'nda farklı ışık geçirgenlikleri olan dört tür cam bulunmaktadır (Şekil 10). Güney ve batı cephelerinde pencerelere yakın kısımlar güneş ışığın-

dan kaynaklanan ısınma, görünür ışık ve morötesi ısınımın etkileri ve yüksek aydınlık seviyesi nedeniyle ayrı bir koruma öncelik bölgesi oluşturmaktadır. Yapılan ölçümlerde pencerelerde bulunan camların özelliklerine göre değişmekle birlikte iki kanadın da kapalı olması halinde morötesi ısınımın %30-70, görünür ışığın ise %25-40 arasında engellendiği tespit edilmiştir. Stor perdelerin kapalı tutulduğu durumda ise morötesi ısınım %90-96, görünür ışık ise %88-91 oranında önlenmektedir. Güneşin pencerelere geldiği saatlerde stor perdeler mutlaka kapalı tutulmalıdır.

6. Çevresel Koşullardan Kaynaklanan Risklere Yönelik Endirekt - Önleyici Koruma Yöntemleri

Önleyici koruma ve bakım, temel önlemler, orta düzeyde önlemler ve ileri düzeyde önlemler olarak üç kısımda ele alınabilir. Temel önlemler belli başlı risklere karşı alınabilecek önlemleri içermektedir. Bu önlemler, en az müdahale ile alınabilecek, hassasiyeti olan kısımlar ya da objeler değil; yapının ya da koleksiyonun geneli düşünülerek alınan önlemlerdir. Tarihi yapılar ve farklı malzemelerden oluşan koleksiyonlar için uygundur. Yapıda herhangi bir mekanik sistemin kurulmasını gerektirmeyen endirekt önlemleri içermektedir.

Orta düzeyde önlemler temel önlemlere ilave olarak farklı yapı tiplerinin veya farklı türde koleksiyonları olan müzelerin alması gere-

ken önlemleri içermelidir. Bu aşamada hassasiyeti olan malzemelerin daha uzun süre korunması hedeflenmelidir. Orta seviyedeki koruma stratejisi kısmi mekanik ya da elektronik sistemlerin kurulmasını gerektirebilir. İleri düzeyde önlemler, temel ve orta düzeyde önlemlere ilave olarak, belirli bir riske karşı yüksek hassasiyeti olan yapılar veya koleksiyonlar ile belirli bir obje türünü barındıran müzeler ve arşivler için alınacak önlemleri içermelidir. Yüksek hassasiyette malzemelerin uzun süre korunmasını hedeflenmelidir (Grattan ve Michalsky, 2009).

Dolmabahçe Sarayı'nda endirekt koruma yöntemlerinin belirlenmesi çalışması kapsamında çevresel koşullardan kaynaklanan za-

rarlara ilişkin önleyici koruma aşamalarına belirten çizelgelerden bir örnek Tablo 4'te verilmiştir.

6.1. Periyodik kontrol ve bakım

Tarihi bir binanın işlevselliğinin korunması aynı zamanda koruma gereksinimlerinin karşılanmasını hedefleyen bir bakım programı ancak araştırma, deneysel çalışma ve farklı uzmanlıkların bir araya getirilmesi ile oluşturulabilir. Dolmabahçe Sarayı ve benzeri eşyaları ile birlikte korunan tarihi yapılar da periyodik kontrol, yapının tümünde strüktürel sorunların, yüzey bozulmalarının, tesisat sorunlarının ve koleksiyonun kontrolünü içermelidir. Müze olarak kullanılan bir tarihi yapıda periyodik

Tablo 4. Bağıl nemden kaynaklanan risklere yönelik önleyici koruma aşamaları

BAĞIL NEM	
Temel önlemler:	<p>İzleme: Bağıl nem ve sıcaklığın izlenmesi</p> <p>Koruyucu önlemler: Bağıl nemin %75'in altında tutulması Mevsimsel bağıl nem dalgalanması \pm%10 kısa süreli bağıl nem dalgalanması Rutubetli veya ıslak alanların önlenmesi Doğal ve kontrollü havalandırmanın artırılması Ventilatör kullanarak belli mekânlarda ve mevsimlerde havalandırma yapılması Uzun süredir aynı iklim şartlarında bulunan yapılarda iklim şartlarını değiştirecek uygulamalardan kaçınılması Objelerin yapı içerisinde daha uygun ortamlara taşınması Objelerin yer değişikliği yapılırken bulunduğu ve taşınacağı mekânın bağıl nem ve sıcaklık değerlerinin dikkate alınması</p>
Orta düzeyde önlemler:	<p>İzleme: Duvar nem ve sıcaklıklarının ölçülmesi</p> <p>Koruyucu önlemler: Bağıl nemin ortalama değerlerde (%50-65) tutulması \pm%10 Mevsimsel ve kısa süreli dalgalanma Nem denetimi kontrollü ısıtma Objelerin hassasiyetlerine göre tasnif edilmesi Yüksek hassasiyeti olan objelerin ayrı bölümlerde tutulması İklim kontrollü oda ve vitrinler oluşturulması Nem absorblayıcılar kullanılması</p>
Gelişmiş önlemler	<p>İzleme: Mekânların bağıl nem-sıcaklık haritalarının çıkarılması İleri tekniklerle gözle görülmeyen kısımların incelenmesi</p> <p>Koruyucu önlemler: Tam iklim kontrolü \pm%5 Mevsimsel ve kısa süreli dalgalanma Yapı ve koleksiyonun gereksinimleri doğrultusunda ve koruma kurallarının izin verdiği biçimde iklimlendirme sistemi kurulması</p>

Tablo 5. Periyodik kontrol zaman aralığı, yapacak kişiler ve yöntem

Duvarlar			
Catlak Düşeyden ayrılma	1 yıl	İnşaat mühendisi Restoratör mimar	Görsel inceleme Basit ölçüm
Kabuk oluşumu, renklenme, çiçeklenme, sıva-boya kabarması, liken, bitki oluşumu	1 yıl	Restoratör mimar Restorasyon teknikeri	Görsel inceleme Basit muayene Örnek alımı
Yoğuşma	Ekim, Kasım, Nisan, Mayıs	Restoratör mimar	Ölçüm
Döşemeler			
İslenme	Her gün	Koruma memuru	Görsel inceleme
Sehim, çökme, esneme: Ahşap tozuması, çürüklük mantarları (ahşap döşeme) Parçalanma, ufalanma, çiçeklenme (tas döşeme)	Gezi güzergâhı: Her ay Gezi güzergâhı dışı: 1 yıl	Restoratör mimar İnşaat mühendisi Restorasyon – yapı teknikeri Yapı ustası, marangoz- dülger	Görsel inceleme Basit ölçüm
Tavanlar			
İslenme	Her gün	Koruma memuru	Görsel inceleme
Taşıyıcı elemanların kontrolü: Sehim, bölgesel kırılma, esneme Ahşap tozuması Mantar	1 yıl	Restoratör mimar İnşaat mühendisi Restorasyon – yapı teknikeri Yapı ustası, marangoz- dülger	Görsel inceleme Basit ölçüm
Yüzey bozulması: Bezemeli yüzeyler	3 - 6 ay (bozulmanın derecesine ve yüzeye göre)	Restoratör mimar Restorasyon teknikeri, kalemkâr	Görsel inceleme
Yüzey bozulması: Boyalı yüzeyler	1 yıl	Restoratör mimar Restorasyon teknikeri, kalemkâr	Görsel inceleme

kontrol müze koruma memurları, deneyimli ustalar, teknisyenler, teknikerler ve mimar, mühendisler gibi farklı çalışanlar tarafından yapılabilir.

Dolmabahçe Sarayı için önerilen periyodik kontrol şemasından bir bölümü Tablo 5'te verilmiştir. Görsel inceleme, basit muayene ve ölçümler ile yapılan kontrollerde

tespit edilen sorunlar, daha ölçüm ve deneysel çalışmalar ile daha detaylı incelenmeli; bunların sonucunda önleyici koruma ve bakım müdahaleleri belirlenmelidir.

REFERANSLAR

- 1- Ahunbay, Z., 1999, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, İstanbul.
- 2- Bouchenaki, M., Jokilehto, J., 2009, "From Rome Centre to ICCROM, Milestones on the Path of the International Centre", *ICCROM Newsletter*, 35, pp.1-6.
- 3- Bradley, S., 2005, "Preventive Conservation Research and Practice at the British Museum", *JAIC* 44, No.3, Article 2, pp.159-173.
- 4- Brown, J.P., Rose, W.B., 1996, "Development of Humidity Recommendations in Museums and Moisture Control in Buildings", *APT Bulletin*, 27/3, pp.12-24.
- 5- BS EN 335-1, 2006, *Durability of wood and wood-based products. Definitions of use, classes*.
- 6- CCI, 2009, *Ten Agents of Deterioration*. (<http://cci-icc.gc.ca>)
- 7- De Guichen, G., Antomarchi, C., 2009, "Fifty Years of Preventive Conservation with ICCROM", *ICCROM Newsletter*, 35, p.13.
- 8- English Heritage, 2004, *Grants for Historic Buildings, Monuments and Designed Landscapes - Maintenance Plans*. (www.englishheritage.org)
- 9- Erder, C., 1986, *Our Architectural Heritage: From Consciousness to Conservation*, UNESCO, İngiltere (Carta Del Restauro: Madde 1, Venedik Tüzüğü: Madde 4).
- 10- Erhardt, D., Mecklenburg, M.F., Tumosa, C.S., McCormick-Goodhart, M., 1995, "The Determination of Allowable RH Fluctuations", *Waac Newsletter*, 17, p.1.
- 11- Feilden, B.M., 1989, "From Restoration to Maintenance: A Case Study of Norwich Cathedral", *APT Bulletin*, 21, No.3/4, pp.23-29.
- 12- Feilden, B.M., 1982, *Conservation of Historic Buildings*, Butterworth Scientific, England.
- 13- Forster, A.M., Kayan, B., 2009, "Maintenance for historic buildings: a current perspective", *Structural Survey*, 27, No.3, pp.210-229.
- 14- Grattan, D., Michalski, S., 2009, *Environmental Guidelines for Museums - Temperature and Relative Humidity*, CCI. (<http://cci-icc.gc.ca/crc/articles/enviro/index-eng.aspx>)
- 15- ICCROM Teamwork for Preventive Conservation, (http://www.iccrom.org/pdf/ICCROM_01_Teamwork_en.pdf)
- 16- ICCROM, 2002, *Preventive Conservation Indicators*, (ed.: Menegazzi, C., Putt, N.)
- 17- ICCROM, 2002, *Standards in Preventive Conservation*, (ed.: Alcantara, R.) (http://www.iccrom.org/eng/02info_en/02_04pdf), ([pubs_en/ICCROM_doc04_StandardsPreventiveConser.pdf](http://www.iccrom.org/pubs_en/ICCROM_doc04_StandardsPreventiveConser.pdf))
- 18- ICOM-CC, 2008, Uluslararası Müzeler Konseyi, Konservasyon Komitesi. (<http://www.icom-cc.org>)
- 19- ICOMOS, 1999, *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for the Conservation of Places of Cultural Significance*. (<http://www.icomos.org/australia/burra.html>)
- 20- ICOMOS International Wood Committee, 1999, *Principles for the Preservation of Historic Timber Buildings*. (<http://www.icomos.org/iwc/charter-eng.htm>)
- 21- ICOMOS, 2003, *Principles for the Analysis, Conservation, and Structural Restoration of Architectural Heritage*. (http://www.international.icomos.org/charters/structures_e.htm)

- 22- Jokilehto, J., 2001, *A History of Architectural Conservation*, 2. Baskı, İngiltere.
- 23- Kerschner, R.L., 1991, "A Practical Approach to Environmental Requirements for Collections in Historic Buildings", *Journal of the American Institute for Conservation*, 31, 1.
- 24- Lambert, S., 2010, "Italy and the history of preventive conservation", *CeROArt*, 6/2010.
- 25- Lipovec, N.C., Van Balen, K., 2008, "Practices of Monitoring And Maintenance of Architectural Heritage in Europe: Examples of 'Monumentenwacht' Type Of Initiatives and Their Organisational", *CHRESP: Cultural Heritage Research Meets Practice*, Slovenia, p.238. ([http:// www.chresp.eu](http://www.chresp.eu))
- 26- National Trust Policy Papers, 1998, *Historic buildings, the conservation of their fixtures, fittings, decorations and contents*, The National Trust, İngiltere.
- 27- NSW Heritage Office, 2004, *Preparing a Maintenance Plan*, Information Sheet 1.1. çevrimiçi sürümü. (www.heritage.nsw.org.au)
- 28- Ridout, B., 2001, *Timber decay in buildings, The Conservation Approach to Treatment*, İngiltere.
- 29- Ruskin, J., 1889, *The Seven Lamps of Architecture*, İngiltere, 6. Baskı, p.196.
- 30- Sandwith, H., Stainton, S., 1991, *The National Trust Manual of Housekeeping*, The National Trust, İngiltere.
- 31- Tétreault, J., 2009, *Pollutants, Ten Agents of Deterioration*, CCI. (<http://cci-icc.gc.ca/crc/articles/mcprm/index-eng.aspx>)
- 32- The New Orleans Charter: Forging a Strategy to Preserve Historic Structures and Artifacts, 1996, "Museums in Historic Buildings", *APT Bulletin*, 27, no.3, pp.57-60.
- 33- Thomson, G., 1999, *The Museum Environment*.
- 34- UNESCO-ICCROM, 2007-2010, *Partnership for the Preventive Conservation of Endangered Museum Collections in Developing Countries*.
- 35- Weaver, M.E., 1986, "Historic Preservation Maintenance in the Netherlands, The Monumentenwacht", *APT Bulletin*, 18, no.3, pp.10-11.

“Bu fakir’ül hakir’in mescidi” Mimar Sinan Mescidi¹

SEMA DOĞAN

Osmanlı Devleti’nin en güçlü çağında yaşayan ve devletin topraklarının dört bir köşesinde yüzlerce eser meydana getiren Mimar Sinan, kendi hayratını dünyanın başşehri konumunda, devletin ve ilmin merkezi, “korunan şehir” İstanbul’da yapmıştır. Suriçi İstanbulu’nun önemli fakat neredeyse hiç bilinmeyen bu eseri, orijinal yapısından sadece minaresi ve temel kalıntısı ile günümüze intikal etmiş; sonraki tarihlerde aslına uygun şekilde restore edilerek ibadete açılmıştır.

“Mimarbaşı Sinan Ağa” adıyla da bilinen Mimar Sinan’ın Mescidi², Fatih Yenibahçe’de, Vatan Caddesi ile Hırka-i Şerif Camii arasında, Akşemseddin Caddesi, Mimar Sinan Mahallesi’ndedir. Ancak İstanbul Büyükşehir Belediyesi şehir meclisinin 16 Temmuz 2008 tarihli kararına göre, tarihi İstanbul’daki mahalle sayılarının azaltılmasına yönelik olarak yeni düzenlemelere gidilmiş; eski ismi ile Mimar Sinan Mahallesi lagv edilerek, Hoca Üveys ve Hasan Halife mahalleleri Akşemseddin Mahallesi adı altında birleştirilmiştir. Yani Sinan’ın mes-

FOTOĞRAF: DİLUBA KOCAISIK

Mescidin günümüzdeki durumu

cidini inşa etmeden önce adını taşıdığı mahalle, ne yazık ki bugün artık tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Mescid, konumu itibarıyla kendi adını taşıyan bir çocuk parkı ile evler arasında sıkışık kalmış vaziyettedir. Üzerinde tarih kitabesi yok ise de -vakfiye tarihinden yola çıkılarak- 981/1573 tarihli olduğu tahmin edilen mescid, Mimar Sinan tarafından kendi hayratı olarak yapılmıştır. Tarihsiz olmakla beraber, tasdik tarihinin (994/1586)

saptandığı ve kendisini tam anlamıyla tanıttığı vakıfnameden; Mimar Sinan’ın tek bir mescid vakfettiğini, bunun da Yenibahçe’de, yakınında sıbyan mektebi ve çeşmesi ile ufak bir topluluk meydana getiren Mimar Sinan Mescidi olduğunu öğreniyoruz³. Mescid, *Tezkiretü’l-ebniye*’de “Yenibahçe yakınında bu aciz kulun mescidi”⁴, *Tezkiretü’l-bünyan*’da ise: “bu fakir-ül hakirin mescidi”⁵ şeklinde kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra tezkirelere dayanılarak Mimar

SEMA DOĞAN, Sanat Tarihçi/İSAM, e-posta: semadogan@hotmail.com

¹ Bu hususta 1955 yılında Semavi Eyice tarafından çok kısa bir yazı yayımlanmıştı: bkz. “Bir fakir’ül hakir’in mescidi”, *İstanbul Sanat Edebiyat Dergisi*, C.2, Sayı 6, s.26-27.

² İ.H.Konyalı, 1948, *Mimar Koca Sinan*, İstanbul, s.96-104; Hüseyin Ayyansaraylı, 2001, *Hadikatü’l-Cevâmi* (haz. A.N. Galitekin), İstanbul, s.264-265; Semavi Eyice, 1955, *İstanbul*, İstanbul, s.82-83; Semavi Eyice, M.İ. Tunay, B. Tanman, tsz., *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, İstanbul, s.89; Erdem Yücel, 1969-70, “Mimar Sinan Mescidi”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, 3, s.49-58; *Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserler*, 1991, İstanbul, s.169; Aptullah Kuran, 1992, “Mimar Sinan’ın Mescidleri”, *Semavi Eyice Armağanı*, İstanbul, s.142-143; a.g.y., 1986, *Mimar Sinan*, İstanbul, s.314; N. Esra Disören, “Mimar Sinan Mescidi”, *Dünden Bugüne İst. Ans.*, C.5, s.468-469; İ. Aydın Yüksel, 2004, *Osmanlı Mimarisinde Kanuni Sultan Süleyman Devri (926-974/1520-1566)*, C.6, İstanbul, s.369-370; Sema Doğan, “Mimar Sinan Mescidi”, *DİA*, 30, s.89-90.

³ İbrahim Ateş, *Mimar Sinan Vakfı*, s.76; a.g.y., 1988, “Vakfiyesinin İhtiva Ettiği Bilgiler Işığında Mimar Sinan”, *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri I*, İstanbul, s.17; İ.H.Konyalı, 1948, *Mimar Koca Sinan*, İstanbul, s.72; Aygen Bilge, 1972-73, “Mimar Sinan Hakkında Araştırmalar II”, *Sanat Tarihi Yıllığı* 5, s.168.

⁴ *Sai*, *Tezkiretü’l-ebniye*, s.68; a.e. (s.nsr. Zeki Sönmez, 1988, *Mimar Sinan ile İlgili Yazmalar-Belgeler*, İstanbul); a.e. (nshr. R. Melul Meriç, 1965, *Mimar Sinan Hayatı, Eseri I*, Ankara, s.86.

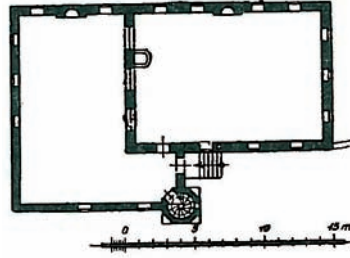
⁵ *Sai*, *Tezkiretü’l-bünyan* (s.nsr. Zeki Sönmez, *Mimar Sinan ile İlgili Yazmalar-Belgeler* içinde), s.32.

Sinan'a ait yapıların listesini veren kaynakların hepsinde, bu mescid onun eseri olarak gösterilmiştir. Evliya Çelebi de bu mescidi "Yenibahçe kurbinde bâlâdaki hayratları bina iden Mi'mar Sinan b. Abdülmennan mescidi" şeklinde zikretmiştir.⁶ *Hadîkatü'l-Cevâmi* yazarı Ayvansarayî ise, bu mescid-den bahsederken büyük bir yanılığa düşüp, "Mimar Sinan Mescidi der kurbi Ağa kapısı" deyişi ile mescidi Süleymaniye Camii yakınında göstermiştir⁷. Bir başka kaynakta da, mescidin yerinin 1546 tarihli *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nden öğrenildiği söylene de, bu vakıf defterinin düzenlendiği tarihte mescid inşa edilmemiş olduğu için, bu bilgi yanlıştır⁸. Yine *Hadîka*'da mescidin yakınında bir mekteb ve çeşmesinin de olduğu bilgisi verilmişse de, mekteb günümüze gelememiştir. Kitâbesiz çeşme ve su haznesi ise halen mevcuttur.

Yüzyıllar boyunca geçirdiği yangın ve deprem gibi tabii âfetlerden zarar gören Mimar Sinan Mescidi, oldukça geniş bir alanı yakan ve büyük hasarlara sebep olan 1918 Fatih Yangını'nda⁹ neredeyse tamamen yanmış; yangından sadece minaresi ve duvarları kurtulabilmiştir. Fakat ne yazık ki bu şekilde yıllarca bakımsız kalan mescidin bir süre sonra duvarları da temel hizasına kadar indirilmiştir. 1950'li yıllardan itibaren İstanbul'un gecekondusu is-

Gurlitt'in 1910 tarihli çizimiyle Mimar Sinan Mescidi (C. Gurlitt, 1999, *İstanbul'un Mimari Sanatı* (çev. Rezan Kızıltan), Ankara)

Mescidin Gurlitt tarafından çizilen planı

tilasına uğramasıyla mescidin içine de gecekondular yapılmaya başlanmış ve bu gecekondular birkaç yıl sonra iki katlı beton evlere dönüşmüştür. Dönemin bazı idarecilerinin "tarihi eserlere beş metre açıklıktan itibaren inşaat yapılabilir" hük-

müne dayanarak ve eski eserin de burada yalnız minare olduğunu ile ri sürerek inşaatlara izin vermesi de ciddi boyutta sıkıntılara yol açmıştır. Bu düşünce ile yalnız minare bırakılarak, mescid arazisinin ve çevresindeki kalıntıların değerlendirilmesi için Mimarlar Odası İstanbul Şubesi'nin aracılığıyla Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nce kültür sitesi yapılmasına dair proje yarışmaları¹⁰ yapılmışsa da, Prof.Dr. Semavi Eyice'nin gayretleri ile mescid ve arazisi kurtarılmıştır. 1976 yılında Vakıflar İdaresi tarafından ihya edilerek tekrar ibadete açılan bina, eski temeller üzerine yeniden inşa edilirken; C. Gurlitt'in 1918'den önce çizmiş olduğu kroki¹¹, Ali Saim Ülgen'in bir Mimar Sinan eseri yayınlamak üzere Tarih Kurumu adına hazırlamış olduğu restitüsyon çalışmaları¹² ve 1973'te yapılan kazı sonuçları esas alınmıştır. Yangından az hasarla kurtulan minare de 1938 ve 1962 yıllarında gördüğü onarımlarla bu küçük abidenin son hatırası olarak günümüze ulaşabilmiştir.

Mescidin İstanbul'un sıklıkla yangınlara maruz kalan bir bölgede olması, 1918 Yangını'na kadarki süreçte de yanmış olabileceği ihtimalini akla getirir. Kaynaklardan öğrendiğimize göre, Yenibahçe havalisini de içine alan 1693'teki yangın ve neredeyse İstanbul'un yarısını yok eden 1782 yılı yangınlarında¹³ muh-

⁶ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, I, s.313; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (Haz. O.Saik Gökyay), 1996, C.I, İstanbul, YKY, s.128.

⁷ Hüseyin Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-Cevâmi*, I, s.199; a.e. (haz. Ahmed Neziha Galitekin), 2001, İstanbul, s.264-265.

⁸ Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, 1970, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) tarihli*, İstanbul, s.290.

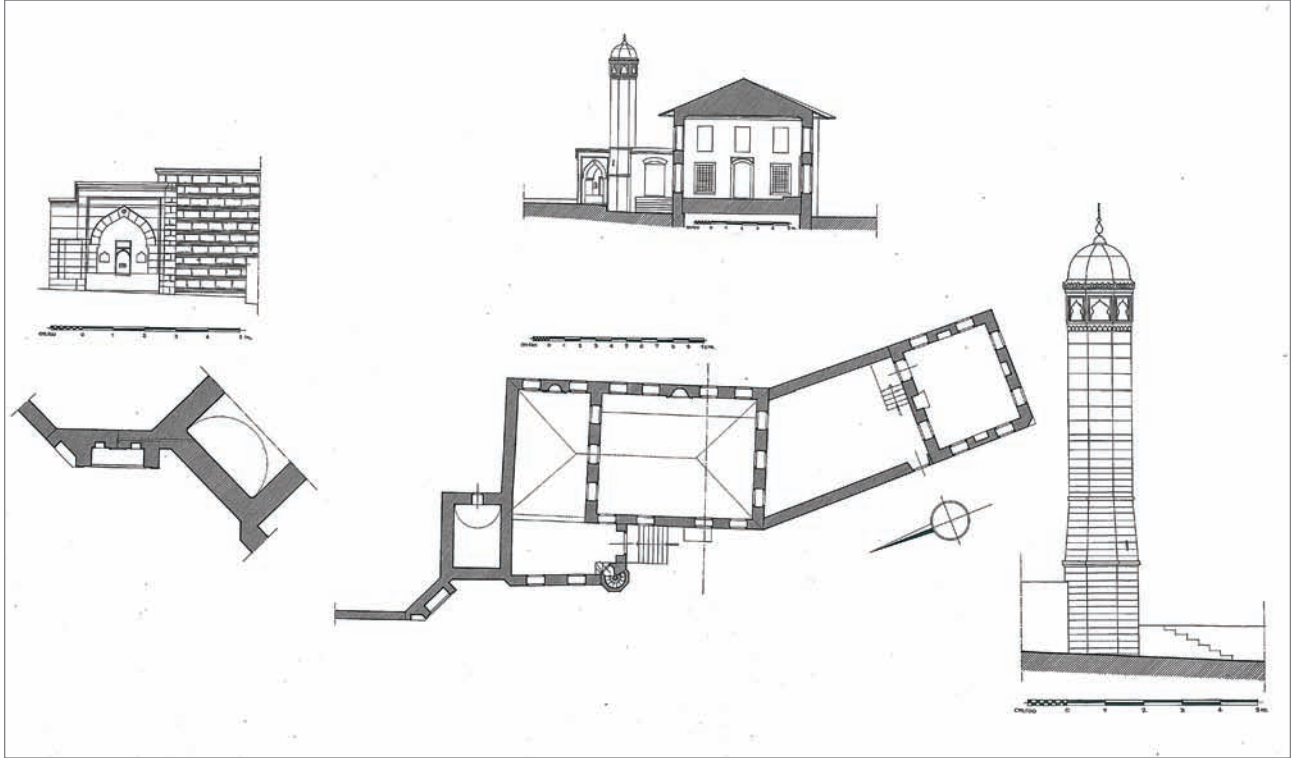
⁹ 1918 Fatih Yangını'nın hemen ardından İstanbul Şehremaneti tarafından Keşfiyat ve İnşaat Türk A.S.'ye yaptırılan İstanbul şehri haritasında, yangın alanları açık surette görülür. Üç paftadan oluşan harita 1/5000 ölçeklidir. 1.pafta tarihi İstanbul, 2.pafta Beyoğlu-Galata, 3.pafta Üsküdar'dır.

¹⁰ "Mimar Sinan'ın, Fatih, Akşemsettin Mahallesindeki Mescidinin ve Çevresindeki Kalıntıların Değerlendirilmesi Alt Komisyonu Raporu", 1970, *Mimarlık*, 85, s.16.

¹¹ C. Gurlitt, 1999, *İstanbul'un Mimari Sanatı* (çev. Rezan Kızıltan), Ankara, s.76.

¹² Ali Saim Ülgen, 1989, *Mimar Sinan Yapıları (katalog)*, (Filiz Yenisehirlioğlu-Emre Madran), Ankara, levha 177. Atatürk'ün emriyle Türk Tarih Kurumu tarafından hazırlanması düşünülen büyük bir Mimar Sinan kitabı için A.S. Ülgen tarafından yapılan çizimler arasında Mimar Sinan Mescidi'nin bir planı ve bir restitüsyon taslağı da bulunuyordu. Bu Sinan kitabı hiçbir vakit yayınlanamamış ise de, Ülgen'in çizimleri ölümünden yıllar sonra Türk Tarih Kurumu tarafından iki büyük albüm halinde yayınlanmıştır.

¹³ Mustafa Cezar, 1963, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I*, İstanbul, s.344, 363; Derviş Efendizade Derviş Mustafa Efendi, *1782 Yılı Yangınları (Harik Risalesi)* (haz. Hüsamettin Aksu, 1994), İstanbul, s.54. Tomas Lopez tarafından hazırlanan 1782 yılı yangını sonrası yangın alanlarını gösteren harita için: bkz. Ayşe Yetişkin Kubilay, 2010, *İstanbul Haritaları 1422-1922*, İstanbul, s.115.

A.S.Ülgen tarafından yapılmış olan, Mimar Sinan Mescidi, mekteb ve çeşmenin restitüsyon çizimi

T. Lopez tarafından yapılan 1782 yılı yangını sonrası hasarlı alanları gösterir harita

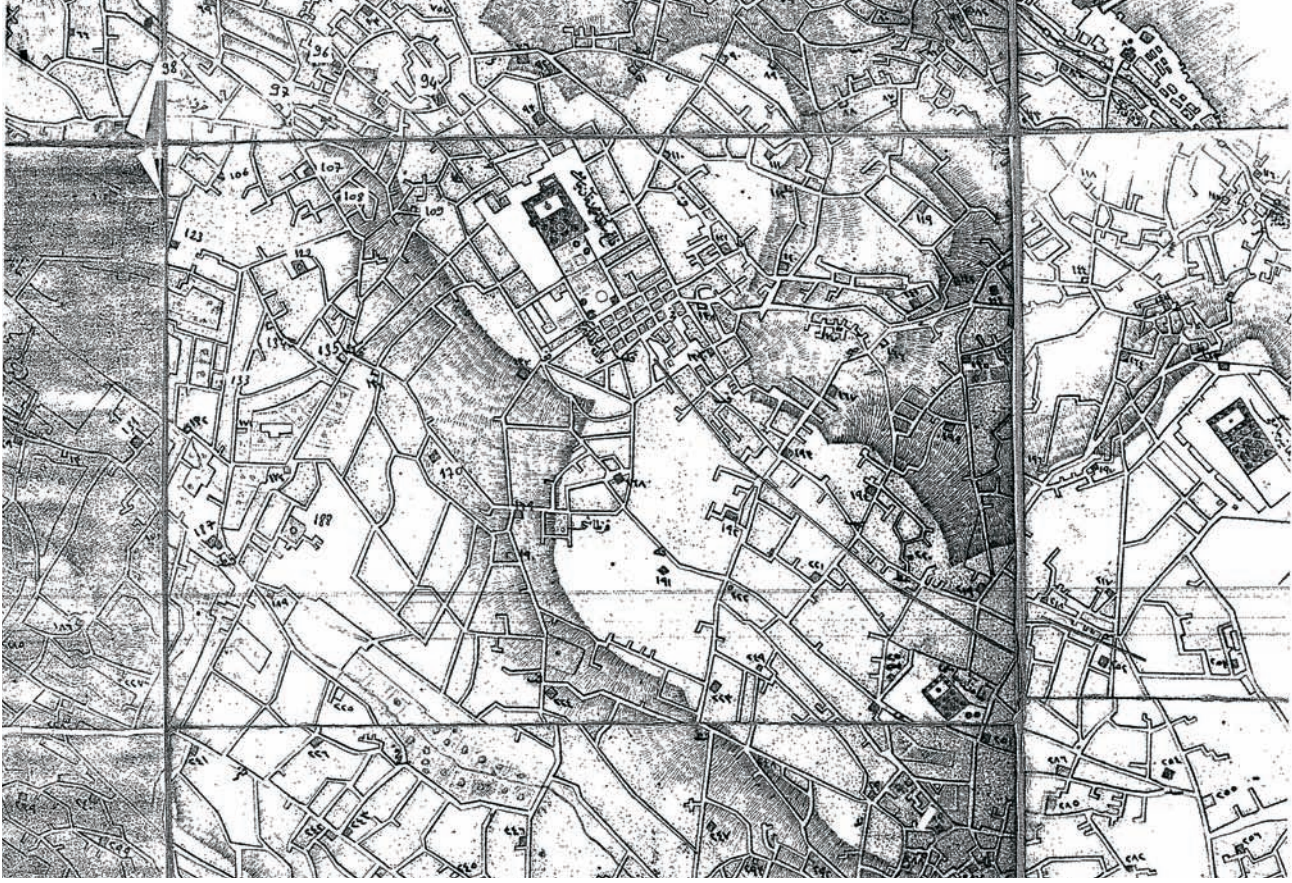
temelen bu mescid de hasar görmüştü. Ama ne yazık ki, ne bu hasarlara ne de daha sonrasında tamir ve onarımlar geçirdi ise bunlara ait hiçbir bilgi ya da belge elimiz-

de mevcut değildir. Ancak Sultan Abdülmecid döneminde 1847-48 yıllarında Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyün öğrencileri tarafından çizilen İstanbul camileri haritasında¹⁴

ve de Ayverdi'nin 19. Asırda İstanbul Haritası'nda¹⁵ tespit edebildiğimiz mescidin 1870'lerde sağlam ve ibadete açık olduğunu söyleyebiliriz. Yalnız 1894 yılında meydana

¹⁴ Bu harita için bkz. S.Eyice, 2006, *Eski İstanbul'dan Notlar*, İstanbul, s.54-55.

¹⁵ E.H. Ayverdi, 1958, *19. Asırda İstanbul Haritası*, İstanbul, pafta D5. Haritanın orijinal baskısı 1870'e doğrudur. Yeni harflerle sokakların adları yazılmak suretiyle E.H. Ayverdi tarafından 1958 yılında yayınlandı.

Mühendishane öğrencilerinin çizdiği İstanbul camileri haritasında Yenibahçe/Fatih bölgesi [123: Mimar Sinan Mescidi, 131: Kaptan Sinan Paşa C. , 97: Eski Ali Paşa C. (Mesih Mehmet Paşa C.), 122: Hüsrev Paşa C. (burasının Bâli Paşa C. olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü haritada yalnız camiler gösterilmiştir. O mahalde yer alan Hüsrev Paşa Türbesi ile karıştırılmış olmalıdır.), 135: Çıkrıkçı C. (Ç.Kemalüddin, Sargüzel), 170: İskender Paşa C.]

na gelen ve mescidin hemen yakınındaki Bâli Paşa'nın türbesi ile camisinin kubbesini, mihrab duvarını ve son cemaat yerini tümüyle yıkan şiddetli zelzelede¹⁶ de yine mescidin ne dereceye kadar etkilendiğini bilemiyoruz.

Sinan'ın kendi hayratına mekân olarak seçtiği semt Yenibahçe, döneminin makbul köşelerinden biriydi. Her ne kadar bölge geçirdiği çok sayıda yan-

gın sonucunda zamanla harap olmuşsa da, evvelce burasının gösterişli, muteber bir mahalle olduğu anlaşılıyor. Evliya Çelebi'nin de İstanbul'un başlıca mesire yerlerinden biri olarak bildirdiği Yenibahçe¹⁷, fetihten sonra gezilecek gözde yerlerden olmuştur. Öyle ki, Yavuz Sultan Selim de Yenibahçe'yi ziyaret etmeyi pek sevmiştir. Kanûnî Sultan Süleyman, Evliya Çelebi'nin gönül açıcı, neşe verici bir yeşil

alan olarak tasvir ettiği bu semte babasının duyduğu sevgiden dolayı, Mimar Sinan'a Sultan Selim Medrese ve Camii'ni yaptırmıştır¹⁸. Ayrıca o bölgede pek çok hayır eseriyle karşılaşırız; örneğin Sinan'ın inşa ettiği Bâli Paşa Camii¹⁹, yakınındaki Hüsrev Paşa Türbesi²⁰, yine Hüsrev Paşa'nın çarşısı ile Sargüzel Caddesi'nde *Hadika*'da Terkim Mescidi olarak adlandırılan İskender Paşa Camii,

¹⁶ Mustafa Cezar, a.g.m., s.392; Feriha Öztin, 1994, *10 Temmuz 1894 İstanbul Depremi Raporu*, Ankara, s.118; Mehmet Genç- Mehmet Mazak, 2000, *İstanbul Depremleri - Fotoğraf ve Belgelerde 1894 Depremi*, İstanbul, s.38. Depremle ilgili yayınlarda Mimar Sinan Mescidi'ne dair hiçbir kayda rastlanmamıştır.

¹⁷ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (haz. O.Saik Gökyay), C.I, s.206.

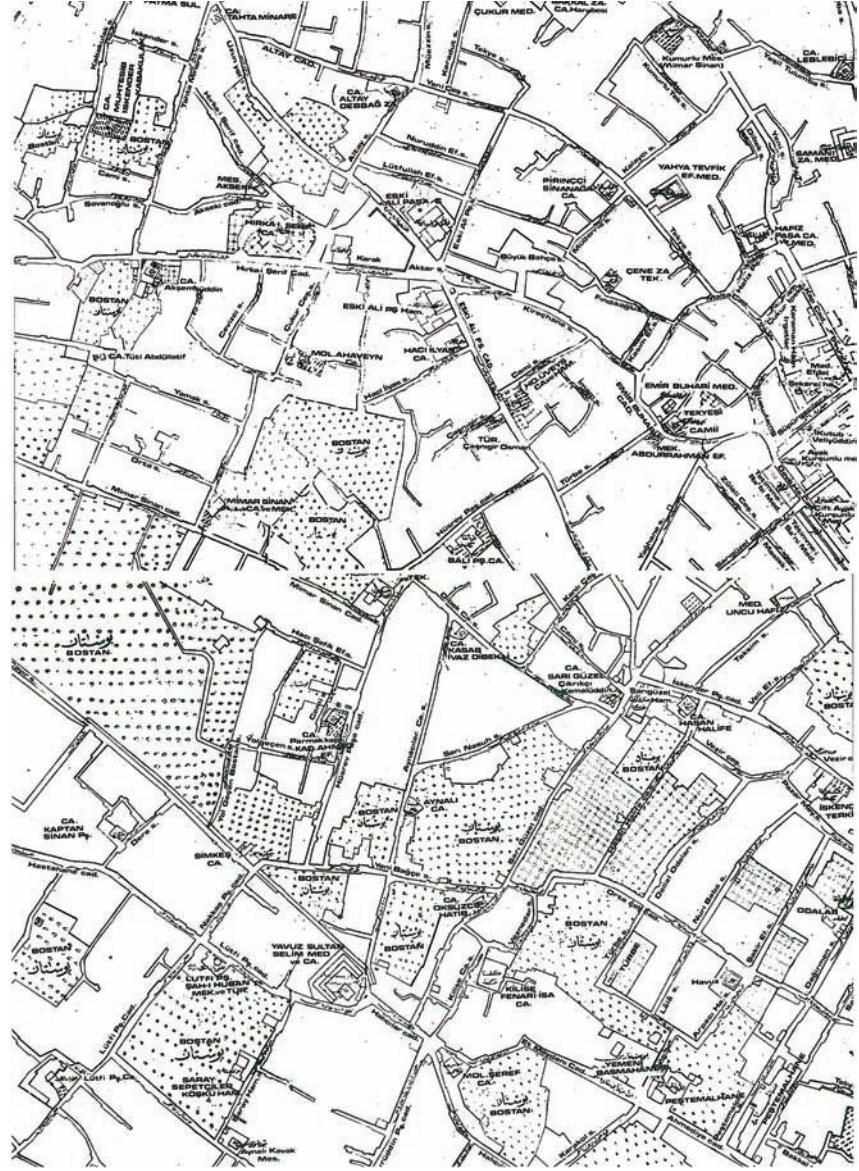
¹⁸ a.e., C. I, s.129.

¹⁹ Cami her ne kadar Sultan II.Bayezid dönemine ait olarak gösterilse de, bunun yanlış olduğu vakfiyesinde hiçbir şüpheye yer vermeyecek surette ortaya çıkmıştır: bkz. Hilal Kazan, "İstanbul'da Bâli Paşa Camii Vakfiyesi ve Yeni Bilgiler", *Vakıflar Dergisi*, C.29, s.55-75; S.Eyice, 1991, "İstanbul'da Bâli Paşa Camii ve Mimar Sinan", *Prof.Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, s.507-524; Aydın Yüksel, a.g.e., s.59-68.

²⁰ W. Müller-Wiener, 2001, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası* (çev. Ülker Sayın), İstanbul, s.510-511; Aydın Yüksel, a.g.e., s.212.

evvelce Lykos, sonraki adıyla Bayrampaşa deresinin geçtiği yere yapılan Vatan Caddesi'nde, evliyaıyla bir dispanserin bugün ise bir vakfın kullanımında olan Şah-ı Huban Kadın Sıbyan Mektebi²¹ ve bu mektebe yakın, esas büyük camisi Beşiktaş'ta olan ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın damadı sadrazam Rüstem Paşa'nın kardeşi Kaptan-ı deryâ Sinan Paşa'nın yaptırdığı Kaptanpaşa (Kaptan Sinan Paşa, Sinan Paşa) Mescidi.

Hayrat sahiplerinin vakfettikleri eserleri yaşadıkları yerin yakınında kurduklarını düşünecek olursak, bir zamanlar bu adı geçenlerin konaklarının da bu bölgelerde olduğu tahmin edilebilir. Bu fikri destekleyen en güzel örnek, Sinan'ın Süleymaniye'deki evini yapmadan önce oturduğu düşünülen, Yenibahçe'deki mescidine yakın Şehnâme Evi adıyla ünlü evi²². Gülru Necipoğlu *Sinan*²³ adlı kitabında, bu evi mescidin yanında olarak bildirirse de, vakfiyesinde kaydedildiği üzere ev Sarugez (Sarıgüzel) Hamamı yakınındaki Çıkrıkçı Kemal Mahallesi'ndedir²⁴. Sinan yapısı bu hamam, Sarıgüzel semtinde İskender Paşa Camii sırasında, yokuşun başındadır. Hamamın karşısında da Sarıgüzel (Çıkrıkçı Kemalüddin) Mescidi vardır²⁵. Yalnız haritalarda bu mescidin mahallesi tespit edilememiştir²⁶. 1894 depremi raporlarında Çıkrıkçı Kemalüddin Mahallesi'nin hasarlarına dair kayıt bulunduğu²⁷ ve vakfiyede de mahalle adı açık surette okunabildiğine göre, öyle görünüyor ki zaman

Ayverdi'nin 19. Asır'da İstanbul Haritası'nda Mimar Sinan Mescidi ve çevresi

içerisinde mahalle kaybolup gitmiştir. Ayverdi, buna dair "*mahalle olarak ismi olmayıp, baninin ismine mesela V.III-119'da yalnız mülk sahi-*

bi sıfatıyla tesadüf edilir" der. Ayrıca Sarıgez Mescidi namı ile zikrolunduğunu ve son teşkilatta Hoca Üveys Mahallesi içine dahil edildi-

²¹ Turgut Kut, 1997, "İstanbul Sıbyan Mektepleriyle İlgili bir Vesika", *İstanbul Armağanı* 3, İstanbul, s.370; Emine Naza, 1994, "Şah-ı Huban Hatun Türbesi ve Sıbyan Mektebi", *D.B.İst.Ans*, C.7, s.127-128; Aydın Yüksel, *a.g.e.*, s.654-655.

²² Konyalı, *a.g.e.*, s.154.

²³ Gülru Necipoğlu, 2005, *The Age of Sinan*, London, s.148.

²⁴ İbrahim Ates, *a.g.e.*, s.79; İ.H.Konyalı, *a.g.e.*, s.57.

²⁵ E.H. Ayverdi, *a.g.e.*, pafta D4.

²⁶ *İstanbul Şehri Rehberi*, 1934, İstanbul, Kocasınan Cd., s.6,7, Pafta 8L, mahalle no:86, 89; J. Pervititch, *Sigorta Haritalarında İstanbul*, İstanbul (Axa Oyak-Tarih Vakfı). Bu çalışmada Yenibahçe ve çevresini gösteren planlar yer almadığından söz konusu mahalle tespit edilememiştir. Bunun gibi bazı bölgelerin farklı gerekçelerle çizilmemiş olduğu dikkati çeker ki muhtemelen bu bölgelerin bağ, bahçe veya yangın alanı olmasından dolayı çizilmesinin kayda değer görülmediği düşünülebilir.

²⁷ Feriha Öztin, *a.g.e.*, s.117.

1918 yangınında yok olan mahalleleri gösteren İstanbul haritasında Yenibahçe semti (S.Eyice Koleksiyonu)

gini kaydetmiştir²⁸. Yani Sinan'ın yaşadığı muhtemel görülen evi, İskender Paşa Camii'ne yakın bir mevkide idi. Ne yazık ki bu eve dair bilgilerimiz sınırlıdır. Vakfiyesinden anlaşıldığı üzere iki kat halinde çok sayıda odası olan bu konakta Necipoglu, Sinan'ın yakın dostu Sâî Mustafa Çelebi ile sohbetler kurduğunu söyler. Konak aslında Kanûnî Sultan Süleyman'ın saray tarihçisi İranlı Fethullah Ârifi Çelebi'nin konağıdır. Bu sebepten şöhret bulmuştur. 1561-62 yılları arasında Şehnâmeçi Fethullah Ârifi Çelebi'nin ölümünden sonra Sinan tarafından satın alınan konakın içinde bir de meyveli, meyvesiz ağaçların ve akarsuyun bulunduğu bahçesi vardır. Açıkça görülür ki, Sinan bu bölgeyi oldukça benimsemiş; kendinden *"bu fakir'ül hakirin"*

diye bahsedecek kadar alçak gönüllü olan büyük eserlerin ustası, kendi hayratı olan küçük ama bir zamanlar şahsının ve döneminin ihtişamını yansıtan mescidini de evinin yakınlıklarına inşa ederek vakfiyesini de o bölgeye atfetmiştir.

Eserlerinde her zaman yenilikler denemekten hoşlanan Sinan, mescidinde de yeknesaklıktan kaçınmış ve alışılmışın dışında bir plan tipi aramıştır. Burada kullandığı planın, mescidinin yakınında, yapımı aynı yıllara tarihlenen Şah-ı Huban Kadın Mektebi'nde uyguladığı yazlık ve kışlık mektep planı²⁹ ile benzer olduğunu görüyoruz. Sokak dokusuna uydurularak tasarladığı caminin düzensiz şekli özellikle dikkat çekicidir. Enlemesine dikdörtgen plan gösteren mescid, eyvan tarzında önü açık, diğeri tamamen

kapalı yan yana iki bölümden oluşur. Bunlar yazlık ve kışlık bölümler olarak adlandırılırsa da aslında şehrin sokak dokusuna uyum sağlamak için, son cemaat yeri, caminin enine olan giriş cephesi önüne yapılmadığından ve minare de burada inşa edildiğinden yan tarafa alınmıştır. Bu da Osmanlı Mimarisi'nde başka benzerine rastlanmayan bir uygulamadır. Böyle son cemaat yerinin Osmanlı mimari geleneklerine aykırı bir şekilde yapılmasına bir örnek olarak da, Sinan'ın ölüm yılına yakın bir tarihte inşaatı yapılan Eğrikapı'daki İvaz Efendi Camii³⁰ gösterilebilir.

Bugün mescide giriş-çıkışı sağlayan kapı, mescid ve minare arasında olup, üstü tamamen kapatılmış olan, yazlık dediğimiz kısmı aslında pencere duvarla çevreleyen

²⁸ E.H. Ayverdi, 1958, *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri*, Ankara, s.17.

²⁹ Hadîka (haz. A.N.Galitekin), s.185; Aygen Bilge, 1969, "Mimar Sinan Hakkında Araştırmalar", *Mimarlık*, 67, s.28.

³⁰ S. Eyice, 1996, "İstanbul'un XVI. Yüzyılda Yapılmış Az Tanınan bir Eseri: İvaz Efendi Camii, Mimarisi ve Çinileri", *Prof.Dr. Serare Yetkin Anısına Çini Yazıları*, İstanbul, s.59-84.

avlunun giriş kapısıdır. Mihrab akşamında olmayan, son derece de mütevazı bu kapının solunda baca tipi minare, sağ tarafında ise ibadet mekânı yer alır. Yazlık diye sözü edilen bölüm yukarıda da izah edildiği üzere, içerisinde mihrabı olan ve mescidi kısmen L şeklinde kuşatan, oldukça geniş bir son cemaat yeri olarak niteleyeceğimiz yerdir. Bu bölüm, 1990'lı yıllarda demir doğrama ile bölünerek kadınlar kısmı olarak da kullanılmıştır. Minareyi de içine alan önündeki kısım ise, duvarına çeşmeler yapılarak abdesthane olarak kullanılmıştır. Bugün tamamen sıfırlanmış olan girişin; yine o yıllarda iki basamakla sağlanıyorken, evveliyatıyla önündeki sokaktan altı basamaklı bir merdivenle çıkılacak yükseklikte olduğu da Gurlitt'in planında görülür. Yarım yuvarlak niş şeklindeki mihrabın her iki tarafında da iki katlı pencere vardır. Doğu tarafındaki üç pencere iptal edilerek dolap olarak kullanılmakta, diğer mekân ile ortak olan duvarda ise iki tane pencere yer almaktadır. Altta-ki pencereler dikdörtgen, üsttekiler de sivri kemerli alçı vitray olarak yapılmıştır. Tavan pasalı ahşaptandır ve duvarlar alt pencere hizasına kadar ahşapla kaplanmıştır. Minareyi de kısmen içine alan bu bölümde hanımlara ait bir bölüm de yapılmıştır. Bu bölüm cemaatin az olduğu zamanlarda kullanılan ikinci küçük bir mescid vazifesi görür. Buradan yine sade bir kapı ile harime geçilir. Tuğla-taş sıralarıyla örgülü duvarları yine iki kat pencere süsler. Tavanı da aynı özelliktedir. 1981 yılında taştan yapılan dikdörtgen mihrab son derece yalındır. Çokgen mihrab nişinin iki kö-

şesine düz sütunçeler yerleştirilmiş, üzeri sivri kemerle son bulmuştur. Mihrab duvarında dört, batıda altı, kuzeyde üç, doğu duvarında ise iki pencere vardır. Bu duvarın üst katında kalem işi ile pencere görünümü verilmiştir. Alt pencerelerin üstü alınlık şeklinde kalem işi ile bezenmiştir. Hemen üzerinde bir âyet kuşağı, mescidi çevre dolandır. Kuzeybatıdaki müezzin mahfilinin hemen yanından kadınlar mahfiline çıkılır. *Hadîka*'nın Hâkîzâde Halîl Efendi'nin yaptırdığını söylediği minber, geçirdiği yanğınla yok olmuştur.

Sinan'ın diğer bazı ahşap çatılı mescidlerinde olduğu gibi, burada da mescidin bünyesinden ayrı olarak avlu kapısının yanına yerleştirilmiş, sekiz köşeli ve bir bacayı andıran, şerefesiz, kesme taştan minare ile karşılaşılır³¹. 10m yüksekliğindeki minare yatay bilezik ile üçe bölünmüş ve düz bir yüzeyin meydana getireceği yeknesaklıktan kurtulmuştur. Mermerden olan ezan okuma yerinin minare kompozisyonunun estetiğini bozmayan çerçevesiz mihrap şekilli açıklıkları, taşçılık sanatının güzel örneklerini sergilemektedir. Pencerelerin hemen üstü palmet motifleri ile bir taç gibi kuşatılmış ve üst örtüsü de basit bir kubbecik ile sonlanmıştır. Osmanlı Mimarisi'nin klasik çağında şerefesiz minare Mimar Sinan'ın buluşudur ve denediği tiplerden en güzelini kendi mescidine inşa etmiştir. Bu şekilde bir başka örneğine daha rastlamadığımız bu minare, Urfa Ulu Camii minaresinin minyatür bir benzeri sayılabilir. Sinan'ın listelerinde³² yer alan Yenibahçe'deki Kaptanpaşa Mescidi'nin de, Gurlitt'ten öğre-

Kaptan Sinan Paşa Mescidi'nin Gurlitt tarafından yapılan çizimi

nildiğine göre, yine böyle bir baca minaresi varmış³³. Banisi Kaptan-ı deryâ Sinan Paşa'nın 1554'te ölümünden önce yaptırmış olabileceği mescidde, Sinan bu değişik minare modelini kendi mescidinden önce denemiş olmalıdır. Ne yazık ki bu mescid günümüze gelememiştir³⁴. Yine Fatih Çarşamba'da Sadrazam Siyavuş Paşa'nın damadı Hıramî Ahmed Paşa tarafından 16.yüzyıl'ın sonlarında kiliseden çevrilme mescidinin ahşaptan minaresinin de baca şeklinde olduğu dikkati çeker³⁵. Ayrıca Karadeniz kıyılarında bazı mescid minarelerinin de tahtadan baca şeklinde dört ezan penceresine sahip basit minareler olduğu bilinmektedir.

Döneminde sıkça kullanılan ve Mimar Sinan'ın eseri olan sakıflı cami tipinin örneklerinden Kazasker Abdurrahman, Defterdar, Ferruh Kethüdâ, Odabaşı, Ramazan Efendi (Bezirgân) ve Hacı Evhad camilerinde, binanın çok mütevazı bir mimariye sahip olmasına

³¹ Semavi Eyice, 1963, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul, s.62; a.g.y., 1951-53, "İstanbul'da Bazı Cami ve Mescid Minareleri", *Türkiyat Mecmuası*, 10-11, s.255; Aygün Ülgen, 1996, *Klasik Devir Minareleri*, İstanbul, s.142-146.

³² Zeki Sönmez, *Mimar Sinan ile İlgili Yazmalar, Belgeler*, TE, s.68 / TM, s.86; R.Melul Meriç, *Mimar Sinan Hayatı, Eseri I*, TE, s.86 / TM, s.30; Doğan Kuban, 1967, "Mimar Sinan ve Türk Mimarisinin Klasik Çağı", *Mimarlık*, 49, s.38.

³³ C. Gurlitt, *a.g.e.*, s.76.

³⁴ Hakkında fazla bilgi olmayan Kaptanpaşa Mescidi için: bkz. Hadîka (A.Nezih Galitekin), s.182; Tahsin Öz, 1962, *İstanbul Camileri*, I, Ankara, s.122; Aptullah Kuran, "Mimar Sinan Mescitleri", *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri I*, s.217.

³⁵ Semavi Eyice, 1963, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, s.82, resim 163.

karşılık, bazılarının içlerinde zengin bir çini kaplama olduğunu kalınlardan anlıyoruz. Yine bu grupta olan ve bugün ayakta kalanlardan Takkeci İbrâhim Ağa Mescidi'nin çatı altına gizli, son derece de müzeyyen bir ahşap kubbesi olduğunu da biliyoruz. Günümüze ulaşan yegâne örnek de budur. Bugün kırma çatı ile örtülü olan Mimar Sinan Mescidi'nin de, bu örneklerde olduğu gibi, duvarlarının en güzel, ihtişamlı devrini yaşayan İznik çinileri ile kaplı olduğuna ve esas cami mekânının üstünün çatı altında gizli altın yıldızlı bir kubbe ile kapatılmış olduğuna ihtimal verilebilir. Ancak bu bölgeyi defalarca silip süpüren yangınların ve bilhassa 1782 Yangını'nın bu bölgeden geçtiği çok açık olarak bilindiğine göre, bu felaketlerin birinde bu tavanın yok olduğu tahmin edilebilir.

Vakfiyesinden ve kaynaklardan öğrenildiğine göre, mescidle birlikte Fatih Yangını'nda tamamen yanan sibyan mektebi de mescidin yakınında olup, buraya avlunun içinden merdivenle giriliyordu. Altındaki bodrumu ile kareye yakın bir planda olan mektebin üzerinin ahşap bir çatı ile örtülü olduğu kabul edilebilir³⁶. Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Arşivi'nde kayıtlı "133 nolu ve 20.İstanbul Esası" adlı defterde, mektepte görev yapanlardan yalnızca altı muallimin adları ile tayin tarihleri hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Bu belgelerde, Mimar Sinan Mektebi'nde öğretim hizmeti ile görevlendirilen muallimlerden ilk olarak tayin tarihi verilmeyen Osman oğlu Süleyman Halife'nin, onun ölümüyle Hacı Ali oğlu Hâfız İbrâhim Halife (17 Ocak

1817) ve sonraları sırasıyla Halil oğlu Hâfız Ömer (30 Ağustos 1824), Mustafa oğlu Mehmed Halife (9 Haziran 1830), Mehmed Esad Efendi oğlu Mehmed Tâhir Efendi (9 Eylül 1830) ve Mehmed oğlu Mehmed Halife'nin (15 Ekim 1836) adları yer alır³⁷. Konyalı da, yanmadan önce mektepte görevli son hocanın Kırmırlı Hâfız Ömer Efendi olduğunu bildirir. Eğitime öncelikle önem veren Sinan, mektebinde verilen eğitim hususunda okuma, yazma, Kurân-ı Kerim derslerinin yanında özellikle dil öğretimini de öngördüğünü vakfiyesinde bildiriyor. Öğretilen yabancı dilin hangi dil olduğu belirtilmemişse de, o tarihler için Arapça ve Farsça olması tahmin edilebilir³⁸. Döneminin eğitim müesseselerine göre üstünlüğü olan bu uygulama da o devir için oldukça önemli ve ileri bir adımdır.

Yine "133 nolu ve 20.İstanbul Esası" adlı defterde, mektep muallimlerinden başka bazı görevlilerin tayini hakkında da bilgi verilir. İmamlık ve müezzinlik görevine getirilenler ile bunların dışında Mimar Sinan vakfından aldıkları ücretle cüzhanlık, aşırhanlık, en'am ve ihlas-hanlık görevlerine tayin edilen şahısların tayinleri ile ilgili bir kısım özet kayıtların Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki *Küçük Evkaf Kadı* adlı ve 9 nolu siyâkat defterinin 150/56. sayfasında bulunduğu da bildirilir. Mescid'de görevli son imamın da, vakfiyesinde şart edildiği üzere mektepte hocalık da yapan Hâfız Ömer Efendi; son müezzinin ise Ahmet Efendi olduğu yine Konyalı'dan öğrenilir³⁹.

Mescidin yanında bulunan çeşme de geçirdiği onarımlar sayesinde

günümüze kadar gelebilmiştir. Hiçbir süslemesi ve kitâbesi olmayan, sivri kemerli, som mermerden ayna taşı olan çeşmenin sol tarafında bir seki yapılmıştır. Hemen yanındaki su haznesi de etrafını saran evlerin arasında kalmıştır.

Mescidin günümüze ulaşan bir hazîresi de yoktur. Ayrıca böyle bir hazîrenin varlığından da haberdar değiliz. Yalnız Evliya Çelebi, Sultan Ahmed devrinde Abdülkadir Kadri Çelebi olarak meşhur bir bilginin Mimar Sinan Mescidi alanında gömülü olduğunu kaydetmiştir⁴⁰. R.Ekrem Koçu da Abdülkadir Çelebi'nin 16.yüzyıl'ın ikinci yarısında yaşamış, divan sahibi bir şair ve âlim, aynı zamanda döneminin gençleri arasında namı bir silahşör olduğunu ve otuz iki yaşında vefat ederek Mimar Sinan Mescidi mezarlığına gömüldüğünü⁴¹ bildirmişse de, ne yazık ki bunu teyit edecek herhangi bir ize rastlanmamıştır.

Mimar Sinan'ın, hayratının sürekliliğini sağlamak için hazırlattığı vakfiyesi de günümüze kadar gelmiştir. Mimar Sinan Vakfiyesi ve vakıfları ile ilgili ilk ve detaylı araştırmaları yapan İ.H. Konyalı, *Mimar Koca Sinan* adlı eserinde onun iki vakfiyesinden söz ederek, 971/1563 tarihli vakfiyeyi Mimar Sinan'a mal etme yanlışlığını yapmıştır. Oysa ki bu vakfiye, Süleymaniye bina emîni Sinan Bey'e aittir. İbrahim Ateş, *Mimar Sinan Vakfı* adlı çalışması ile bu iki vakfiye üzerinde yaptığı karşılaştırmalarla 971 tarihli vakfiyenin Mimar Sinan'a ait olmadığını göstermiştir. Sinan'a ait, asıl vakfiye olduğu kesin olan ve ne zaman kaleme alındığı bilinmeyen elimizdeki sûret, Sinan'a yakın bir dostlu-

³⁶ Konyalı, *a.g.e.*, s.99.

³⁷ İbrahim Ateş, *a.g.e.*, s.52-53.

³⁸ *a.e.*, s.101.

³⁹ Konyalı, *a.g.e.*, s.99.

⁴⁰ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, I, s.366-367; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (haz. O.Şaik Gökyay), C.I, s.154.

⁴¹ R.Ekrem Koçu, "Abdülkadir Çelebi (Suurizade)", *İstanbul Ansiklopedisi*, I, s.117-118. Bu kayıtlar karşısında akla acaba bu kişi daha önce yaşamış olan Atik Sinan'ın mescidi (Kumrulu) yakınına mı gömülmüştü diye de bir soru gelebilir.

ğu olduğu bilinen Manavgatlı Rumeli kazaskeri İvaz Efendi tarafından tasdik edilmiştir⁴². Bu vakfiyeye göre Sinan, Yenibahçe’de bir mescid, yakınında bir mekteb ve çeşme, Süleymaniye’deki evinin yanında bir mekteb, Eyüp (haslar) kazasına bağlı Soganlı köyüne, Vize Urgaz köyüne ve Kayseri’ye bağlı Ağırnas köyüne birer çeşme yaptırmıştır. Bâli Paşa’nın eşi Hümmâ Hatun’un yaptırdığı caminin çeşmesine su yolu vakfedip, bugün medfun olduğu Süleymaniye’deki kabir yerini hazırlatmıştır. Ayrıca yolların kaldırılmasını, hayatta olan eşi ve evlatları ile Kayseri’den getirterek müslüman ettiği kardeşinin torunları ile yine müslüman olup sekban olan diğer kardeşinin çocuklarına para ayırmıştır⁴³. Sinan, bunlardan başka ölen yakınlarının ruhlarına Kur’ân-ı Kerim okuması ve Muharrem’in onuncu günü Süleymaniye’deki evinde yemek hazırlanıp fakir fukaraya dağıtılması, yemekten sonra hatim duası yaparak ruhuna bağışlayacak üç kişi ile o duada bulunan fakirlere dağıtılmak üzere ayrıca para vakfetmiştir. Sinan “Şehnâme Evi” adıyla şöhret bulmuş evini de vakfiyesinde belirttiği üzere kardeşinin torunlarına bırakmıştır.

Mimar Sinan kendi imkanları ile inşasını gerçekleştirdiği bu entresan planlı ve minareli mescidinin evkafına, yani kısaca caminin ihtiyaçlarını, bakımını, görevlilere verilecek ödenekleri sağlayacak ge-

lirler için, çeşitli mülkler bırakmıştır. İçinde sundurma, köşk, havuzlar ve akarsuyun olduğu, mescide bitişik bir bostanı, mescid ve çevre mahallelerde çok sayıda ev, dükkân ve 300.000 gümüş akçeyi vakfederek; geliri ile “kıyamete kadar” yaştırılmasını ve kendisinden sonra başmimar olacakların evkafına nezaret etmesini de şart koşmuştur. Sinan’ın bütün bu vakıflarının idaresi için kendi seçimiyle torunu Derviş Çelebi’yi mütevellî olarak görevlendirdiği vakfiyesinde, şahitlik eden kırk bir kişiden on tanesi mimardır. Konyalı bu mimarlardan Mehmet Subaşı adı ile kaydedilen kişinin, Sultanahmet Camii’ni inşa eden mimar Mehmed Ağa (Sedefkar) olduğunu kaydeder⁴⁴.

Vakfiyede yer alan şartlara göre; Süleymaniye’deki evinden başka bütün akarları kiraya verilerek, vakfedilen paranın onda biri işletilecektir. Elde edilen gelirler de vakfiyede bahsi geçen harcamalar için kullanılacaktır. Mütevellîye günde 10, tahsildara 3, katibe 4 akçe tahsil edilmiştir. Ayrıca vakfiyesinin vazife kısmında mescidde imam olacak şahsa, günde beş vakit camide bulunup mihraba geçmesi için günde 3 akçe ve her gün bir Yâsîn okuyup sevabını vakıf sahibinin ruhuna bağışlaması için de 1 akçe verilmesini şart koşmuştur. İmam aynı zamanda mektebin muallimliğini de yapacaktır. Müezzin ise her yatsı namazından sonra Tebâreke sûresini okuyarak sevabını vakıf sahibi-

nin ruhuna bağışlayacak ve bunlar için de günde 3 akçe alacak, 2 akçesi müezzinlik için 1 akçesi de cüz okuma karşılığı olacaktır. Müezzin aynı zamanda mektebin kalfalığını yapacak ve her gün dilediği yerde bir cüz okuyarak vakıf sahibinin ruhuna hediye edecektir. Bunun için de 4 akçe verilecektir. Müezzinin bir başka görevi de mescidin kayyımı olmasıdır. Yani mescidi açıp kapayacak, çrağları yakacak, gerekirse süpürecektir. Bununla birlikte müezzin mektepte ferrâşlık da yapacaktır. Bunlar için de kendisine ayrıca 1 akçe verilecektir. Bunlardan başka vakıf mesciddeki iki çırağ için senede dördü bir akçelik cinsinden 80 akçalık yağ mumu ve her sene Berat gecesinde yakılmak üzere 100’er akçalık iki bal mumu tayin etmiştir. Mescid ve mektebin hasır ihtiyacı için de yılda 160 akçe ayrılmış idi. Vakıf mektep öğrencilerinin yetimleri için de günde 1’er akçe tahsis etmiş ve her sene ramazan sonunda, bu çocukların giydirilmelerini şart etmiştir. Ayrıca mektebe yakıt gideri olarak 150 akçe odun parası tahsis edilmiştir. Bütün bunların yanında mescidin bulunduğu Mimar Sinan Mahallesi’nin zaman zaman meydana gelebilecek ihtiyaçlarının giderilmesi için, günlük 1 akçe ayrılmasına dair çeşitli hükümler bulunmaktadır.

Sinan, vakfiyesinde, mescidin ihtiyacı duyanların okuması için Hülviyyat adlı bir fıkıh kitabı vakfettiğini de bildirmektedir. Ancak

⁴² İ.H. Konyalı, *Mimar Koca Sinan*, s.51; S. Eyice, “İstanbul’un XVI. Yüzyılda Yapılmış az Tanınan bir Eski Eseri: İvaz Efendi Camii, Mimarisi ve Çinileri”, *Prof. Dr. Serare Yetkin Anısına Çini Yazıları*, s.84.

⁴³ Bu husus şu bakımdan dikkat çekicidir ki, Sinan, yaşamı boyunca Anadolu’da Ürgüp ve Keçibürüngüz’de yaşayan akrabalarını her zaman koruyup gözetmiştir. Kıbrıs’ın fethi üzerine Orta Anadolu’dan bir miktar hıristiyan asıllı halkın gönderilmesi kararlaştırıldığında, Sinan’ın kendi soyundan olan bazı yakınlarının bu kararnameden muaf tutulması için padişaha müracaatta bulunduğunu belirten bir belge de bilinmektedir. Buna mukabil vakfiyeden, ailenin sonradan müslüman olduğu anlaşılmaktadır. Sinan’ın dilekçesine karşılık Sultan II.Selim’in Akdağ kadısına gönderdiği hüküm için: bkz. A. Refik, 1977, *Türk Mimarları* (haz. Zeki Sönmez), İstanbul, s.116; A.Kuran, *Mimar Sinan*, s.16.

⁴⁴ Konyalı, *a.g.e.*, s.66. Henüz Mehmed Subaşı adlı kişinin Sedefkar Mehmed Ağa olduğunu teyit edecek kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak mevcut bazı bilgileri bir araya getirdiğimiz zaman birbirleriyle örtüşükleri görülmektedir. 16 Safer 992 tarihli bir hükümden, Sinan’ın 1584’te hacca gittiğinde yerine Mehmed Subaşı’nın vekalet ettiğini biliyoruz (bkz. Refik, *a.g.e.*, s.133). Mehmed Ağa’nın hayatının kaleme alındığı *Risâle-i Mimariyye* adlı eserde, Sultanahmet Camii’nin mimarı Mehmed Ağa’nın, büyük ustanın öğrencisi olduğu anlatılır. Sinan’ın hacca giderken makamını emanet edecek kadar güvenini kazanan bu mimarı vakfiyesinde şahit olarak kaydetmesi, Mehmed Ağa ile öğrenci-usta veya meslektaş olmadan başka, yakın bir dostluğunun olabileceğini de akla getirir. 10 Safer 994 (31 Ocak 1586) tarihli bir başka hükümden, inşaat halindeki Manisa Murâdiye Camii’nin aniden ölen mimarı Mahmud Ağa’nın yerine, inşaatı tamamlamak üzere Sinan’ın talimatıyla Mehmed adlı bir mimarın görevlendirildiği kayıtlıdır (Refik, *a.g.e.*, s.135; Feridun Emecen, 1989, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara, s.103). Bu mimarın da, Sinan’ın hac yolculuğu öncesinde ocağı emanet ettiği kişi, daha sonra 1606’da Mimarbaşı olan Sedefkâr Mehmed Ağa’nın olması, aksi ispat ediliinceye kadar kuvvetle muhtemel görülmektedir (Selçuk Mülayım, 2010, *Sinan bin Abdülmennan*, İstanbul, s.104).

yalnuz mescidde okunmasını da şart koşmuştur.

Sinan'ın aslının her ne kadar hıristiyan olduğu biliniyorsa da, vakıf şartlarından müslümanlığı ne kadar benimsemiş olduğu açık olarak anlaşılmaktadır. Hatta kendisini derişhane bir şekilde kaydetmesi, bir tarikat mensubu olduğunu da düşündürür.

İbrahim Ateş, vakıf sahibi Sinan'ın ölümünden sonra iki yüz yıl gibi uzun bir süre vakfa mütevellil olan kişilere dair bir kayda rastlanmadığını söyler ise de, Ahmet Refik, kaynak bildirmeden 1675'te Mimar Sinan Vakfı'nın nazırının o zamanlar başmimar olan Ahmed Ağa, mütevellilerinin de onun soyundan gelen Abdülbaki ile Mehmed Ağa⁴⁵ olduklarını yazar. Ancak Ateş, son mütevellilerin isimleri ile tayin tarihlerini bildirmiştir. Belgeleri ile bildirilen Mimar Sinan Vakfı'nın son mütevellisi Tefvik Bey'in 1933 tarihindeki ölümüyle, vakıfnamede şart koştuğu gibi mütevellilik görevini devam ettirecek kimsenin olmaması neticesinde, 10 yıldan fazla bir süre sahihsiz kalmıştır. Bu neticede Vakıflar Kanunu'nun 39. maddesi gereğince de Mimar Sinan Vakfı, 1943 yılında mülhak vakıf olmak-tan çıkıp mazbut vakıflar arasına

alınmıştır⁴⁶.

Mimar Sinan'ın kendi adına vakfetmiş olduğu mescidin çevresinde aynı büyük mimarın eserlerinden oluşan bir site meydana getirilmiş olması da ayrıca dikkati çeker. Gerçekten bu mescidin hemen yakınında, ele geçen belgeler sayesinde kesin olarak Mimar Sinan'ın eseri olduğu açık şekilde ortaya çıkmış olan ve Bâli Paşa'nın eşi Hümâ Hatun'un 1563 veya hemen öncesi ya da sonrasında yaptırmış olduğu cami vardır. Ayrıca burada, belki de yine Sinan'ın elinden çıkan bu karı kocanın türbeleri de vardı ise de, günümüze kadar gelmemişlerdir. Daha aşağıda ise Kanûnî Sultan Süleyman döneminin vezirlerinden 1544 tarihinde ölen Hüsrev Paşa'nın sanat bakımından oldukça iddialı türbesi bulunmaktadır. Yangınlardan çok zarar görmüş olmakla birlikte, bu türbe dış mimarisinin itinalı ve gösterişli yapısına hâlâ sahip bulunmaktadır. Ayrıca Hüsrev Paşa Türbesi'nin aynı vezir tarafından çevresine veya yakınına inşa edilmiş bir çarşı ile birlikte olduğu da kaynaklardan öğrenilmektedir; ancak bugün Hüsrev Paşa Çarşısı'ndan hiçbir iz kalmamıştır. Mescidin yakınında Şah-ı Huban Kadın Mektebi de bir ihti-

mal olarak aynı üstadın yapısı olabilir. Çünkü mektebin beraberinde olan türbesi de aynı üstâdın bir eseri olarak bilinmektedir⁴⁷. Güneydogusunda bulunan, 1918 Yangını'ndan sonra kullanılamaz hale gelip ortadan kaybolan ve günümüze kadar gelebilen basit bir krokisinden anlaşıldığına göre değişik bir biçimde bir bacayı andıran bir minaresinin olduğu öğrenilen Kaptanpaşa (ö.1554) Mescidi de, yine Sinan'ın eserlerinden biridir. Böylece Mimar Sinan'ın evinin de bulunduğu bu bölgede, Sinan'ın adını taşıyan mescidi de onun bir takım eserleriyle adeta çerçevelenmiş bulunmaktadır.

Sinan'ın kendi eseri olan mescidin günümüze orijinal haliyle glememesi de ayrıca hüznü vericidir. Bir zümre tarafından bu mescidin ihya edilmesine şiddetle karşı çıkılmasına ve sadece minarenin muhafaza edilerek mescidin bütün kalıntılarının silinip ortadan kaldırılmasına ısrar edilmişse de, bu aksi görüş başarılı olamamıştır. Çağa damgasını vurmuş bir mimarın devasa eserlerinin yanındaki bu mütevazı hayratı ne yazık ki geç fark edilmiş ve Mimar Sinan hatırasını yaşatacak mescid, yeniden ayağa kaldırılarak ibadete açılmıştır⁴⁸.

⁴⁵ A. Refik, *a.g.e.*, s.58.

⁴⁶ İbrahim Ateş, *a.g.e.*, s.54, 59.

⁴⁷ Z. Sönmez, *a.g.e.*, s.72; Aziz Doğanay, 2009, *Osmanlı Tezvinatı Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri 1522-1604*, İstanbul, s.347-353.

⁴⁸ Bu yazımızı hazırladığımız sırada Vakıflar Müdürlüğü'nün yeni bir girişimde bulunacağı haberi alınmıştır. 1976 yılı restorasyonunda yalnız mescidin ihyasına gidilmişken, bu yeni restorasyon çalışmasına mektebin ne dereceye kadar dahil edileceği ve projenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmez.

TARİHİ AYDOS KALESİ

Yapı Taşları, Harç ve Sıvalarının Petrografisi ve Kaynak Alanları

*Aydos antik kenti ve kalesi, stratejik konumu nedeniyle
Ortaçağ'da ve sonrasında uzun süre merkez olma
niteliğini korumuştur.*

PETROGRAPHY OF CONSTRUCTION AND CEMENT MATERIALS FROM HISTORICAL AYDOS FORTRESS AND THEIR SOURCE REGIONS

ABSTRACT

The historical Aydos fortress is situated on the Anatolian part and to the north of the highest point of Istanbul city. Being a strategic observation point on the main road from Istanbul to Anatolia, its construction dates back to Byzantine period. Later during Ottoman time the Aydos fortress undergone many times to restoration.

Nearly unique building material from nearby Paleozoic rock units was used. This is obviously Lower Paleozoic quartz arenitic (sandstone) rock type from Aydos formation. This very resistant rock was worked as block which in tern was attached by carbonate plaster during the construction of the fortress. Petrographical investigation under the microscope clearly shows quartz arenite rock texture with almost rounded quartz grains and fine micaceous matrix. Different rock particles were attached with carbonate cement.

Finally we were able to show once more that main building materials for the ancient constructions were assemblages from nearby natural sources.

SINAN ÖNGEN
NAMIK AYSAL
MUSTAFA BAYKIR
M. OKAY SAHİN

► Giriş

İstanbul Anadolu yakasında Sultanbeyli ilçesi sınırları içerisinde, İstanbul'un en yüksek tepesi Aydos Dağı'nda (537m) günümüzde tarihi bir kale kalıntısı yer almaktadır; bu konumdaki Aydos kenti ve kalesi, antik çağda ve sonrasında kavimler yolu üzerinde önemli bir ara istasyon durumundaydı. Stratejik konumu nedeniyle, Ortaçağ'da ve sonrasında uzun bir süre merkez olma niteliğini koruyan antik şehir, Asya-Anadolu tarafıyla, İstanbul-Avrupa arasındaki ana ulaşım yolunun geçtiği, askeri ve sivil ulaşım yolu açısından da önemli bir noktaydı (<http://wikimapia.org/16680600/tr/Aydos-Kalesi>).

Kalenin duvarlarının özgün alt kısımlarındaki tuğla işçiliğinden, geç Bizans yapısı olduğu anlaşılmaktadır. Kalenin daha sonraki Osmanlı döneminde de iki kez onarımdan geçtiği bilinmektedir. Görüldüğü üzere, en geniş yeri 50m, uzunluğu ise 120m kadardır. Kalede yapılan yüzey araştırması ve müze kazısının buluntuları incelendiğinde, Geç Bizans Dönemi'nden daha öncesine dayanan bir buluntu ya da izlere rastlanmamıştır. Kalenin en erken dönemi olan Geç Bizans Dönemi'nde kullanılan tuğlalarda atölye işareti ya da bir tılsım olarak "*Theologos* ..." ile başlayan bir cümlecik görülür. Modern Yunanca'da ilahiyatçı olarak kullanılan kelime, döneminde Tanrı sözü ya da kutsal emir anlamında olmalıdır (A. Çakmak, kişisel görüşme)

Kale duvarlarında ağırlıklı olarak İstanbul Paleozoyik zama-

nı istifi içerisinde yer alan ve Aydos Formasyonu olarak isimlendirilen (Önal, 1982) kuvars arenit türü kumtaşlarının kullanıldığı görülmüştür. Harç ve sıvalarda kullanılan agregaların ise yine bölgedeki dere yataklarından elde edilen kırıntılı malzeme olduğu; kuvarsit, kuvars arenit, çört ve kireçtaşı gibi bölgede yayılım sunan diğer formasyonlara ait parçaları ve tuğla kırıklarını da içerdiği mikroskop incelemelerinde gözlenmiştir. Kalede bulunan iki adet sarnıçtan küçük olanın tabanında bulunan bolca kırmızı çamurdan, bunun malzeme çökertme havuzu olarak kullanıldığı; dolayısıyla kale duvarlarının altında kullanılan tuğlaların burada imal edilmiş olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca kale içinde herhangi bir yerleşim düzeni saptanamadığından, kalenin bir ön karakol işlevi olduğu da düşünülmektedir.

Şekil 1. İnceleme alanının yer bulduru haritası (haritalar, <http://sehirrehberi.ibb.gov.tr/map.aspx> adresinden alınmıştır)

Prof.Dr. SINAN ÖNGEN, İ.Ü. Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü
Yrd.Doç. Dr. NAMIK AYSAL, İ.Ü. Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü
Jeo.Müh. MUSTAFA BAYKIR, İBB, KUDEB Rest. ve Kons. Lab.; e-posta: mustafa.baykir@ibb.gov.tr
Jeo.Müh. M. OKAY SAHİN, İBB, KUDEB Rest. ve Kons. Lab.; e-posta: okaysahin84@gmail.com

İnceleme Alanının Jeolojisi

Kurtköy Formasyonu (Ok)

Stratigrafik olarak İstanbul Paleozoyik istifinin tabanında yer alan birimdir. Haas (1968) tarafından Kurtköy Tabakaları, Kaya (1978) tarafından Kurtköy Arkoz Birimi olarak tanımlanan bu birim, ilk kez Önal (1982) tarafından "Kurtköy Formasyonu" olarak adlandırılmıştır. Birim genel olarak mor renkli çakıl taşı, kumtaşı ve çamur taşlarının ardalanmasından oluşur. Formasyona ilişkin değişik kayaç fasiyesleri değişik bölgelerde ve stratigrafik yönden değişik düzeylerde ortaya çıkmaktadır. Formasyon egemen olarak mor renkli, kaotik düzenli iç yapılı, tabakalanması belirsiz, tabaka kalınlıkları 15-20m'yi bulabilen çakıl taşlarından oluşmuştur. Formasyon önceki araştırmalara göre (Baykal ve Kaya, 1963; Haas, 1968; Kaya, 1978), Paleozoyik zamanı Orta Ordovisiyen döneminden daha yaşlı olarak kabul edilmiştir.

Petrografik gözlemde bol kuvars ve daha az oranda metamorfik (kuvars, şist, killi kuvarşlı şist), volkanik (spilit ve andezit türü) kayaç parçaları ile bazı çamur taşı parçaları bulunmuştur. Çakıllar 0,5-5cm. arası çapta, bazen küt köşeli çoğunda yuvarlaktır. Bunlar genellikle ufak taneli ara madde, yer yer de çakıl taneleri ile bağlanmıştır. Genelde konglomera görünüşlü birim içerisinde kumtaşı bantları ve çakıllı kumtaşları da mevcuttur (Önal, 1982).

Aydos Formasyonu (Oa)

Aydos Formasyonu, Kurtköy Formasyonu üzerinde uyumlu olarak yer almaktadır. Bu birim önceki çalışmalarda Önal (1982) tarafından "Aydos Formasyonu" olarak adlandırılmıştır. Yüzeyde pembemsi boz renkli, iyi çimentolanmış, yer yer 1-2cm. kalınlığında siltaşı ve şeyl ara seviyeli kuvars arenitlerden oluşmaktadır. Bu kuvars arenitler içinde %95'ten fazla ince kaba kum boyunda plütonik kökenli kuvars taneleri bulunur. Ayrıca örneklerde seyrek, yeniden kristallenmiş

Şekil 2. Aydos Formasyonu kuvars arenitlerinin genel görünümü (senkinal sekinde kıvrımlı tabakalar)

metamorfik kuvars taneleri ile %1 civarında beyaz mika saptanmıştır. Bu taneler arasında ender olarak demiroksitle boyanmış ve bozmuş feldspat tanelerine de rastlanır. Kuvars taneleri arasında bazen basınç erimesi görülen ve demiroksitli kısımlar da bulunmaktadır. Yer yer derecelenme de gösteren kuvars arenitler çoğunlukla iyi boylanmışlardır.

Gözdağ Formasyonu (Osg)

Aydos Formasyonu üzerine uyumlu ve tedrici geçişle gelir. Alt kesimde ince ve dalgalı paralel ince katmanlı ve yeşilimsi koyu gri şeyl seviyelerinden oluşmaktadır (Önal, 1982). Gözdağ Formasyonu genellikle boz-yeşilimsi kahve renkli, bazı kesimlerde iyi çimentolanmış, oldukça sert; bazı kesimlerde ise daha gevşek tutturulmuş kayaçlardan oluşur. Bol kuvars kırıntılı şeyl, feldspatlı vake, demirli arenit, oolitik şamosit, kireçli vake taşları gibi yer yer değişik bileşimlerden oluşmuştur. Genel olarak killi, iyi boylanmamış, zayıf olgun kayaçlardır. İçinde bulunan kırıntılıların %60-70'ini oluşturan kuvarşların çoğunluğu plütonik kökenli kuvarşlardır. Seyrek ve düzensiz dağılmış bazı metamorfik kuvars kı-

rıntıları ile mikalar en fazla görülen diğer minerallerdir. Ayrıca yer yer de demirli kumtaşları bulunmuştur (Önal, 1982).

Aydınlı Üyesi (Osga)

Sarımsı beyaz, bej renkli, silis çimentolu ve sıkı tutturulmuş subarkoz ve feldspatlı litik arenitlerden egemen kayaç türleridir. Bazı kesimlerde çok az oranda rastlanan killi hamur, çoğunlukla mika görünüşlü malzemeye dönüşmüştür. Tane boyu, ince-iri kum boyu arasında değişmektedir. Birimin %75'ten fazlasını oluşturan plütonik kökenli kuvars taneleri çoğunlukla küt köşeli, orta-iyi boylanmışdır. Yaklaşık %1 opak mineral ile ortalama %10 kaolinleşmiş feldspat taneleri de kayaçta yer alır. Yer yer kuvars arenit olgunluğuna ulaşan birim, bazen de tipik subarkoz özelliği göstermektedir (Önal, 1982). Bu birim, Önal (1982) tarafından "Aydınlı üyesi" olarak adlandırılmıştır.

Belgrad Formasyonu (Tmb)

İstanbul Paleozoyik istifi üzerinde uyumsuz olarak yer alır. Genellikle zayıf tutturulmuş çakıl taşı ve kumtaşlarından oluşur. Neojen yaşlı kırıntılı çökeller, tipik özellikleri ile

“Belgrad Formasyonu” olarak adlandırılmıştır (Baykal ve Kaya, 1966). İnce bir örtü şeklinde Paleozoyik birimleri üzerinde uyumsuz (diskordan) olarak yer alır. En fazla kalınlığı 20m kadardır. Kil, ara seviyeli kum

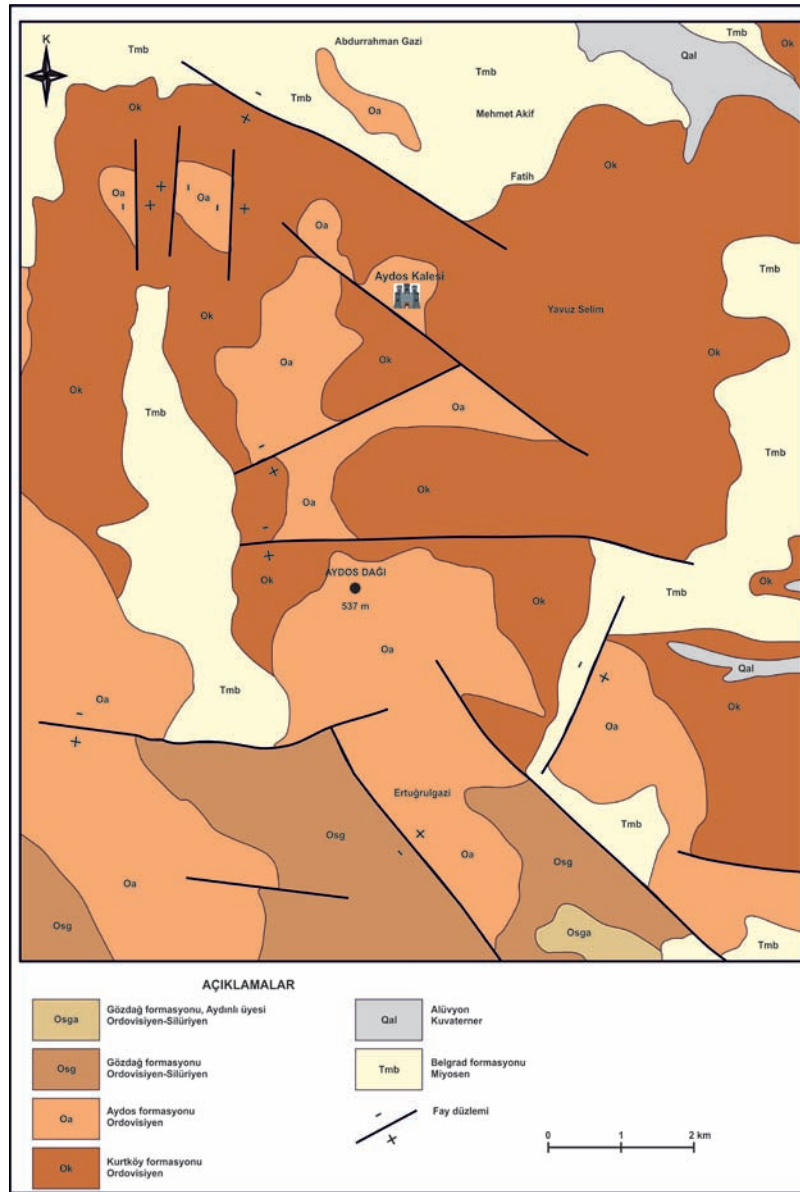
ve çakıllar ile tabanda yer yer çapraz tabakalı kumtaşlarından oluşur. Birim içerisinde yer yer 20cm'ye kadar değişen boyutlarda çeşitli kayaç blok ve çakılları da bulunmaktadır (Gözübol ve Aysal, 2008).

Alüvyon (Qal)

Güncel dere yatakları boyunca izlenen kırıntılı ve kaba kırıntılı malzemelerden oluşmuştur. Ağırıklı olarak blok, çakıl, kum ve silt boyutunda malzeme beraberliği gözlenir.

Kale Duvarlarında Kullanılan Kayaçların Petrografisi

Aydos Kalesi'nin duvarlarında yapıtaşı olarak kullanılan malzeme, çoğunlukla yukarıda Aydos Formasyonu olarak belirtilen kuvars arenitlerden kaynaklıdır (Şekil 2 ve 4). Yapılan petrografik analizlerde, kayacın genellikle silis çimentolu, yer yer killi serizitik ve klorit çimento ile tutturulmuş kuvars, kuvarsit ve plütonik - metamorfik kaynak alanlardan taşınan parçalar ile silisli çört parçaları içerdiği gözlenmiştir. Öncelikle kuvars taneleri orta-iyi derecede yuvarlak biçimlidir. Ender olarak killeşmiş feldspat tanelerine de rastlanmıştır. Kuvars taneleri genellikle dalgalı sönme de gösterir (metamorfik kaynak kayaçları). Dalgalı sönme gösteren kuvarsların yanı sıra, yaklaşık aynı boyda çört taneleri de dikkati çeker (Şekil 5 A, B ve C). Harç ve sıva örneklerinde çok farklı malzeme parçalarının kullanıldığı gözlemlenmektedir. Köşeli kuvars, kuvarsit, kireçtaşı ve tuğla parçaları; ise bağlantı materyali olarak hidrolik kireç kullanılmıştır. Ender olarak ikincil jips oluşumları izlenmektedir (Şekil 5 D, E, F).

Şekil 3. İnceleme alanının jeolojisi (MTA, 2005'ten alınmıştır)

Kızdırma Kaybı, Asitle Muamele ve Elek Analizleri

Aydos Kalesi yapıtaşı, sıva ve harç örneklerinin 105±5°C, 550±5°C ve 1050± 5°C'de yapılan kalsinasyon (kızdırma kaybı) analiz sonuçları ile, asitle muamele sonucunda reaksiyona girmeyerek parçalanmadan kalmış olan silikathı agregaların

oranı ve bu agregaların boyut dağılımları Tablo 1'de verilmiştir.

Aydos Formasyonu'ndan elde edilen asitte kayıp değerleri incelendiğinde, kuvars arenitlerde asit kaybı %0,91 gibi, CaCO₃ içeriği de %0,66 olarak bulunmuştur. Bun-

dan, geriye kalan malzemenin tümünün asite dayanıklı silisli malzeme olduğu anlaşılmaktadır. Harç ve sıva örneklerinin de kullanılan karbonatlı çimento miktarına göre CaCO₃ içeriği %11,14 - 48,48 arasında değiştiği anlaşılmaktadır.

Tablo 1. Kızdırma kaybı, asitte kayıp ve elek analizi sonuçları

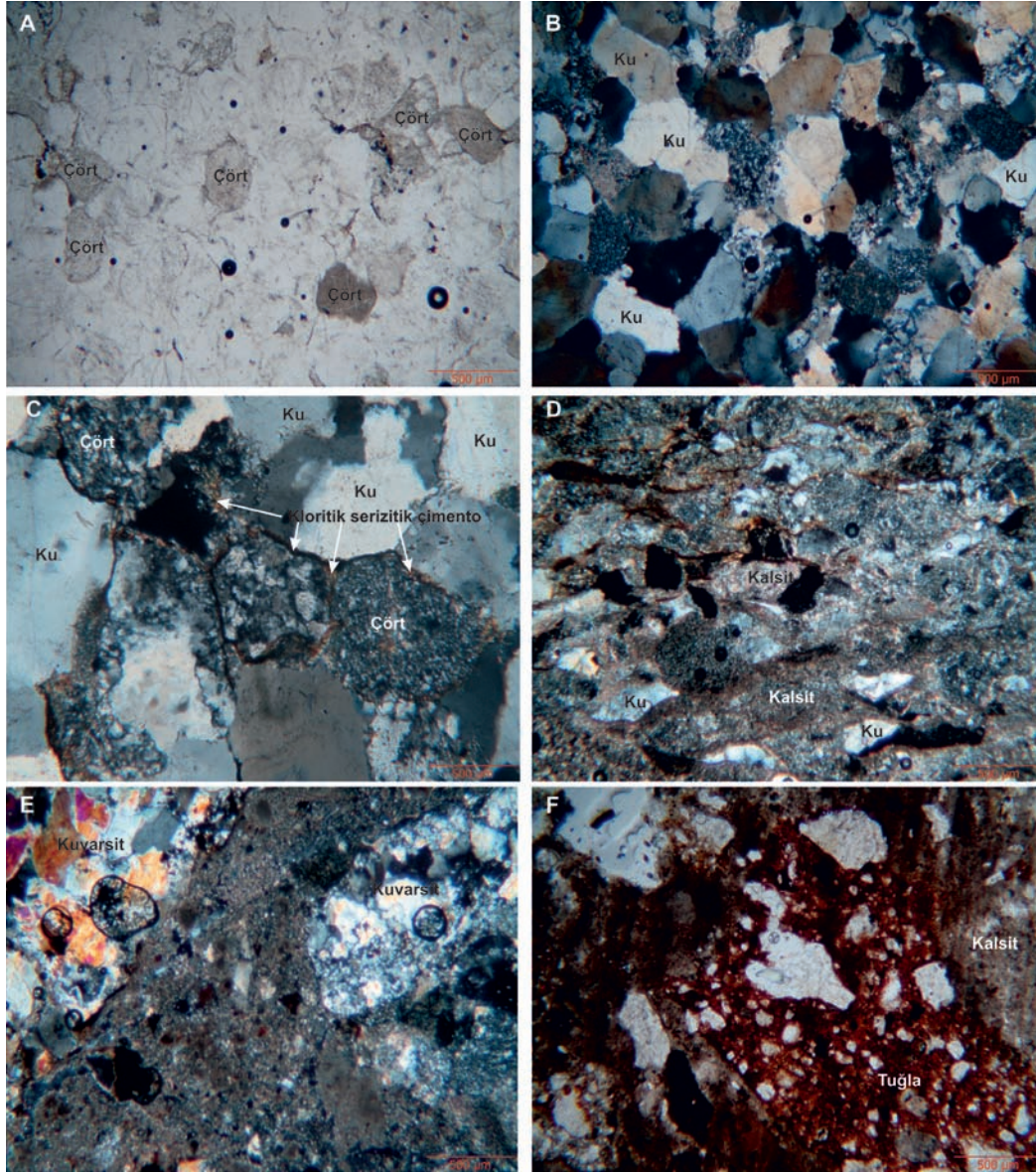
Örnek No	Kızdırma Kaybı (%)			Asitte (%)		Elekte Kalan (%)							
	Nem	550 °C	CaCO ₃	Kayıp	Kalan	5000 µ	2500 µ	1000 µ	500 µ	250 µ	125 µ	63 µ	<63 µ
1	1,41	1,62	23,84	12,35	87,65	0	2,88	1,73	11,13	34,74	19,96	14,01	15,55
2	0,08	0,44	0,66	0,91	99,09	-							
3	0,99	1,92	31,94	31,97	68,03	4,3	5,07	3,75	21,57	31,9	13,8	10,1	9,51
4	0,73	1,91	27,14	23,68	76,32	3,62	2,02	4,08	19,64	35,3	18,29	10,85	6,2
5	3,02	2,06	26,52	23,22	76,78	20,02	8,73	3,28	17,95	24,12	11,1	7,09	7,72
6	1,8	2,05	25,13	24,94	75,06	0,95	7,04	5,54	22,78	31,16	14,35	8,11	10,08
7	4,77	3,47	15,43	2,07	97,93	5	9,23	8,58	11,36	20,77	19,88	18,48	6,7
8	6,11	5,41	47,89	42,49	57,51	24,79	8,19	3,85	10,43	15,13	15,27	11,06	11,27
9	5	4,38	48,48	46,9	53,1	4,89	6,35	9,01	15,99	19,55	18,78	12,5	12,92
10	15,14	1,97	11,14	0,26	99,74	0	0	0	0,49	27,66	21,75	20,44	29,66
11	4,02	2,78	22,31	16,87	83,13	25,01	3,01	2,25	13,32	23,98	13,68	9,18	9,58
12	5,4	4,8	38,7	44,02	55,98	17,92	9,5	8,49	16,6	16,14	12,59	8,96	9,81
13	5,46	4,13	30,42	33,46	66,54	10,37	3	2,66	17,15	29,46	15,02	8,72	13,61
14	5,33	3,08	26,32	28,42	71,58	0,87	5,56	3,09	17,92	31,46	17,33	10,56	13,23
15	2,97	2,82	19,9	19,39	80,61	6,9	5,75	3,01	15,17	29,41	16,76	10,48	12,52
16	1,91	2,18	13,65	18,19	81,81	1,68	4,59	2,53	23,96	32,8	14,13	10,29	10,01
17	5,49	5,67	38,48	37,06	62,94	2,63	7,21	9,16	18,01	22,27	17,63	11,86	11,23
18	46,15	53,85	46,15	46,15	53,85	5,86	8,95	5,86	13,93	16,19	17,45	15,12	16,64
19	6,65	2,47	33,48	40,72	59,28	0	2,25	5,15	20,13	34,7	17,15	12,88	7,73
20	1,58	1,91	15,85	16,38	83,62	1,76	1,81	1,9	19,93	33,03	16,54	11,3	13,74
21	2,31	2,18	18,07	19,92	80,08	1,76	1,81	1,9	19,93	33,03	16,54	11,3	13,74
22	7,88	3,85	31,93	42,56	57,44	2,34	4,91	3,74	21,4	30,7	15,96	9,77	11,17
23	13,33	9,04	33,83	46,17	53,83	1,62	1,14	3,98	16,65	32,17	18,2	12,19	14,05

Sonuçlar

Aydos Kalesi yapısında kullanılan kayaların Aydos Formasyonu'na ait kuvarsarenit oldukları kesin bir şekilde ortaya konmuştur. Antik çağda, olağan şekilde yapı malzemelerinin yerel kaynaklardan faydalanılarak kullanıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla kullanılan kale taşı bloklarının Aydos Formasyonu'na ait kaya birimlerinden, harç ve sıva örneklerinin de yakın çevredeki Paleozoyik zamana ait kayaç türlerinden toplandığı; sıva harçlarının içerisinde katkı malzemesi olarak kullanılan tuğlanın da kale içindeki sarnıçlarda hazırlandığı belirlenmiştir.

Şekil 4. Aydos Kalesi duvarlarında kullanılan işlenmiş kuvarsarenit blokları

Şekil 5. A) Aydos Kalesi duvarlarında kullanılan kuvarsitler. Kahverenkli çörtler arasında köşeli kuvars taneleri (Tek nikol)

B) Dalgali sönmeli kuvarlar arasında ince taneli çörtler (Çift nikol)

C) Kuvars ve çört tane sınırlarında kloritik-serizitik çimento

D) Harç ve sıva olarak malzeme: karbonatlı matriks içerisinde kuvars kırıntıları (Çift nikol)

E) Karbonatlı harç içerisinde kuvarsit çakılları (Çift nikol)

F) Harç içerisinde kullanılan tuğla kırıkları ve kalsit (hidrolik kireç; Tek nikol)

REFERANSLAR

- 1- Baykal, A.F., Kaya, O., 1963, "İstanbul bölgesinde bulunan Karbonifer'in genel stratigrafisi", *M.T.A. Dergisi*, 61, Ankara.
- 2- Baykal, A.F., Kaya, O., 1966, "İstanbul Boğazı kuzey kesiminin jeolojisi", *T.J.K. Bülteni*, 44, s.31-43.
- 3- Gözübol, A.M., Aysal, N., 2008, "Cebeciköy kireçtaşı ocaklarında litolojik ve yapısal kökenli işletme sınırları", *İstanbul Yerbilimleri Dergisi*, C.21, S.1, s.25-35.
- 4- Haas, W., 1968, "Das Alt-Palaozoikum von Bithynien (Nordwest Türkei)", *N.Jb. Geol. Palaont.*, Abh.131.2, Stuttgart, s.60-68.
- 5- Kaya, O., 1978, *İstanbul Ordovisiyen ve Silüriyen*, H.Ü. Yerbilimleri Enstitüsü Yayını, C.4, S.1-2, Ankara.
- 6- Önalın, M., 1982, *Pendik Bölgesi ile Adaların Jeolojisi ve Sedimenter Özellikleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doçentlik tezi, İstanbul.

APPROACHES UPON MODERN STRUCTURING AND PROTECTION ISSUES IN URBAN AND ARCHAEOLOGICAL SITES; MILAS SAMPLE

ABSTRACT

Urban conservation in Europe which is accelerated after the second World War, have started upon well-qualified, monumental structures and environmental protection. Assets associated with cities to the urban life have been provided historical continuity with preservation of the cultural assets above ground and also archaeological remains underground in time. This movement in Turkey has not started simultaneously with Europe; therefore, rich historical character of almost every Anatolian city had been started to be lost. In spite of that loss most of our cities have very rich physical and cultural layers. Recent theoretical and practical studies help to protect these structures but they were not sufficient enough as intended.

The article examines protection issues and interventions regarding archaeological layers; moreover, consisted of cultural components for historical cities experiencing modern architectural structuring process. An excavation area in an archaeological site of Milas is used as a case study on this article.

Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanları İçinde Modern Yapılaşma ve Koruma Sorunları Üzerine Yaklaşımlar; MİLAS ÖRNEĞİ

MONA PAŞAPUR
SEDA ŞAHİN

► Giriş

Modern mimari yapılaşma süreci, dünya kentlerinin tümünün yaşadığı ortak bir dönem olarak değerlendirilebilir. Ancak tarihte derin bir geçmişe sahip olan kentler için bu durum biraz daha farklılaşmaktadır.

Anadolu, doğal ve konumsal niteliklerine bağlı olarak, çok eski dönemlerden itibaren sürekli yerleşime maruz kalmıştır. Bu tarihsel süreklilik içinde Anadolu toprakları, farklı kültürel ve sosyal yapıları sahip birçok uygarlığın gelişimi için zemin oluşturmuştur. Anadolu'nun farklı bölgelerinde, değişik uygarlıkların yansıması olarak gelişen yapıları çevrelerin nitelikleri, içerikleri, dönemleri ve bu dönemlerin

bir araya gelişleri farklılaşır. Ancak “yerleşim sürekliliği” ve bunun sonucunda oluşan “fiziksel ve kültürel katmanlaşma”, birçok Anadolu kentinin ortak özelliği olarak ortaya çıkmaktadır; ki bu da onları “çok katmanlı kent” olarak tanımlamayı mümkün kılar.¹

Geçmişten katmanlaşarak gelen bir kültür sentezinin izleri, Türkiye'nin hemen her bölgesinde, farklılaşan şekilleri fakat benzer içerikleriyle karşımıza çıkar. Ülke genelinde neredeyse tüm kentlerimiz, bu katmanların süzgecinden geçerek, tarihi ve kültürel varlıkları ile bugünkü kentlerin kültürel bileşenlerini oluşturmuşlardır. Bu kültürel bileşenler, sosyo-ekonomi, mimari, sanat, turizm, kültür gibi alt başlıklarla irdelenerek; bir kentin küreselleşme sürecinde yitirdikleri ve elde

ettikleri değerlendirilebilir, uygulanması gereken stratejik önerileri teorik ve pratik olarak ortaya koyulabilir.²

Çok katmanlı kentlerde, bir yandan gelişim ve yaşam devam ederken, bir yandan da tarihsel katmanlaşmanın korunabilmesi oldukça karışık ve önemli bir konudur. Bu kentlerin korunabilmeleri için kullanılan mevcut araç ve yöntemler, birçok durumda çok boyutlu sorunlar karşısında yetersiz kalmaktadır ve zaman içinde içerdikleri katmanların önemli bir kısmının yok olması ve çok katmanlı niteliklerinin yitilmesiyle sonuçlanmaktadır.³ Kentler için kültürel bileşenlerinin oluştuğu medeniyet katmanlarına, koruma ya da müdahale politikalarına ilişkin ülkemiz genelindeki eksiklikler, ilgili kurum ve bireyler için

* Öğr.Gör.Dr. MONA PAŞAPUR (Y.Mimar, Sehir Plancı), Muğla Üniversitesi, e-posta: monamikla@mu.edu.tr
Mimar SEDA ŞAHİN, e-posta: sahin_seda@hotmail.com

¹ Altınöz, A.G.B., “Çok Katmanlı Kentteki Tarihsel Katmanlaşmayı Çözümlemek: Kent Arkeolojisi”, <http://www.metropolistanbul.com/public/temamakale.aspx?tmid=&mid=13>, (14.06.2010).

² Paşapur, M., Etikan, S., Çıkin, T.A., Mayıs 2010, “Multidisipliner Ölçekte Markalaşma Stratejisi Geleceğe Uzanan Bir Marka Kültür Turizm Kenti Milas Örneği”, (Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.).

³ Altınöz, a.g.m.

çözumsuz bir hal almaktadır.

Bu problem karşısında bir bilimsel çalışma alanı olarak ortaya çıkan ve gelişen “kent arkeolojisi” (*urban archaeology*), çok katmanlı kentlerin geleceğini tasarlayabilmek için geçmişlerini tam olarak anlamak gerektiği görüşünden hareketle, geçmişten gelen verileri araştırarak, belgeleyerek ve değerlendirerek, tarihsel sürekliliğin devamı olarak kentin geleceğinin şekillenmesine katkıda bulunmaya çalışır.⁴

Taşınmaz kültür varlıkları, ait oldukları zaman diliminin ve toplumların fiziki çevredeki birer yansımalarıdır. Tasarım boyutunda ise, bir uygarlığın ürünü, kendinden öncekilerin yeni bir yorumu ya da yeniden yapılanması olabilmektedir. Bu itibarla makalenin amacı, kültür varlıklarının önemli bir bölümünü oluşturan kent, bu varlıkların kentsel alanda korunmaları ve kullanımları ile ilgili önerilerle planlama ve tasarım boyutu içindeki yerini tartışmaktır.⁵

Nitekim bizlere bu konuyu irdeleyen ve ülkeler boyutunda ele alma çabasına iten, Milas kentinde bir öğrenci grubu ile yapılan projelendirme çalışması olmuştur. Bilindiği üzere Milas kenti, Ege Bölgesi’ndeki önemli Karia kentlerindedir. Karia’dan Cumhuriyet’e uzanan çok katmanlı bir kentin bu medeniyet katmanlarına ilişkin korumaya veya müdahale politikalarının çözümsüzlüğü, diğerlerinden daha farklı değildir.

Bütüncül Koruma Yaklaşımları ve Kentsel Arkeoloji

1950’lerde hızlanan kentsel gelişim ve yeniden yapılanma sürecinin sonucunda ortaya çıkan kentsel baskılar, kentlerdeki tarihsel dokuların tahribatına neden olmaya başlar. Buna tepki olarak, 1960’lardan itibaren, koruma kavramının kentsel alanlardaki önemi ve etkinliği artarken; bu yöndeki kuramsal tartışmalarla birlikte proje ve uygulamalar da hız kazanır. Bu süreçte ortaya çıkarak gelişen “bütünleşik koruma” (*integrated conservation*) kavramıyla birlikte kentsel korumanın genişleyen kapsamı, kentleri doğal, yapısal, sosyal, ekonomik, kültürel ve tarihsel bütünlükleri içinde ele almayı gerekli kılmaya başlar.⁶

Kentin önemli bir bölümünü oluşturan “korunması gerekli alanlar”, mimarlık ve şehir plancılığının ortak kesitinde bulunan bir ilgi alanını oluşturmaktadırlar. Korun-

ması gerekli kültür varlıklarından oluşan bu alanlar, sadece tek yapılar olarak değil; bütünsel bir doku oluşturarak korunduklarında bir anlam kazanmaktadırlar.⁷ Korumanın anayasası olarak kabul gören 1964 Venedik Tüzüğü’nün 1. ve 14. maddeleri, kültür varlıklarının soyutlanmış tekil eserler değil, bir bütün olarak ayakta tutulmalarını ve değerlendirilmelerini öngörmektedir.⁸ Bu bağlamda korunması gerekli kentsel dokular, planlama olgusunun önemli bir alt başlığını oluşturmaktadır.⁹ Türkiye gibi 10.000 yıllık bir kentleşme sürecinin izlendiği bir ülkede, koruma planlaması özel bir öneme sahiptir. Kentsel koruma planlaması, hayata geçirilebilme boyutunda, kentsel tasarım çalışmalarından ayrı düşünülemez. Özel bir tasarım konusu olan bu alanlar, planlamanın klasik süreci ve yöntemleriyle

gerekli düzey ve ayrıntıda ele alınamamaktadır.¹⁰

Günümüzde de korunması gerekli kentsel dokuların birçoğu, diğer kültür katmanlarının üzerinde yer almaktadır. Bu açıdan, söz konusu kentler, kültürel sürekliliğin bir devamı niteliğini taşırlar. Milas da bu katmanlı kentlerden sadece birisidir. Türkiye’de 20.yüzyıl’da kurulduğu bilinen birkaç yeni yerleşim dışında hemen tüm kentlere ait geçmiş evreler, mevcut kent dokusunun altında bulunmaktadır. Modern kentler, zengin bir tarihi geçmişin üzerine yayılmışlardır. Kısaca, neredeyse tüm kent merkezleri, arkeolojik alanların üzerinde yer almaktadırlar. Bu olgu, yaşayan kentlerin gelişme, değişme gereksinimleri sırasında sıklıkla karşılaşılan bir konuyu; kentsel arkeolojiyi gündeme getirmektedir.¹¹

⁴ aynı yer.

⁵ Özcan, Z., 2006, “Planlamada Disiplinlerarası İlişkiler ve Kentsel Arkeolojinin Yeri”, *Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der.*, Cilt 21, No 4, s.681-687.

⁶ Altınöz, a.g.m.

⁷ Kuban, D., 2001, *Türkiye’de Kentsel Koruma*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.

⁸ *International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites*, Article 1 & 14, Venedik, 1964, www.international.icomos.org/centre_documentation/chartres, (23.03.2005).

⁹ Ahunbay, Z., 1996, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, YEM Yay., İstanbul

¹⁰ Özcan, Z., Okçuoğlu, Y., 1993, “Koruma Amaçlı İmar Planlarında Kentsel Tasarımın Yeri: Divriği Örneği”, 2. *Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu*, MSÜ Yay., (ed. M. Çubuk), İstanbul, s.215-220.

¹¹ Altınöz, a.g.m.

Kentsel arkeoloji, pahalı bir eylemdir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, toprak altında bulunan ve çoğunlukla bir imar eylemi sırasında ortaya çıkan arkeolojik verilerin korunması gerekli bir kent dokusunun altında yer alması durumunda, koruma kararları daha karmaşık bir durum sergiler. Yer üstü ve yeraltındaki mimari miras, birbirleri üzerinde karşılıklı bir etkiye sahiptirler. Böylesi bir durumda karşılaşılan ikilem, hangisinin korunacağı veya diğeri aleyhine öne çıkacağıdır. Oysa her birinin varlığı diğeri için bir şans, bir artı değer olarak ortaya çıkarılmalıdır. O halde sorun; bunun nasıl gerçekleştirileceği, korunması gerekli bu alanların zamanla kent bütününe nasıl ekleneneceği ve kentlilerin hayatlarındaki yer ve öneminin anlaşılmasının nasıl sağlanacağıdır.¹²

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 2005/702 sayılı karar ile değişik 1999/658 sayılı ilke kararı, kentsel arkeolojik alanları; "3386 ve 5226 sayılı kanunlarla değişik 2863 sayılı kanun kap-

samına giren arkeolojik sit alanları ile birlikte korunması gerekli kentsel dokuları içeren ve bu özellikleri ile bütünlük arz eden korumaya yönelik özel planlama gerektiren alanlar, kentsel arkeolojik alanlardır." şeklinde tanımlanmaktadır. Yaşayan bir kentte karşılaşılan bir arkeolojik kalıntı alanını ve bu alanda gerçekleştirilecek tüm eylemleri de betimler. İster rastlantı ile ister bilimsel bir araştırma sonucu bulunmuş olsun, bir kentteki arkeolojik alanlar planlamayı etkiler. Böyle bir durumda yeni ve özel planlama kararlarının alınması zorunludur, kimi hallerde de -olumsuz bir tutum olmakla birlikte- mevcut planlama girişimleri bu duruma uydurulmaya çalışılır.¹³

Bugün Türkiye'de kentler, hızlı kentleşme ve yenileşmenin baskısı altındadırlar. Kent içindeki arkeolojik varlıkların bulunmasıyla, daha sistematik bir yaklaşıma gereksinim olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan, planlama eyleminde de belli veri ve çalışma standartlarının gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Bunların başında kentsel gelişim harita-

larının üretilmesi gelmektedir. Bazı haritalar, kentlerin tarih içindeki belli dönemlere ait kalıntı yerlerini açıkça gösterebilirler.¹⁴

Kentsel arkeoloji adına strateji üretebilmek için, bu bilgilerin haritalara işlenmesi özel bir önem taşır. Bir kentin kuruluş ve gelişme evrelerinin şematik bile olsa haritalaştırılması, olası arkeolojik buluntuların yerlerini işaret etmesi bakımından arkeoloji-planlama ve tasarım evrelerinin başlangıcını oluşturacaktır. Bir hafriyat sırasında karşılaşılabilecek ve korunması gerekli eserlerin olası yerleri, kent gelişim haritaları incelenerek tahmin edilebilir. Planlama sürecinde, karşılaşılabilecek eserler üzerindeki dolgu malzemesinin derinliği de önem taşır.¹⁵

Bu tür verilerin planlama sırasında baştan elde edilmesi, planın uygulamaya geçirildiği dönemde beklenmedik durumlarla karşılaşılmasını önleyecektir. Bu nedenle yerel yönetimlerin, planlama ve tasarım evresine geçmeden bu ve benzeri etütleri üretmesi veya plancıdan talep etmesi gerekir.¹⁶

Milas'ta Bir Kentsel Arkeoloji Alanı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Çalışma alanı, Milas kenti 199 ada 271 parsel'de bir konutun inşası sırasında yapılan hafriyat kazılarında ortaya çıkan arkeolojik kalıntıları içermektedir. Bu kalıntıların projelendirme çalışmaları; Muğla Üniversitesi 2008 Bahar dönemi öğrencilerinden bir grup tarafından gerçekleştirilmiştir.

Kentsel arkeolojik alan olarak nitelendirilebilecek çalışma alanında-

ki ilk izlenimlerimiz, Avrupa kentlerinde örneklerini gördüğümüz tarihi yapılar ve modern ekler birlikteliğini hatırlatmıştır. Avrupa ülkeleri gerçekleştirdikleri başarılı koruma uygulamalarıyla, tarihi kentsel ve kırsal yerleşmelerini canlı odak noktaları olarak kullanırken, geleneksel Anadolu kentleri, her yerde rastlanan yeni ve ayrıca çoğu da niteliksiz (sonuçları son depremlerde, acı bir biçimde görül-

düğü gibi) yapılarla hızla kimlik değiştirmektedirler. Giderek Safranbolu, Muğla gibi hemen akla gelen bir iki örnek dışında, fiziksel doku açısından Kayseri'yi Kastamonu'dan, Kula'yı Nizip'ten ya da Tekirdağ'ı Niğde'den ayırt edebilmek zor olacaktır. Bütün bu olumsuz durumların giderildiği ve kalan bütünlüklerin Batı'daki örnekler gibi korunup değerlendirildiği bir Türkiye'ye ulaşmak gerekmektedir.¹⁷

¹¹ Altınöz, a.g.m.

¹² Özcan, 2006, a.g.m.

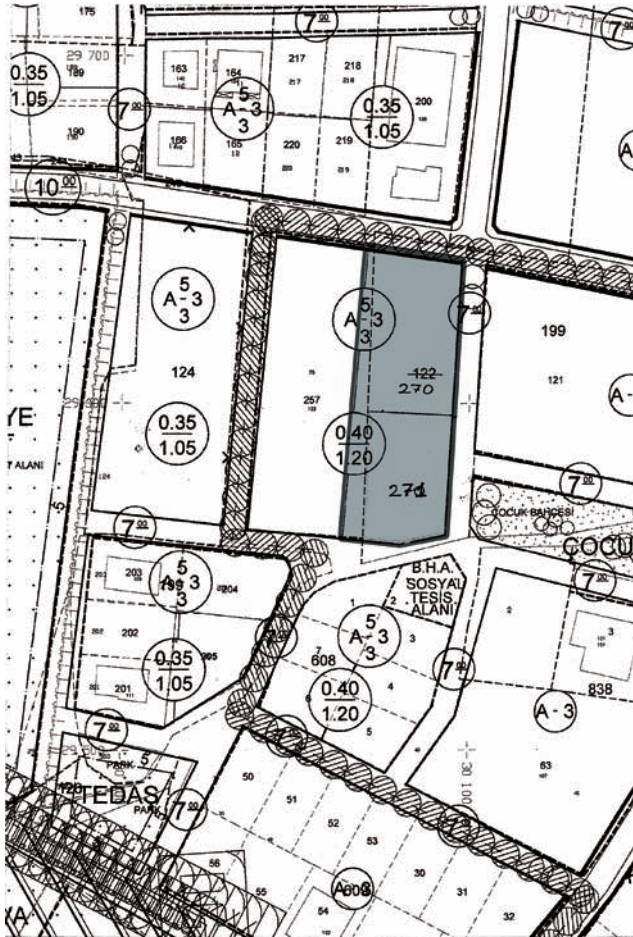
¹³ Archaeological Institute- Bulgarian Academy of Sciences, 1999, "Bulgaria", *Report on the Urban Archaeology in Europe*, Council of Europe Pub., Strasbourg, p.41.

¹⁴ Tuna, N., 1999, "Turkey", *Report on the Urban Archaeology in Europe*, Council of Europe Pub., Strasbourg, p.217-228.

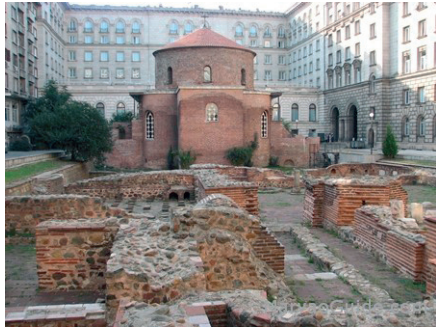
¹⁵ Özcan, 2006, a.g.m.

¹⁶ aynı yer.

¹⁷ Akin, M., Tapan, M., Sey, Y., "Tarihi Kültürel Mirasın Korunması" *Vizyon 2023 Öngörü Panelleri ,Sürdürülebilir Kalkınma*, http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-13.pdf (01.20.2011).

Milas Şevketiye Mahallesi Kemerler mevkii, 270-271 parselleri gösteren İmar Planı

Sofya, St. George Kilisesi (Rotunda)
(<http://marvaogui-de.com/index.php/Bulgaria/Sofia.html>, 20.04.2010)

Sofya, St. George Kilisesi (Rotunda)
(<http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?p=51541325>, 20.04.2010)

Macaristan'ın Pécs kentine ait kentsel arkeoloji ve koruma örnekleri
(<http://travel.webshots.com/album/321584404XEnBmk>, 20.04.2010;
<http://www.tripadvisor.com.tr/LocationPhotos-g274905-w2-Pecs.html>, 20.04.2010)

Atina, Acropolis Müzesi
(<http://www.cbc.ca/arts/artdesign/story/2009/02/13/acropolis-museum.html>, 20.04.2010)

Konu hakkında M.K.T.V.K.K. (Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu) tarafından, 2007 yılının Temmuz ayında belirli koruma kuramlarına bağlı kalınarak bir karar alındı. Bu kararın içeriğinde; söz konusu kalıntıların “rölövelerinin alındıktan sonra, üst seviyesine kadar kumla, kalan kısmının da toprakla doldurularak kapatılması ve parselin arkeolojik kalıntı çıkmayan kısmında inşaat yapılması isteğinin prensipte uygun olduğu; ancak parselin ifrazına esas hazırlanacak belgeler ve vaziyet planı ile öneri sınırlarının işaretlendiği haritanın Kurul’a iletilmesi ve söz konusu belgeler Kurul’a iletilmeden alanda herhangi bir inşai ve fiziki uygulamada bulunulmaması”¹⁸ konuları yer almakta idi.

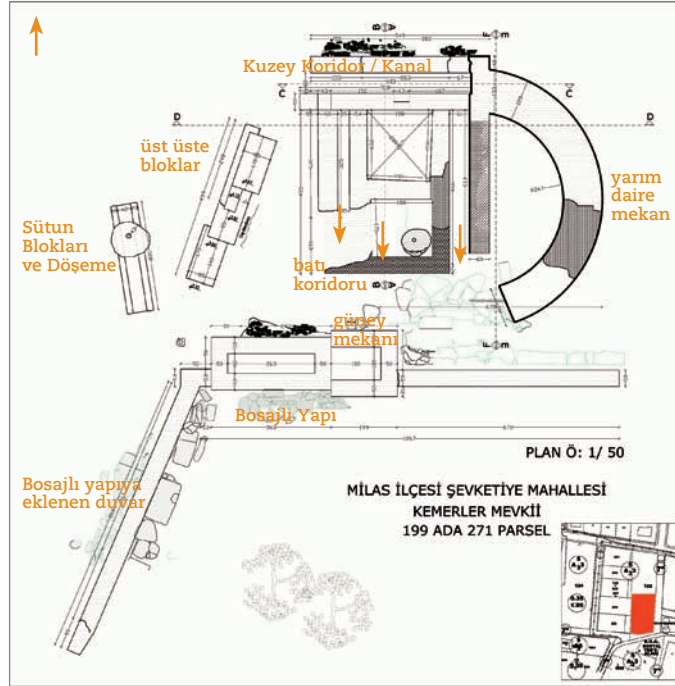
Arkeolojik kalıntılar üzerine yapılacak çalışmalar, Kurul kararına paralel hedeflerle başlatıldı. Rölöve çalışmaları devam ederken kalıntılar hakkında yapılan yazılı kaynak taramaları oldukça kısıtlı idi. Kurtarma kazıları sırasında elde edilen sikeler ve açığa çıkan kalıntılar üzerine müze yetkililerince hazırlanmış olan rapor, tek yazılı kaynaktı. Müze kontrolünde arazinin güneyinde başlanan kazı çalışmalarında, Hellenistik dönem malzemesi kullanılarak inşa edilen ve bağlantısı bulunmayan bir geç dönem duvarına rastlandı. Yapılan kurtarma kazılarında açmanın güneyinde bulunan bronz sikkenin M.S.251-253 yıllarında Roma- Volusianus dönemine ait olması, bulunan kalıntıların dönem analizleri için güçlü bir dayanak teşkil etmekteydi. Kazı alanının kuzeyinde yer alan kare planlı mekan ve bu mekanın doğusunda ki yarım daire mekanın, işlik olduğu tespit edildi. Bu mimari mekanlarda 50cm daha derine inildiğinde, künk ve kaba seramik parçaları bulundu. İşlik mekanının kuzey dış bölümünde doğu-batı yönünde uzanan ve önce koridor olarak adlandırılan mekanın, zeminde ele geçirilen içbükey su olukları nedeniyle bir su tahliye alanı olduğu anlaşıldı.¹⁹

Atina, Acropolis Müzesi (iç mekan)
(http://www.artknowledgeews.com/New_Acropolis_Museum.html?q=design+museum+london, 20.04.2010)

Atina, Acropolis Müzesi (yarı açık mekan)
(<http://www.zetutch.com/archi/acropolis-museum-458>, 20.04.2010)

Milas ilçesi Şevketiye Mahallesi Kemerler Mevkii, 199 ada 271 parsel’de Milas Müzesi tarafından belirlenen mekanların şematik gösterimi

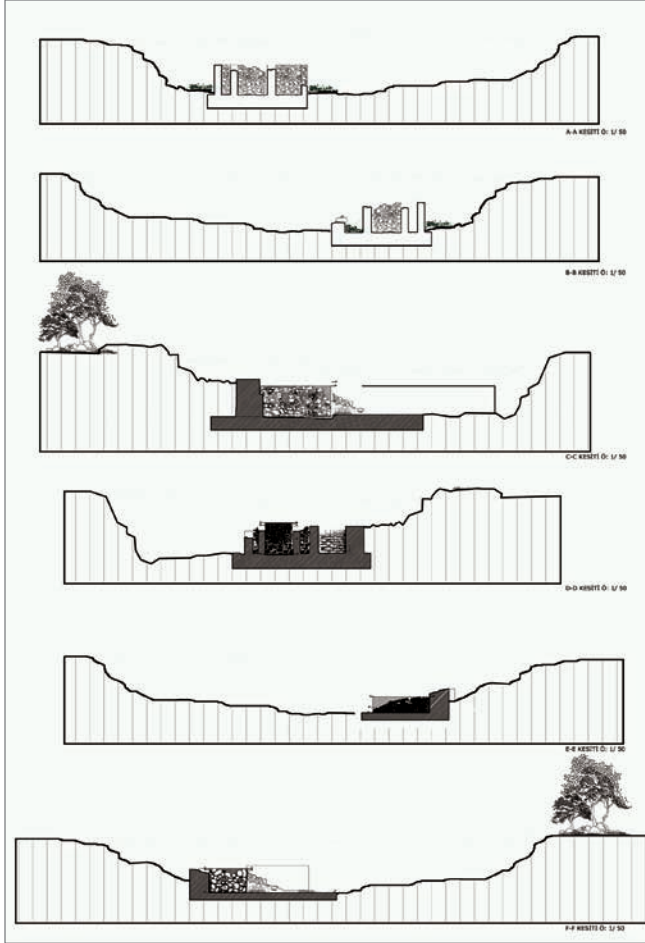
Görsel arşiv oluşturmak için yapılan çalışmalar devam ederken, bir yandan da rölöve için ölçü alınmaya başlandı. Yer yer mekanlar oluşturulan taş duvar kalıntıları, detaylı rölöveleri alınarak 2 boyutlu olarak projelendirildi.

Kentsel arkeoloji, daha önce de değinildiği gibi pahalı bir eylemdir. Ancak çalışmanın sürekliliği, sürdürülebilirliği, bütüncül şekilde ele alınarak planlanması ve uygulanmasının kente nasıl bir geri dönüşüm sağlayacağını ve bunun önemi-

ni görmek gerekir. Bu nedenle, alanın projelendirilmesi ve görsel bir arşiv oluşturularak belgelenebilmesi, kısmen sosyal ve kültürel sorumluluğumuz için yapmamız gerekenlerin bir parçasını oluşturdu. Mülk sahibi ile ortak fikirlerimizin olması, üzerinde durduğumuz fikrin doğruluğunu güçlendirdi. Arkeolojik alanın konservasyonu yapılarak gerekli modern mimari müdahale ile korunmasına karar verildi; bunun üzerine dünyada yapılan çok sayıda örnek sıralanabilir.

¹⁸ Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararı (18.07.2007)

¹⁹ Milas Müzesi Müdürlüğü, Şubat 2007, Kurtarma Kazısı Raporu, Muğla.

Milas ilçesi Şevketiye Mahallesi Kemerler mevki, 199 ada 271 parsel'deki arkeolojik kalıntılar için rölöve taslak çalışması

Milas, Şevketiye Mahallesi Kemerler mevki, arkeolojik kalıntılar

Tarihi kalıntıların korunması üzerine Avrupa örnekleri (Macaristan'ın Pécs kenti, Erken Hristiyanlık dönemi tonoz mezar kalıntıları) (<http://marvaoguide.com/index.php/Hungary/Pecs.html>, 25.06.2010)

Tarihi kalıntıların korunması üzerine Avrupa örnekleri (Sofya, Bulgaristan) (<http://www.aip.de/People/rarit/eclipse2006/>, 20.05.2010)

Beçin Kalesi'nden Milas'a bir bakış

Avrupa'da mimari kaliteye ilişkin kararlar üzerin konuştuğumuzda, akademik bir değerlendirme ile ortaya çıkanları aşağıdaki maddelele açıklayabiliriz:

Topluluk bünyesinde ve hükümetler arasında, yıllardır sürdürülen, mimari miras, yapı çevre, sosyal çevre ile ilgili çalışmaları ve özellikle,

1 a “Yarının kenti ve kültürel miras” teması ile ilgili olarak ilk kez bir “anahtar eylem” içeren ve düzeyli bir yapı çevrenin oluşturulması sorununu ele alan beşinci araştırma ve geliştirme çerçeve programını (*Research and Development Framework Programme-RDFP*),

b Avrupa Birliği'nin bir amacı olan yapı kalitesini muhafaza etmek ve geliştirmekle görevli

komisyon tarafından sunulan, “*Avrupa Birliği'nde Sürdürülebilir bir Kentsel Gelişme için Çerçeve*” çalışmasını,

c Çağdaş mimarlığı, kültürel ve mimari mirasın muhafazası ufku ile donatarak, kültürel mirasın yaratıcı yönetimini ele alan Avrupa Toplumlu Gelişme Perspektifi (*European Spatial Development Perspective-ESDP*) kavramının ortaya çıkışını teyit eder.

2 a Tarihsel süreklilik, kamusal alanların kalitesi, farklı toplumsal katmanların bir arada olması ve kentsel çeşitliliğin getirdiği zenginlik gibi, Avrupa kentlerinin ortak paydası olan özelliklere,

b Düzeyli bir mimarlığın, yaşam çevresini yücelterek ve sakinlerin kentsel ya da kırsal olsun çevre ile

ilişkilerini olumlu yönde etkilemek suretiyle; toplumsal bütünleşmeyi, iş alanlarının yaratılmasını ve kültür turizmi ile bölgesel ekonomik gelişmeyi olumlu yönde etkileyen bir etmen oluşturduğu savına katıldığını belirtir.

3 a Kentsel tasarım ve mimarlık ile ilgili duyarlılığın ve kavrayış seviyesinin, genel kamuoyu nezdinde ve meslek ile ilgili karar verici mercilerde yükselmesini sağlayıcı çaba sarf etme,

b Mimarlık hizmetinin özgül niteliğinin kararlar alınır ve eylemler uygulanırken göz önünde bulundurulması,

c Örnek kamusal yapılaşma politikaları aracılığı ile mimari düzeyin gelişmesini sağlama,

d Mimarlık alanındaki tecrübe ve

bilgilerin mübadelesini teşvik etme, konularının üye devletlerce amaçlanmasını teşvik eder.²⁰

Konu üzerine ülkemizde büyük küçük ölçekte yüzlerce örnekle defalarca karşılaşmaktayız. Ancak bu kentleri irdelemek ve gerekli analo-

jik yaklaşımlarda bulunmak üzere, Karia dönemlerinden Cumhuriyet'e uzanan bir Ege medeniyetler kenti olan Milas'ı irdelemek, markalaşma sürecine hazırlanan kent içinde yardımcı olacaktır.

Milas kenti Sodra Dağı'nın etek-

lerinde kurulmuş bir uygarlıklar kentidir. Detaylı bir inceleme ve gözlemle, günümüzde dahi kentin kültürel bileşenlerinde bu uygarlıkların (*Karia, Roma, Bizans, Selçuklu, Menteşe Beyliği, Osmanlı İmp.*) etkilerinin varlığı olasıdır.

Değerlendirme ve Sonuç

Göreceli mimari tasarım değerlendirmesinden uzak kalarak, bahsettiğimiz bu modern yapılaşma çalışmalarında yapılan hafriyat kazılarında, çoğu zaman arkeolojik bir takım kalıntılara rastlanmaktadır. Kent- sel arkeoloji olarak adlandırılan her arkeolojik alan gibi, genel geçer bir kuralla devletin malıdır.

Kentsel arkeoloji öncelikle bir devlet sorumluluğudur. Oysa bugün Türkiye de dahil olmak üzere birçok ülkenin koruma yasalarında tanın- lı olarak yer almamaktadır. Fransa gibi ülkelerde, koruma yasalarındaki boşluğu kent planlama yasaları doldurmaktadır.²¹

Kentlerin sahiplerinin yerel yönetimler olduğu gerçeğinden hareketle, uygulamacı kuruluşların bünyelerinde arkeologlar, restorasyon uzmanı mimarlar ve kent plancıları istihdam etmeleri, plancıların da ekiplerinde bu uzmanlık dallarından görüş ve destek almaları beklenmelidir. Fransa ve İskoçya gibi ülkelerde ulusal düzeyde kentsel arkeoloji organizasyonları vardır.²²

Özetlenen koşullar kent içindeki arkeolojik alanların korunması ve kent yaşamına entegre olmaları disiplinler arası koordinasyonun zorunlu olduğunu göstermektedir. Arkeolojik buluntulara rastlanan bir yerde kazı ve değerlendirme işlem-

Başta kentsel koruma ve özelinde kent içindeki arkeolojik alanların korunması, bir toplumsal bilinç sorunudur.

leri, arkeoloji meslek dalının sorumluluğundadır; ancak, kentteki herhangi bir müdahaleden önce arkeologlar, mimarlık tarihçileri, plancılar ve yerel yöneticilerin koordinasyonunda hazırlanacak olası yerleşim evrelerini gösteren buluntu haritalarının elde edilmesi zorunludur. Bu haritalar kentteki gelişme, dönüşme uygulamaları sırasında ortaya çıkabilecek sorunlara karşı tedbir alınmasına olanak sağlayacaktır.²³

Gerek kazıların gerçekleştirilmesinde gerekde kent içindeki bu alanların sürdürülebilirliğinin sağlanmasında ciddi kaynaklara ihtiyaç duyulur. 1999 "Arkeolojik Mirasın Korunması İçin Avrupa Konvansiyonu" nun 3.maddesi ayrılacak fonların sürekliliğini öngörmektedir.²⁴

Tüm bunların ötesinde, başta kentsel koruma ve özelinde kent içindeki arkeolojik alanların korunması bir toplumsal bilinç sorunudur.

Tüm teknik disiplinlerin entegrasyonu sağlansa bile, topluma kentli olma ve eser koruma bilinci yerleşmemişse korumanın sürdürülebilirliği sağlanamaz. Bu nedenle, ilköğretimden başlayarak örgün eğitimde, halk eğitiminde, başta kentte görevli yöneticiler olmak üzere hizmet içi eğitimde, tüm eğitim kadrolarının da bilgilendirilmesi ve koordinasyonunu gerektirmektedir.²⁵

Eğer gelişmiş bir yaşam standardı yakalamanın koşullarından biri, kentsel kimliğin korunması ise bunu sağlamanın yollarından biri de kent içindeki arkeolojik alanların korunarak sergilenmelerinden, ilgi çekiçi birer "arkeopark"a dönüşmelerinden geçmektedir. Hepsinden de önemlisi, toplumun, kentli olma bilincini sağlayacak bu "özel eğitim alanlarının" her evrede korunmasına katılması ve tüm ilgili disiplinler arasında işbirliğinin sağlanması anlamına gelecektir.²⁶

Makalede incelenen Milas örneğinde olduğu gibi katmanlı birçok kentte, karşılaşılan kentsel arkeolojik alanlar bir kent sorunsalı olmaktan çok mimari yapılaşmalarla bütünleşebilirler. Açık kent müzeleri kent sokaklarıyla kucaklaşırken, üst kotlarda bu müzeye seyir terası oluşturan aktif kullanım mekanlarının oluşması da sağlanmış olacaktır.

²⁰ 2001/C73/04, *Avrupa'da Mimari Kaliteye İlişkin Karar, Avrupa Birliği Konseyi'nin Kentsel Ve Kırsal Çevrede Mimari Kalite İle İlgili Kararı*, 12 Şubat 2001.

²¹ Altınöz, a.g.m.

²² aynı yer.

²³ aynı yer.

²⁴ *European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage*, Article 3, La Valetta, 1992, www.international.icomos.org/charters/arch, (30.11.2005).

²⁵ Özcan, 2006, a.g.m.

²⁶ aynı yer.

REFERANSLAR

- 1- Ahunbay, Z., 1999, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, YEM Yay., İstanbul.
- 2- Akın, M., Tapan, M., Sey, Y., *Vizyon 2023 Öngörü Panelleri Sürdürülebilir Kalkınma / "Tarihi Kültürel Mirasın Korunması"*, http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-13.pdf (01.20.2011).
- 3- Altınöz, A.G.B., "Çok Katmanlı Kentteki Tarihsel Katmanlaşmayı Çözümlemek: Kent Arkeolojisi", <http://www.metropolitankulturnet.com/public/temamakale.aspx?tmid=&mid=13>, (14.06.2010).
- 4- Archaeological Institute- Bulgarian Academy of Sciences, 1999, "Bulgaria", *Report on the Urban Archaeology in Europe*, Council of Europe Pub., Strasbourg, p.41.
- 5- *European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage*, Article 3, La Valetta, 1992, www.international.icomos.org/charters/arch, (30.11.2005).
- 6- *International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites*, Article 1 & 14, Venedik, 1964, www.international.icomos.org/centre_documentation/chartres, (23.03.2005).
- 7- Kuban, D., 2001, *Türkiye'de Kentsel Koruma*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- 8- Milas Müzesi Müdürlüğü, Şubat 2007, *Kurtarma Kazısı Raporu*, Muğla.
- 9- Özcan, Z., 2006, "Planlamada Disiplinlerarası İlişkiler ve Kentsel Arkeolojinin Yeri", *Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der.*, Cilt 21, No 4, s.681-687.
- 10- Özcan, Z., Okcuoğlu, Y., 1993, "Koruma Amaçlı İmar Planlarında Kentsel Tasarımın Yeri: Divriği Örneği", 2. *Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu*, MSÜ Yay., (ed. M. Çubuk), İstanbul, s.215-220.
- 11- Paşapur, M., Etikan, S., Çıkın, T.A., Mayıs 2010, "Multidisipliner Ölçekte Markalaşma Stratejisi Geleceğe Uzanan Bir Marka Kültür Turizm Kenti Milas Örneği", (*Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Sempozyumu*'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur).
- 12- Tuna, N., 1999, "Turkey", *Report on the Urban Archaeology in Europe*, Council of Europe Pub., Strasbourg, p.217-228.
- 13- 2001 / C73 / 04, *Avrupa'da Mimari Kaliteye İlişkin Karar*, Avrupa Birliği Konseyi'nin Kentsel Ve Kırsal Çevrede Mimari Kalite İle İlgili Kararı, 12 Şubat 2001.

M. ŞİMŞEK DENİZ

5216 sayılı Belediye sınırı ve Valilik sınırını örtüşen illerde (İstanbul ve Kocaeli), KUDEB'lerin Daire Başkanlığı statüsüne getirilip laboratuvar ve atölyeler kurulabilmesi değişikliğinin resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmesi geçtiğimiz günlerin en önemli gelişmesiydi.

Değerli Dostlar;

Restorasyon Konservasyon Çalışmaları dergimizin yeni sayılarını gecikmeli de olsa sizlere sunmanın mutluluğu içindeyiz. KUDEB olarak az maliyetle daha çok iş üretmenin gayreti içindeyiz. Dergimiz, her seferinde 3500 adet basılıp, tüm ülkedeki ilgili kurumlara gönderiliyor. Dağıtım işini de kendi imkânlarımızla gerçekleştiriyoruz.

Bu süre içerisinde faaliyetlerimiz açısından en önemli gelişme, Ocak ayında KUDEB çalışma yönetmeliğinde yapılan değişiklik oldu. 5216 sayılı Belediye sınırı ve Valilik sınırını örtüşen illerde (İstanbul ve Kocaeli) KUDEB'in Daire Başkanlığı statüsüne getirilmesi, bünyesinde, laboratuvar ve atölyeler kurulabilmesi karara bağlandı ve resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girdi. Bu önemli ve önümüzü açan değişiklik için Kültür ve Turizm Bakanlığımıza, Kültür- Müzeler Genel Müdürlüğümüze ve yönetmelik değişikliğinin gerçekleşmesi için desteklerinden dolayı Müzeler Genel Müd. Yrd. Sn. Nermin Beşbaşı'ya teşekkürlerimizi bir borç biliyoruz.

İstanbul Valimiz Sn. Hüseyin Avni Mutlu'ya 29 Mart 2011 tarihinde bir ziyaretimiz oldu ve kendisine KUDEB'in çalışmalarını anlattık. Ahşap Restorasyon çalışma-

larımızdan bahsettik ve kendileri en kısa zamanda Süleymaniye'deki merkezimizi ziyaret edeceklerini ifade ettiler. İtalya'nın İstanbul Başkonsolosu Sn. Gianluca Alberini de heyetiyle beraber KUDEB'e geldi ve ortak çalışma alanları ve işbirliği üzerinde görüş alışverişini yaptı. Daha sonra da kurum olarak kendilerine iade-i ziyarette bulduk.

Anadolu'daki Belediyeler, Koruma Kurulları ve KUDEB'lerle de bu dönem yoğun temaslarımız oldu. Trabzon Belediyesi heyeti ve Van Mimarlar Odası ve Belediye yetkilileriyle ortak programlarımız oldu.

Ünlü Arap TV kanalları El-Cezire ve El-Hurra TV'de, KUDEB'in çalışmalarını ve Darphane-i Amire binasında yapılan kuş evlerimizin restorasyonları yer aldı.

TÜRKEV (Tarihi Türk Evleri Derneği) ve TAKÜTAY (Tarihi Kültürümüzü ve Tabiat Varlıklarımızı Koruma ve Yaşatma Platformu) ile kültürel emanetin korunmasına yönelik daha çok eğitim amaçlı bir protokol çalışmamız oldu. Çalışma Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce de desteklenecek. Katkılarından dolayı TÜRKEV Başkanı Sn. Prof.Dr. Cengiz Eruzun hocama çok teşekkür ediyorum. Ahşap Eğitim Atölyesi ve İstanbul

Van Mimarlar Odası ve belediye yetkilileri

Kültür Varlıkları Envanter çalışmalarını İBB Meclisi'nin onayına sunduktan sonra İstanbul Kalkınma Ajansı'na göndereceğiz. Çalışmaların olumlu sonuçlanacağını umut ediyorum.

İstanbul, Kasım ayında önemli bir organizasyona hazırlanıyor. Akdeniz Ülkeleri Kültür Mirası Kongresi İstanbul'da, Ali Emiri Efendi Kültür Merkezinde gerçekleşecek, İstanbul Üni-

versitesinin öncülüğünde yapılacak kongrenin çalışma toplantılarından bir tanesinin KUDEB Taş Eğitim Atölyesi'nde yapılması planlanıyor.

Tekrar görüşmek dileğiyle...

Trabzon Belediye Başkan Yardımcısı Cengiz Çolakoğlu

İtalya İstanbul Başkonsolosu Gianluca Alberini'nin KUDEB ziyareti

İtalya İstanbul Başkonsolosu Gianluca Alberini ve beraberindeki heyet

Trabzon Belediye Başkan Yardımcısı Sayın Çolakoğlu ve Trabzon KUDEB birimi çalışanları

GİRİŞ

İnsan topluluklarının kökenleri ve gelişimleri hakkında bilgilenmenin ve onları anlamının, insanlığın kültürel ve sosyal köklerini tanımak bakımından çok önemli olduğu genel kabul görmektedir.

Arkeolojik miras, geçmişteki insan etkinliklerinin temel belgesini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, arkeolog ve diğer bilim adamlarının onu günümüz ve gelecek kuşakların yararına incelemesi ve yorumlayabilmesi için korunması ve doğru yönetimi şarttır.

Bu mirasın korunması yalnız arkeolojik tekniklerin uygulanması ile başarılamaz. Daha geniş mesleki ve bilimsel birikime, becerilere gerek vardır. Arkeolojik mirasın bir bölümü mimari yapıtlardır ve mimari miras kapsamına giren kalıntılar 1964 tarihli Anıtların ve Sitlerin Korunmasıyla ilgili Venedik Tüzüğü'ne göre korunmalıdır. Arkeolojik mirasın diğer öğeleri yerel halkın yaşayan geleneklerinin parçasını oluşturur; bu tür yerler ve anıtların korunmaları ve yaşatılabilmeleri için yörenin kültürel gruplarının katılımı gereklidir.

Bu ve başka nedenler dolayısıyla, arkeolojik mirasın korunması birçok disiplinin uzmanlarının etkin işbirliğine dayandırılmalıdır. Ayrıca devlet yetkilileri, akademik araştırmacılar, özel veya kamu girişimcileri ile halk arasında işbirliği gerekir. Bu tüzükle arkeolojik mirasın yönetiminin değişik yönlerine ilişkin ilkeler ortaya konulmaktadır. Bunlar arasında kamu yöneticilerinin ve yasa koyucularının sorumlulukları, envanterleme süreçlerinin gerektirdiği mesleki yetenekler, belgeleme, kazı, araştırma, sürekli bakım, koruma, yeniden yapım, bilgi verme, sunuş, halkın erişimi ve kültür mirasının kullanılması ile arkeolojik mirasın korunmasında görev alacak meslek adamlarının nitelikleri yer almaktadır.

Bu tüzük hükümetler kadar bilim adamı ve uzmanların koruma politika ve uygulamalarına yol gösterici ve fikir kaynağı olan Venedik Tüzüğü'nün başarısından esinlenerek hazırlanmıştır.

Tüzük evrensel geçerliliği olan temel ilkeleri ve yol gösterici kuralları yansıtmaktadır. Bu nedenle dar bölgelerin ve ülkelerin özel sorunlarını ve olasılıklarını ele alamaz. Bu tür ihtiyaçları karşılamak için, tüzük bölgesel ve ulusal düzeyde ek ilkeler ve yönlendirici kurallarla desteklenmelidir.

TANIM VE GİRİŞ

MADDE 1. "Arkeolojik miras" temel verileri arkeolojik yöntemlerle ele edilen maddi mirastır. İnsan varlığının her tür izini kapsar ve her tür insan etkinliğini yansıtan yerleri, terk edilmiş yapıları, toprak ve su altındaki sitler de dahil olmak üzere her tür kalıntıyı, bunlarla ilişkili taşınabilir tüm kültürel malzemeyi içerir.

BÜTÜNLEŞİK KORUMA POLİTİKALARI

MADDE 2. Arkeolojik miras hassas ve yenilenemeyen bir kültürel kaynaktır. Arkeolojik mirasın yokoluşunu en aza indirmek için arazi kullanımları denetlenmeli ve geliştirilmelidir.

Arkeolojik mirasın korunmasıyla ilgili politikalar arazi kullanımı, gelişme ve planlama kadar kültürel, çevresel ve eğitim politikalarının önemli bir bileşeni olmalıdır. Arkeolojik mirasın korunmasıyla ilgili politikalar sürekli olarak gözden geçirilmeli, güncel tutulmalıdır. Arkeolojik rezerv alanlarının

yaratılması bu tür politikaların parçası olmalıdır.

Arkeolojik mirasın korunması uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeydeki planlama politikalarıyla bütünleştirilmelidir.

Halkın etkin katılımı arkeolojik mirasın korunması ile ilgili politikaların bir parçası olmalıdır. Karar vermek için bu gereklidir. Halka bilgi verilmesi bütünleşik korumanın önemli bir bileşenidir.

YASA VE EKONOMİ

MADDE 3. Arkeolojik mirasın korunması bütün insanlar için ahlaki bir görev olarak ele alınmalıdır. Bu aynı zamanda ortak bir toplumsal sorumluluktur. Bu yükümlülük ilgili yasalarda yer almalı ve arkeolojik mirasın etkin yönetimi için gerekli maddi kaynaklar sağlanmalıdır.

Arkeolojik miras bütün insanlığın malıdır. Dolayısıyla korunması için gerekli kaynağın sağlanması her ülkenin görevi olmalıdır.

Yasalar her ülkenin ve bölgenin gereklerine, tarihine ve geleneklerine uygun olarak arkeolojik mirasa yerinde koruma ve araştırılma olanağı sağlamalıdır.

Yasalar arkeolojik mirasın bütün insanlığın ve halk topluluklarının mirası olduğu kavramından hareket etmeli, tek bir kişi veya ulusa bağlanarak sınırlandırılmamalıdır.

Yasalar ilgili arkeolojik mercinin kararı olmadan anıt ve sitlerle çevrelerinin değişiklik yapılarak yok edilmesini, zedelenmesini veya bozulmasını engellemelidir.

Arkeolojik mirasın yok edilmesine izin verildiği durumlarda, yasalar tam bir arkeolojik araştırma ve belgeleme istemelidir.

Yasalar arkeolojik mirasın bakım yönetim ve korunmasını istemeli ve kaynak sunmalıdır. Arkeolojik miras yasalarının çıngenmesi durumunda, yapılacak yasal işlemler tanımlanmalıdır.

Eğer yasalar arkeolojik mirasın yalnız tescil edilmiş bölümlerini koruyorsa, henüz tescil edilmemiş veya yeni bulunmuş anıt ve sitlere, arkeolojik değerlendirilmeleri yapılmaya kadar geçici koruma sağlayacak olarak sağlanmalıdır.

Bayındırlık projeleri arkeolojik miras için en büyük tehditlerden birini oluşturmaktadır. Bu nedenle, uygulama projelerine geçilmeden önce arkeolojik etkilenme araştırmalarının yapılması zorunluluğu getirilmeli, bu tür araştırmaların maliyetlerinin proje masraflarına eklenmesi koşulu, yasaya konulmalıdır. Bayındırlık projelerinin arkeolojik mirasa en az zarar verecek şekilde planlanması gereği yasanın temel ilkelelerinden biri olmalıdır.

BELGELEME

MADDE 4. Arkeolojik mirasın korunması onun içeriği ve niteliği hakkında mümkün olabilecek en ayrıntılı bilgiye dayandırılmalıdır. Arkeolojik kaynakları genel olarak gözden geçirmek koruma stratejisi geliştirmek için gerekli bir araçtır. Bu nedenle, arkeolojik mirasın korunması ve yönetiminde temel görev arkeolojik araştırma olmalıdır.

Envanterler de, bilimsel çalışma ve araştırma için temel veri tabanını oluştururlar. Envanter hazırlanması sürekli ve dinamik bir süreç olarak düşünülmelidir. Yüzeysel bir bilgi dahi koruma önlemleri alınması için bir başlangıç noktası oluşturabileceğinden, envanterler değişik önem ve güvenilirlik düzeylerinde bilgiler içermelidirler.

ARAŞTIRMA

MADDE 5. Arkeolojik bilgi temelde arkeolojik mirasın bilimsel araştırmasına dayanır. Bu araştırmalar zarar vermeyen tekniklerden, örnek alma ve kazıya kadar değişen yöntemleri kapsar.

Arkeolojik miras hakkında bilgi toplama işlemi sırasında, araştırmacının hedefi olan arkeolojik verilerin yok edilmemesi temel ilke olmalıdır; müdahaleler araştırmacının korumaya yönelik yönü veya bilimsel bakımdan gerekli olanla sınırlı kalmalıdır. Dolayısıyla arkeolojik alanın tümünü kazmak yerine, mümkün olduğunca zarar vermeyen tekniklerle araştırma, yerden ve havadan belgeleme ve örnek alma yöntemleri teşvik edilmelidir.

Belgelenecek ve korunacak veriler arasında bir tercih yapma zorunluluğunu ortaya koyduğu, hatta bazen bir anıtın tümüyle ortadan kalkmasına neden olabileceği için, kazı yapma kararı, durum ayrıntılı olarak gözden geçirdikten sonra ele alınmalıdır.

Kazılar kentsel büyüme, arazi kullanımı değişimi, soygun ve doğal bozulma gibi etkenlerden zarar gören anıt ve sitlerde yapılmalıdır.

Ender durumlarda, tehlike altında olmayan sitlerde de kazı yapılabilir. Burada amaç araştırma sorunlarına açıklık getirmek veya onları halka daha iyi sunabilmektir. Bu gibi durumlarda kazı öncesinde sitin önemi ayrıntılı olarak bilimsel değerlendirmeden geçirilmelidir. Kazı kısmi olmalı, gelecekteki araştırmalar için dokunulmamış bir kısım bırakılmalıdır.

Kazı tamamlandıktan makul bir süre sonra, belirli bir standarda göre hazırlanacak kazı raporuyla araştırmacının sonuçları bilim dünyasına duyurulmalı ve rapor ilgili arşive konulmalıdır.

Kazılar UNESCO'nun 1956 tarihli Arkeolojik Kazılarda Uygulanması Önerilen Uluslararası İlkeler'ine ve kabul edilmiş uluslararası ve ulusal mesleki standartlara uygun olarak yürütülmelidir.

BAKIM VE KORUMA

MADDE 6. Arkeolojik miras yönetiminin genel hedefi, bütün ilgili belge ve koleksiyonların da uzun vadeli koruma ve bakımını sağlayarak, anıt ve sitleri yerinde korumak olmalıdır. Bu mirasın bazı öğelerinin yeni konumlara taşınması mirası özgün ortamında koruma kuralının çiğnenmesi anlamına gelir. Bu ilke sürekli bakım, koruma ve yönetime olan gereksinimi vurgulamakta, ayrıca eğer kazıdan sonra gerekli bakım ve yönetim sağlanamayacaksa, arkeolojik mirasın kazılarak ortaya çıkarılmamasını ve çıkarıldıktan sonra her türlü etkene açık bırakılmaması gerekliliğini hatırlatmaktadır.

Arkeolojik mirasın korunmasını teşvik için yerel ilgi ve katılım etkin olarak araştırılmalı ve desteklenmelidir. Bu ilke özellikle yerli halkın ve yöresel kültür guruplarının mirası söz konusu olduğunda önemlidir. Bazı durumlarda anıt ve sitlerin korunmasını ve yönetimini yerli halka bırakmak doğru olabilir.

Kaynakların kısıtlı olmasına bağlı olarak, etkin bakımda seçmeci davranmak gerekebilir. Bu durumda yalnız önemli ve gösterişli anıtlarla sınırlı kalınmamalı, anıt ve sitlerin önem ve temsili karakterleri bilimsel olarak değerlendirilerek, değişik türleri içeren örneklerle uygulanmalıdır.

UNESCO'nun 1956 tarihli tavsiyelerinin arkeolojik mirasın bakım ve korunmasıyla ilgili ilkeleri uygulanmalıdır.

SUNUŞ, BİLGİ, YENİDEN YAPIM

MADDE 7. Arkeolojik mirasın halka sunulması, çağdaş toplumların kökenlerinin ve gelişmelerinin anlaşılmasına yardım eden önemli bir yöntemdir. Bu aynı zamanda onun korunması gerekliliğinin anlaşılmasına da yardım eden en iyi araçtır.

Sunuş ve bilgi verilmesi mevcut bilimsel verilerin popüler bir yorumu olarak ele alınmalı ve bu nedenle sürekli güncelleştirilmelidir. Sunuşta, geçmiş anlama yaklaşımlarının çok yönlülüğünün gözetilmesi gerekir.

Yeniden yapımlar deneysel araştırma ve yorum gibi iki önemli işleve hizmet ederler. Mevcut arkeolojik verilere zarar vermemeleri için çok özenle yapılmalı; özgün nitelikleri yalalayabilmek için bütün kaynaklarda mevcut bilgilerden yararlanılmalıdır.

Mümkün ve uygun olduğunda, yeniden yapımlar doğrudan arkeolojik kalıntılar üstünde yapılmamalı; yeniden yapımların oldukları anlaşılabilir.

MESLEKİ NİTELİKLER

MADDE 8. Arkeolojik mirasın yönetiminde birçok disiplinden yüksek akademik standartlara sahip kişilere gerek vardır. Dolayısıyla ilgili alanlarda yeterli sayıda nitelikli uzman yetiştirilmesi her ülkenin eğitim politikalarının önemli bir hedefi olmalıdır. Çok özel alanlarda uzman yetiştirilmesi uluslararası işbirliği gerektirmektedir. Uzman eğitimi ve davranışı konusunda standartlar oluşturulmalı ve bunlar korunmalıdır.

Üniversitelerdeki arkeoloji eğitiminin amacı belirlenirken, koruma politikalarında vurgunun kazıdan yerinde korumaya doğru değiştiği gözönüne alınmalıdır. Ayrıca, arkeolojik mirasın korunması ve anlaşılmasında yerel halkın tarihinin araştırılmasının anıt ve sitleri araştırmak kadar önemli olduğu dikkate alınmalıdır.

Arkeolojik mirasın korunması sürekli, dinamik bir gelişim sürecidir. Dolayısıyla bu alanda çalışan uzmanların bilgilerini güncelleştirmeleri için zaman verilmelidir. Arkeolojik mirasın korunması ve yönetimi konusunu vurgulayan yüksek lisans programları geliştirilmelidir.

ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ

MADDE 9. Arkeolojik miras bütün insanlığın ortak mirasıdır. Bu nedenle yönetiminde standartlar geliştirilmesi ve onlara uyulması için uluslararası işbirliği gereklidir.

Arkeolojik miras yönetimi konusunda çalışan uzmanlar arasında bilgi ve deneyim alışverişi için uluslararası mekanizmalar oluşturulmasına acil olarak ihtiyaç vardır. Bu amaçla evrensel ve bölgesel düzeyde konferanslar, seminerler, kurslar ve benzerleri düzenlenmesine ve bölgesel lisansüstü eğitim merkezleri oluşturulmasına gerek vardır. Uzman gurupları aracılığıyla ICOMOS orta ve uzun vadede bu yönde çalışmalar yapmalıdır.

Arkeolojik miras yönetimi standartlarının geliştirilmesi yönünde bir araç olmak üzere, uluslar arasında uzman değişimi konusu da geliştirilmelidir.

ICOMOS'un gözetiminde, arkeolojik miras yönetimi konusunda teknik yardım programları geliştirilmelidir.

2011

İBB KUDEB TAŞ EĞİTİM ATÖLYESİ

SERTİFİKALI

← EĞİTİM

PROGRAMI →

İBB KUDEB bünyesindeki Taş Eğitim Atölyesi her yıl Meslek Yüksek Okulu mezunlarına sertifikalı "**Taş Koruma ve Onarım**" eğitim programı düzenlemektedir. 5 ay sürecek olan 3. dönem eğitimlerimiz **Temmuz 2011-Kasım 2011** tarihlerinde gerçekleştirilecektir.

Ön Kayıt: 30 Mayıs-24 Haziran 2011 Program Başlangıç tarihi: 4 Temmuz 2011

Başvurular: İBB-KUDEB Taş Eğitim Atölyesi Adres: Molla Hüsrev Mahallesi

Kayserili Ahmet Paşa Sokak No 16 Süleymaniye-Fatih Telefon: 212 455 37 48

Restorasyon Konservasyon

Test

1. "Düzenli bakım" ve "önleyici koruma" kavramlarına yer veren uluslar arası belgelerden beşini sıralayınız.

1931,

1964,

1975,

1999, ICOMOS,

2003, ICOMOS,

2. Endirekt – önleyici koruma metodu,

a)

b)

c)

d)

e)

aşamalarından oluşmaktadır.

3. Rutubet miktarı %18'in altında olan ahşap elemanlarda, rutubet miktarı %18'in üzerinde olanlarda buna ek olarak kaynaklı zararlar görülmektedir. Rutubet miktarı %20'nin üzerinde olanlarda ise, yüksek seviyede riski söz konusudur.

4. Mimar Sinan'ın kendi adını taşıyan mescidinde denemiş olduğu ve, Osmanlı mimarisinde fazla örneği görülmeyen ender uygulamalardandır.

5. Bir kentsel arkeolojik alanın korunması sürecinde, hangileri planlama kararlarını etkiler?

a. Alanın yer üstü durumu ()

b. Arkeolojik mirasın korunmuşluk durumu ()

c. Koruma sorunları ve tehditler ()

d. Alanın kent hayatı içindeki yeri ()

e. Şehirde yaşayanların alanla ilişkisi ()

f. Kentsel gelişme potansiyeli ()

g. Mevcut ulusal mevzuat ()

h. Mevcut uluslar arası kararlar ()

i. Ekonomik potansiyel ()

j. İzleme olanakları ()

6. Ulusal, uluslar arası ve yerel planlama kararlarının; kentsel gelişim, kültürel, doğal, çevresel ve eğitim politikaları ile birlikte ele alınmasını ve halkın katılımı ile etkinleştirilmesini öngören koruma politikası olarak adlandırılır.

1- Carta del Restauro - Venedik Tüzüğü-Amsterdam Bildirgesi - Tarihi Ahşap Yapıların Korunması için İlkeler - Mimari Mirasın Analiz, Koruma ve Strüktürel Restorasyonu için İlkeler 2- a) Yapı ve koleksiyona ilişkin araştırmalar, b) Bozulmaya yol açan risklerin analizi, c) İzleme, d) Önleyici koruma, e) Önleyici bakım 3- ahşap zararlıları / küf ve çürüklük mantarları / çürüklük mantarı 4- son cemaat yerinin plan düzeninde yanda oluşu / şerefesiz minare 5- Hepsi 6- Bütünleşik Koruma

RESTORASYON KONSERVASYON ÇALIŞMALARİ DERGİSİ'NE KATKI İÇİN YAZIM KILAVUZU

İçerik: Dergiye özgün yazı, derleme, proje tanıtımı, yarışma tanıtımı, yayın tanıtımı, çeviri yazı gibi alanlarda ve daha önce yayımlanmamış olmak koşuluyla metin ve o metinle ilişkili görsel malzeme katkısında bulunulabilir. Yazı Boyutu: Dergiye sunulacak yazılar, standart yazı sayfası (yak. 2000-2500 karakter) ile 10-15 sayfayı aşmamalıdır. Bu metin uzunluğu, konu ve içerik özellikleri dikkate alınarak artırılabilir. Dipnotlar bu yazı hacim sınırlamasına dahildir.

Metin Yazım Özellikleri: Metin, Microsoft Word programıyla yazılmalıdır. Kullanılacak punto boyutu 10'dur. Yazım karakteri olarak "Arial" kullanımı yeğlenmelidir. Paragraf ayrımları programın "önce-sonra aralık bırakma" özelliği kullanılarak değil, paragraflar arasında bir satır boşluk bırakılarak yapılmalıdır. Metnin e-posta ile ya da CD halinde yollanması olanaklıdır.

Gerekli iletişim bilgileri: Editör Nimet Alkan (212) 455 37 53
KUDEB Grafik Birimi (212) 455 37 73 Dilruba Kocaışık-Aynur Karagöl

Görsel Malzeme: Fotoğraf, harita, çizim vb. görsel malzemenin sayısının 25'i aşmamasına dikkat edilmelidir. Bu sayı, konu ve içerik özellikleri dikkate alınarak değiştirilebilir. Yayımlanmak üzere gönderilen görsel malzeme, iki koşulu da sağlamalıdır: Görsel, metindeki yerini belirtmek üzere, metnin içine yerleştirilmiş ve Şekil, Tablo ya da Fotoğraf numarası verilerek görseli tanımlayıcı notu eklenmiş olmalıdır.

Görseller, orijinal hallerinin bulunduğu bir klasör ile mutlaka ayrıca gönderilmelidir. Siyah-beyaz ve renkli opak fotoğraf, dia, bilgisayar çıktısı gibi farklı ortamlarda görsel yollanabilir. Görsel boyutu A3 formatını aşmamalıdır. Görsellerin dijital imaj dosyası olarak JPG, TIFF, PSD gibi formatlarda da sunulması olanaklıdır. Mimari çizimler Autocad programıyla değil, kağıt çıktısı olarak veya PDF, JPG, TIFF vb. formatlarda gönderilmelidir. Tablo-grafik gibi görseller, hazırlandıkları orijinal program dosyası olarak gönderilmelidir (Excel dosyası gibi). Tüm dijital görsellerde çözünürlük 300 DPI'dan düşük olmamalıdır.

Kaynak gösterme/ alıntı yapma: İki tür kaynak gösterme sistemi uygulanabilir:

1 Metnin içindeki kaynak göndermeleri, parantezli sistemle yapılır: (Yazar/ Yazarların soyadı, Yayın yılı, varsa sayfa numarası). Aynı parantez ile birden fazla kaynağa referans verilecekse, aralarına noktalı virgül konmalıdır.

Örnek olarak: (Batur, 1994; Borrelli ve Urland, 1999, s.21; Caneva vd., 1998, s.21).

Bu sistem kullanıldığında, metnin sonunda bir kaynakça yer almalıdır. Alfabetik olarak sıralanmış kaynakçanın yazım şekli şu şekilde olmalıdır:

Kitaplar için: Yazar Soyadı, Yazar adının ilk harfi., Basım Tarihi, Kitap Adı (italik), Yayınevi/ Kurum/ Basımevi adı, Basım Yeri, varsa sayfa numarası/ aralığı.

Örnek: Bayramgil, O., 1959, *Petrografi*, İ.Ü. yayını, İstanbul.

Borrelli, E., Urland, A., 1999, *ARC Laboratory Handbook*, ICCROM, Rome.

Editör adı verilecekse: Editör Soyadı, Editör adının ilk harfi. (ed.), Basım Tarihi, Kitap Adı (italik), Yayınevi/ Kurum/ Basımevi adı, Basım Yeri, varsa sayfa numarası/ aralığı.

Örnek: Larsen, K.E. (ed.), 1995, *Nara Conference on Authenticity: Proceedings*, Tapir, Norway.

Makale/ Bildiriler için: Yazar Soyadı, Yazar Adının İlk Harfi., Basım Tarihi, "Makalenin Başlığı", Makalenin Bulunduğu Kitap/ Dergi/ Sempozyumun Adı (italik), Sayı/ Cilt no, Yayınevi/ Kurum/ Basımevi adı, Basım yeri, varsa sayfa numarası/ aralığı.

Örnek: Güleç, A., 1986, "Ayasofya Müzesi Eski Aşevi Kapılarında Koruma Uygulaması", *İnşaat Dergisi*, Haziran, İstanbul, s.44-48.

Böke, H., Akkurt, S., İpekoğlu, B., 2004, "Tarihi Yapılarda Kullanılan Horasan Harcı ve Sıvalarının Özellikleri", *Yapı*, S.269, YEM yayını, İstanbul, s.90-95.

2 Dipnot kullanımı tercih ediliyorsa, dipnotlar sayfa altında yer almalıdır. Programın otomatik dipnot verme özelliği kullanılmamalı, dipnotlar ana metinle aynı yazı karakterinde, 10 punto boyutu ile yazılmalıdır. Metnin içinde dipnot göndermeleri, sıra numarası verilerek yapılmalıdır. Dipnotlarda kaynağın yazım şekli 1. maddede belirtildiği gibidir. Farklı dipnotlarda aynı yazarın eserinden farklı sayfalara gönderme yapılacaksa, ikinci dipnot:

Yazar soyadı, a.g.e., sayfa no.

şeklinde yazılmalıdır. Aynı esere ard arda iki dipnotta gönderme yapılması durumunda ise ikinci dipnotta:

a.e., sayfa no.

ifadesi yeterlidir.

Bir kaynaktan bire bir alıntı yapılacaksa metnin alıntı olan bölümü: "tırnak içinde ve italik olarak" yazılmalıdır, kaynağı parantez içi veya dipnot ile belirtilebilir.

Özet: Dergide İngilizce özetlere de yer verildiğinden, makaleler İngilizce'ye çevrilmiş özetleri ile birlikte gönderilmelidir. Özetler, makalenin tam adını içermeli; metnin anlaşılabilirliği için çok gerekli olmadığı takdirde, başlık hariç 350 kelimeyi aşmamalıdır. Özet, sayfa sınırlamasına dahil değildir.

* Makalenin yazarının varsa akademik unvanı, geçerli e-posta adresi ve bağlı olduğu kurum, kuruluş, üniversite ya da enstitünün adı belirtilmelidir.